

Mastergradsavhandling i Flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge 2013

Heidi Haughem

Balansekunsten mellom frihet og grenser

MST – terapeuter og mødres opplevelse av mestring, identitet
og forventninger knyttet til oppdragelse og foreldreskap

Høgskolen i Telemark
Fakultet for helse- og sosialfag
Institutt for sosialfag
Kjølnes ring 56
3901 Porsgrunn

<http://www.hit.no>

© 2013 Heidi Haughem

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Denne masteravhandlingen ser på foreldres opplevelse av å oppdra ungdom med atferdsvansker. Avhandlingen baserer seg på en kvalitativ studie, der intervjuer med to mødre og fire MST – terapeuter utgjør det empiriske grunnlaget. MST (Multisystemisk Terapi) er et foreldreveiledende tiltak for familier som opplever alvorlige atferdsvansker i hverdagen. Tiltaket har vært min kontekst for undersøkelsen, som tar for seg ulike forhold knyttet til den postmoderne foreldrerollens plass mellom det offentlige og det private.

Problemstillingen min består av et hovedspørsmål med to underpunkter:

Hvordan opplever foreldre å oppdra ungdom, i dagens moderne samfunn?

- Hvilke dilemmaer møter foreldre i hverdagen, når det gjelder å sette grenser?
- Hvilke opplevelser har foreldre av forventninger til foreldrerollen?

For å se på samspillet mellom det offentlige og det private, tar avhandlingen for seg både samfunnsmessige strukturer på makronivå, og familiens ønsker og behov på mikronivå. Ved å løfte fram de forventninger, krav og forestillinger som ligger i møtet mellom disse to nivåene, dannes det en bredere forståelsesramme for dagens foreldreskap, med de mulighetene og utfordringene dette ansvaret innebærer. I dette møtet vises hvordan foreldrene opplever utfordringer og motsetninger mellom samfunnets krav og forventninger, og egne muligheter, forutsetninger og behov. For nærmere å kunne illustrere dette, tar oppgavens teoretiske bakteppe for seg utviklingen fra det tradisjonelle til det moderne og postmoderne samfunn, samt endringer av synet på barn.

Med utgangspunkt i nære samtaler med MST – terapeuter og mødre, om opplevelse av samfunnet, foreldrerollen og oppdragelse av barn, har jeg løftet fram noen spenninger og dilemmaer. Disse er analysert fram i lys av min problemstilling som handler om grenser, frihet og forventninger, og er et resultat som sannsynligvis finnes mest konsentrert innenfor konteksten *foreldre til ungdom med atferdsvansker og MST*. Resultatene av denne masteravhandlingen kan med dette ikke sies å være en absolutt sannhet for hele det norske samfunnet, men heller vise til tendenser og spenninger som trolig til en viss grad også er tilstede i samfunnet generelt.

Sentralt i avhandlingen er hvordan foreldre opplever balansen mellom å sette grenser og å gi rom for frihet i oppdragelsen. Avhandlingen drøfter blant annet dagens syn på mennesket, opp mot de strukturelle normer og standarder for menneskelig atferd og liv, som blant annet kommer til uttrykk gjennom skolesystemet, barnevernet og offentlige lover og veiledninger. Gjennom et samfunn basert på frihet, selvstendighet og individuelle rettigheter, synes det verdifulle ved felleskap og samarbeid av og til å komme i skyggen. Både teori og empiri i denne avhandlingen viser en tendens til at en del foreldre til barn med atferdsvansker føler skyld, skam og ensomhet. Å ha lite nettverk, eller i liten grad å benytte seg av personer i nettverket sitt (som slekt, naboer og andre foreldre) er et gjennomgående tema i datamaterialet. Opplevelse av ikke å mestre foreldrerollen, eller ikke å fremstå som en vellykket mor eller far, kan føre til at foreldre lukker seg inne, fremfor å søke råd og dele sine utfordringer med andre. Vellykkethetperspektivet vil være et element som jeg derfor stadig vender tilbake til, der de store forutsetningene for oppnåelse av egen lykke, har blitt til en opplevelse av plikt til å fremstå som vellykket ovenfor andre. Dette kommer blant annet til uttrykk på barn og voksnes ulike fritidsarenaer og på mediekanaler som facebook, gjennom et fokus på prestasjon, prosjekt og karriere.

Foruten å vise at foreldreskap, mestring og identitet henger nøye sammen med hverandre, og også med ulike samfunnsforhold, illustrerer denne masteravhandlingen at foreldreskap mer eller mindre har blitt et offentlig prosjekt. MST som metode og tiltak er et uttrykk for dette, da MST kan ses på som statens oppdragelse av foreldre og barn, til det beste for barnet og til det beste for samfunnet. Det faktum at samfunnet forventer både frie og selvstendige ungdommer, og samtidig foreldre som har oversikt og setter tydelige grenser ovenfor sine barn, er en motsetning som for noen foreldre både kan bidra til usikkerhet knyttet til hvordan de bør oppdra barnet sitt, negative møter med samfunnsinstitusjoner, og psykiske belastninger. Selv om staten kommuniserer at foreldre har frihet til å oppdra sine barn, blir mødre og fedre på en indirekte og subtil måte styrt og begrenset i foreldreskapet, via statens ulike institusjoner og ordninger. Dette innebærer en drakamp mellom det institusjonelle, ideologiske, og private foreldreskap.

Summary

This thesis looks into parents' experience of raising youth with behavioural difficulties. The Thesis is based on a qualitative study, where interviews with two mothers and four MST-therapists constitute the empirical basis. MST (Multisystemic therapy) is a parental guidance initiative to families who experience severe behavioural difficulties in their everyday life. This initiative has been my context for the survey that addresses various aspects related to the postmodern parenting space between the public and the private.

My approach to the theory consists of one main issue with two subsections.

How do parents experience raising youth in today's modern society?

- What dilemmas do parents meet in their everyday life when it comes to setting boundaries?
- What experiences do parents have of the expectations to the parental role?

To look at the interaction between the public and private, the thesis deals with both social structures on a macro level, and the family's wishes and needs on a micro level. By looking at the expectations, requirements and ideas in the meeting between these two levels, a wider understanding of today's parenthood is formed, with the opportunities and challenges this responsibility represent. In this context it is shown how parents experiences challenges and contradictions between society's demands and expectations, own opportunities, abilities and needs. To be able to illustrate this closer, the thesis' theoretical background covers the development from the traditional to the modern and the postmodern society, including changes in how we look at children.

With the basis in close conversations with MST-therapists and mothers about the experience of society, the parental role and the upbringing of children, I have lifted up some tensions and dilemmas. These are analysed in my approach which is about boundaries, freedom and expectations, and is a result that probably are most concentrated within the context *parents of youth with behavioural difficulties and MST*. Because of this, the results of this thesis cannot be said to be an absolute truth for the whole Norwegian society, but rather show tendencies that probably in some degree also is present in the society in general.

Central to this thesis is how parents experience the balance between giving boundaries and giving space for freedom in the upbringing. The thesis discusses among others the current view of man, up against the structural norms and standards for human behaviour and life,

which among others is expressed through the schooling system, child welfare and public laws and guidance. Through a society based on freedom, independence and individual rights, it seems as the value of community and cooperation sometimes can be overshadowed. Both theory and empirical evidences in this thesis shows a tendency for some parents of children with behavioural difficulties feel guilt, shame and loneliness. To have a limited network, or in limited degree take benefit of people in one's network (as relatives, neighbours or other parents) is a recurring topic in the data material. The experience of not mastering the parental role, or not appearing as a successful mother or father can lead parents to shut themselves in rather than seeking advice and share their challenges with others. The perspective of successfulness will be an element which I for that reason often return to, where the reason for achievement of one's happiness has become the duty to appear successful for others. This is reflected for example on children and adult's different social arenas and on Facebook, through focus on achievement, project and career.

Besides showing that parenthood, mastery and identity are closely related to each other, and also with different social aspects, this thesis illustrates that parents more or less have become a public project. MST as method and initiative can be seen as the authorities' upbringing of parents and children to the best for the children and the society. The fact that the society expects free and independent youth, *and* at the same time parents who has got an overview and sets clear boundaries for their children, is a conflict that for some parents both can contribute to uncertainty related to how they should raise their child, negative meetings with social situations and mental strain. Even though the authorities communicates that parents have freedom to raise their children, mothers and fathers become controlled and limited in their parenthood in an indirect and subtle way by the authorities' different institutions and arrangements. This involves a conflict between the institutional, ideological and private parenthood.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	3
Summary.....	5
Innholdsfortegnelse.....	7
Forord.....	9
1 Innledning.....	11
1.1 Bakgrunn for valg av tema og temaets aktualitet.....	11
1.2 Presentasjon av problemstilling.....	12
1.3 Presentasjon av mødrene Rubia og Vanja.....	13
1.4 Definisjon av sentrale begreper.....	14
1.4.1 Oppdragelse, grenser og forventninger.....	14
1.4.2 Atferdsvansker.....	15
1.4.3 Multisystemisk Terapi (MST).....	15
1.5 Avgrensning.....	16
1.6 Masteravhandlingens videre struktur.....	17
2 Samfunn og foreldreskap.....	21
2.1 Det postmoderne samfunn.....	22
2.2 Familie og foreldreskap i det postmoderne.....	25
2.3 Perspektiv på barn.....	28
2.4 Perspektiv på ungdom.....	29
2.5 Oppdragelsesstiler.....	30
2.5.1 Barnet som prosjekt.....	32
2.6 Oppdragelse i lys av kjærlighet og autoritet.....	33
2.6.1 Kjærlighet.....	34
2.6.2 Autoritet.....	35
2.6.3 Kjønnen autoritet.....	37
3 Metode.....	39
3.1 Kvalitativ metode.....	40
3.2 Det kvalitative forskningsintervjuet.....	41
3.3 Redegjørelse for forskningsprosessen.....	42
3.3.1 Etske refleksjoner.....	42
3.3.2 Informanter.....	44
3.3.3 Intervjuguide.....	46

3.3.4 Intervjuundersøkelsen	46
3.3.5 Transkribering	48
3.3.6 Analyse, refleksjoner og fremgangsmåte.....	48
3.4 Vitenskapelige krav	51
3.4.1 Pålitelighet, gyldighet og generalisering av resultater	51
4 Å ikke mestre ”det viktigste vi vil her i verden”	55
4.1 Tvil og usikkerhet	55
4.1.1 Idealet om vellykkethet	58
4.1.2 Drakampen mellom frihet, krav og forventninger	60
4.2 Samarbeid mellom foreldre	62
4.2.1 Å ikke mestre ”det viktigste vi vil her i verden”	63
4.2.2 Dramaturgi i foreldreskapet.....	65
5 Skyld, skam og ensomhet	67
5.1 Når ”alt blir negativt”	67
5.1.1 Betydningen av ris eller ros	70
5.2 Ensomhet i foreldrerollen	74
5.2.1 Sosial kapital.....	76
5.2.2 Når opplevelse av skam står i veien for tillitt og åpenhet	78
5.2.3 Kjønn, kultur og forventninger.....	81
6 Den autoritative oppdragsstilen som ideal.....	85
6.1 Balanserkunsten mellom frihet og grenser.....	85
6.2 Når autoriteten bytter plass: et kritisk blikk på dagens barn – voksen - relasjon.....	89
6.3 Samfunnets forventninger om perfekte foreldre - et umenneskelig ideal?	95
7 Avslutning	99
Litteraturliste.....	103
Litteratur fra internett.....	107
Vedlegg	109

Forord

Arbeidet med denne masteravhandlingen har vært både spennende, frustrerende og lærerikt. Gjennom prosessen har jeg mestret å sette barn, familie og foreldreskap som fagområde inn i en bredere forståelsesramme, men også lært mer om meg selv som student og privatperson.

Jeg ønsker å rette en stor takk til mine informanter, spesielt de to mødrene, som sa ja til å la seg intervju. Jeg vil også takke veilederen min Randi Kroken, både for faglig oppfølging og gode råd, men også for hennes evne til romslighet og medmenneskelighet underveis. Hennes interesse, engasjement og teoretiske anbefalinger har vært til inspirasjon. Til slutt vil jeg takke samboeren min, som har trodd på meg hele den lange veien.

<HIT, Porsgrunn, 14.05. 2013>

<Heidi Haugheim>

1 Innledning

Før jeg går løs på det teoretiske bakteppet for denne avhandlingen, vil jeg gi en nærmere forklaring på min bakgrunn for valg av tema, og temaets aktualitet. Jeg vil også presentere problemstillingens innhold, og den kvalitative metoden og forskningsintervjuet som metodisk utgangspunkt for prosjektet. Deretter gir jeg også en kort presentasjon av mødrene Rubia og Vanja. De to mødrene utgjør den ene av mine to informantgrupper, og en liten presentasjon av disse to kan være berikende og illustrerende for resten av avhandlingens innhold og analyse. Videre vil jeg definere begrepene oppdragelse, grenser og forventninger, atferdsvansker og MST, før jeg så viser til hvordan jeg har avgrenset oppgavens innhold. Helt til sist, under punktet ”Masteravhandlingens videre struktur”, kommer en enkel leserveiledning, der oppgavens struktur og hovedinnhold vil bli forklart i korte trekk.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og temaets aktualitet

Utgangspunktet for valg av temaet for denne masteravhandlingen, er min interesse for barn og oppvekst. Familien er den trygge rammen der barnet blir født og hvor det etter hvert skal oppleve verden ut i fra (Gulbrandsen, 2006). Slik blir foreldreskapets og familiens organisering og innhold, sentrale elementer i barns oppvekst og utvikling. Familien anses som en viktig primærgruppe i samfunnet, og spiller en sentral rolle for barns primærsosialisering (Frønes, 2007, Grimen, 2004). Allikevel har staten i dag tatt over mer av dette ansvaret enn hva som tidligere var vanlig. Man kan si at foreldreskapet mer eller mindre har blitt et offentlig anliggende, og at familien på denne måten befinner seg i et sårbart rom mellom det offentlige og det private og mellom modernitet og tradisjon (Hennum, 2010). Dette er et faktum som påvirker institusjoner og strukturer i samfunnet, men også den praktiske utførelsen og organiseringen av foreldreskapet. Områder knyttet til familie og forelderrolle blir daglig presentert gjennom ulike mediekkanaler, der det blant annet blir gitt råd og vink om graviditet, grensesetting og riktig bruk av tiden (Bø & Olsen, 2008). Til forskjell fra de bilder som skapes her, ønsket jeg å vite noe mer om hvordan det *virkelig* er å være foreldre i dagens samfunn. Hvordan opplever foreldrene selv sin rolle, sitt ansvar og sine oppgaver i hverdagen?

For å forsøke å få tak i denne kontrasten mellom det offentlige og det private foreldreskap, ble MST (Multisystemisk terapi) min kontekst for å undersøke temaet nærmere. MST er en virksomhet knyttet til Barne -, ungdoms -, og familieetaten, og tilbys foreldre til ungdom med

atferdsvansker (Overland, 2007), Tiltaket er rettet mot det som anses som alvorlige atferdsvansker som rusproblemer, vold, aggresjon, og skoleskulk. MST er også et tiltak som foregår i hjemmet, og hvor målet er å redusere atferdsvanskene gjennom blant annet å styrke samhold og omsorg i familien, gjenopprette ungdommens kontakt med positive venner, og hjelpe familien til å takle utfordringer i framtiden.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Foreldreskap og familie er et stort og komplekst tema. For å avgrense området for undersøkelsen, valgte jeg å avgrense avhandlingen til å dreie seg om foreldres opplevelser av å sette grenser og å gi rom for frihet. Et annet element jeg ville se på var de forventninger til og forestillinger om foreldreskap som vi omgir oss med, og som er en omfattende og delvis skjult del av kulturen. Jeg gikk inn i prosjektet ved hjelp av en problemstilling med fire forskningsspørsmål. Denne problemstillingen ble senere endret:

Hvordan opplever foreldre å oppdra ungdom, i dagens moderne samfunn?

- Hva legger foreldre vekt på i oppdragelsen av sin ungdom?
- Hva gjør foreldrene for å skape tillitt og trygghet i relasjonen til sin ungdom?
- Hvilke dilemmaer møter foreldrene i hverdagen, når det gjelder å sette grenser og å gi rom for frihet?
- Hvordan opplever foreldrene at samfunnets generelle forståelse av og forventninger til foreldrerollen, samsvarer med deres egen rolle og situasjon?

I etterkant av datainnsamlingen vurderte jeg denne problemstillingen som for uryddig og omfattende. Etter å ha ryddet i spørsmålene, fremsto både masteravhandlingens temaer og målsetninger som mer oversiktlig. Den gjeldende problemstillingen ble som følger:

Hvordan opplever foreldre å oppdra ungdom, i dagens moderne samfunn?

- Hvilke dilemmaer møter foreldre i hverdagen, når det gjelder å sette grenser?
- Hvilke opplevelser har foreldre av forventninger til foreldrerollen?

Jeg valgte den kvalitative metoden som utgangspunkt for forskningen, og intervju som metode for innhenting av foreldres erfaringer og opplevelser. Den kvalitative metoden med

intervju som verktøy, egner seg godt til forskning på temaer der det er nødvendig med nærhet til det man vil undersøke. Foreldreskap og familie er et privat og sensitivt område, som i lys av min problemstilling krever nettopp en slik nærhet i form av samtale og ansikt til – ansikt - kontakt. Jeg intervjuet fire MST – terapeuter og to mødre. En av terapeutene uttrykker sårbarheten knyttet til foreldrerollen på denne måten:

Det er jo noe av det såreste som vi har, det å ikke mestre morsrollen eller farsrollen. Det er jo noe av det som på en måte ligger som veldig grunnleggende i oss. Det er kanskje noe av det viktigste vi vil her i verden, som vi føler sier så mye om oss som menneske da – hvis ikke vi klarer det.

Utsagnet ovenfor viser også hvordan familie og foreldreskap er et svært grunnleggende element i et samfunn, og at både mestring, identitet og forventninger er sammenvevd med det å være mor eller far. Videre vil jeg kort gi en presentasjon av de to mødreinformantene, for å forsøke å tegne et bilde av konteksten de befant seg i da intervjuet fant sted.

1.3 Presentasjon av mødrene Rubia og Vanja

De to mødrene var begge en del av et MST - tiltak da jeg snakket med dem, men de er preget av veldig ulike hjemmesituasjoner. Rubia er av annen etnisk opprinnelse enn norsk, og alenemor for fire barn. Hennes datter på fjorten år er svært lite motivert for skolen, og skulker mye. MST – behandlingen har holdt på en måneds tid, og Rubia synes det er lite fremgang. Selv om hun tenker og håper at det vil gå bedre med tiden, er hun sliten, bekymret og rådløs.

I motsetning til Rubia er Vanjas familie nesten ferdig med MST – behandlingen. Hun har en sønn på seksten år, som har vist en vanskelig atferd på skolen, og som har ruset seg. I tillegg har hun en yngre datter. Vanja har norsk opprinnelse, og mann. Vanja viser hvordan situasjonen har endret seg fra vanskelig til svært mye bedre, ved å snakke om før og etter. Hun opplevde den utfordrende tiden som tung og tøff, men forteller om hvordan hun nå tenker på en ane måte, og klarer å vektlegge de positive tingene i hverdagen. Familien har noen få, men klare, regler å forholde seg til, som blant annet gjør at alle kommuniserer bedre. Vanja uttrykker både glede og takknemlighet ovenfor MST og en nå enklere hverdag. På grunn av lengden på og innholdet i intervjuet med Vanja, er det denne moren som får et størst fokus i masteravhandlingen.

1.4 Definisjon av sentrale begreper

Selv om de to begrepene MST og atferdsvansker ikke er en del av problemstillingen min, så er de allikevel begreper som utgjør selve rammen for prosjektets kontekst og utgangspunkt, og som derfor trengs å defineres her. Aller først vil jeg utdype hva jeg legger i begreper som oppdragelse, grenser og forventninger, i et forsøk på å plassere problemstillingen min i en dypere forståelse.

1.4.1 Oppdragelse, grenser og forventninger

Oppdragelse er et relativt begrep, og henger sammen med både private, ideologiske og institusjonelle forhold (Hennum, 2002). Hva oppdragelse betyr, handler også om hvilke grenser, handlingsbetingelser og forventninger som ligger i den konteksten som undersøkes. Med bakgrunn i det norske velferdssamfunnets vektlegging av frihet, rettigheter og anti-autoritære verdier, er oppdragelse kanskje et begrep som i mindre grad enn tidligere er i bruk (Vike & Eide, 2009). Dette illustrerer også terapeutene i MST, ved at de bruker ordet *veiledning* av barn. Samfunnets perspektiv på barn og unge påvirker altså foreldrenes plass i forhold til barnets, og dermed også hva som blir sett på som god og hensiktsmessig oppdragelse. Når jeg i denne masteravhandlingen benytter meg av begrepene oppdragelse og oppdragelsesstil, viser jeg i de store linjene til foreldrenes handlinger og praksiser i relasjonen til barnet (Kvello, 2008). Dette innebærer også de holdninger og intensjoner som foreldrene har. Moren Vanja sier:

Det som jeg trur er viktig, men som kanskje ikke er like enkelt, det er jo å være konsekvent da. Så når du har sagt at en ting, sånn skal det være lissom, så må du på en måte følge opp. Men lett er det ikke. Og så er det å prøve å få fram hva som er viktig, lære de til å ta hensyn til andre mennesker. Hmm.....Ja, prøve å få de til å bli gode samfunnsborgere.

I utsagnet ovenfor illustrerer Vanja at oppdragelsesbegrepet videre kan knyttes til både sosialisering og kulturalisering (Kvello, 2008). ”Sosialisering kan defineres som den voksnes formidling av relevante trekk ved felleskulturen til barn” (Mossige i Kvello, 2008:46). Begrepet kan innebære elementer som tilegnelse av holdninger, ferdigheter, atferdsmønstre og verdier. Kulturalisering kan forklares med prosesser som handler om å bli en del av kulturen, samtidig som individet aktivt bidrar til å videreutvikle den. (Kvello, 2008). Med tanke på at foreldreskap og oppdragelse har blitt et offentlig anliggende, har den primære sosialiseringen innenfor familien og den sekundære sosialiseringen innenfor barnehage, skole og fritidsarenaer, kommet nærmere hverandre. Slik kan vi si at sosialisering og kulturalisering i

stor grad fremstår som sammensmeltet, og at dette også er prosesser som inneholder en mengde forventninger til, og forestillinger, om hva oppdragelse og familie er og bør være. Jeg skal nå gå nærmere inn på hva de to begrepene atferdsvansker og MST handler om.

1.4.2 Atferdsvansker

MST er et tiltak som er kommet i stand for å redusere alvorlige atferdsvansker (Ogden, 2010). Med alvorlige atferdsvansker menes blant annet at problemene skjer på flere arenaer samtidig, og at de er langvarige og stabile. Alvorlige atferdsvansker hos barn og unge kan dreie seg om langvarig norm – og regelbrudd, skoleskulk over tid, raseriutbrudd, fysisk vold mot andre, eller kraftig sinne. Det kan dreie seg om alvorlige problemer som rusmisbruk eller rømming hjemmefra. Dette er atferd som øker sjansen for avbrytelse av skolegang, problemer i arbeidslivet og psykiske helseproblemer. Man antar i dag at mellom 3 -5 % av et årskull har så store atferdsvansker at det kvalifiseres til tiltak og/eller behandling. Det er viktig å ha bevissthet rundt at atferdsvansker er et sosialt konstruert begrep. Fordi normene for akseptabel atferd endres, vil også *hva* som oppfattes som slike vansker endrer seg over tid – både i skolen og i samfunnet (Overland, 2007). Mens den tidligere betegnelsen disiplinivansker henviste til norm – og regelbrudd i skolen, viser betegnelsen sosiale og emosjonelle vansker til en mer utvidet forståelse av at vanskene er knyttet til uskrevne sosiale regler, følelser og institusjonelle regler og lover.

1.4.3 Multisystemisk Terapi (MST)

MST er en virksomhet som er knyttet til det statlige barnevernet (Barne, - ungdoms, - og familieetaten, Bufetat), og er et av flere behandlingstilbud som gis til barn og familier i dag (Overland, 2007). MST er et foreldrerettet program, som har som mål å gi støtte og veiledning til foreldre til barn med atferdsvansker. Behandlingen foregår i hjemmet, ofte flere ganger i uka, og varer fra tre til fem måneder. Både foreldrene, ungdommen og terapeuten samarbeider om å lage ukentlige, konkrete mål. Målet med behandlingen er å redusere atferdsvanskene gjennom blant annet å styrke samhold og omsorg i familien, gjenopprette ungdommens kontakt med positive venner, bedre ungdommens skoleprestasjoner og hjelpe familien til å takle utfordringer i framtiden (hjelp til selvhjelp). Det er dokumentert gjennom studier (blant annet Amlund - Hagen & Ogden, 2006) at behandlingen gir god hjelp til familier med ungdom som viser negativ atferd, og at den hindrer opphold på institusjoner. MST bygger på prinsippet om familiebevaring, der behandlingen tilpasser seg familiens behov (Ogden, 2010). Noe av grunnlaget for behandlingen bygger på den sosialøkologiske

teorien som er opptatt av den gjensidige tilpasningen mellom ungdom i utvikling (mikronivå) og et oppvekstmiljø i forandring (mesonivå). Tiltaket følges faglig opp av Atferdssenteret i Oslo, der det gjennomføres stadige kvalitetssikringer av landets MST – team (Overland, 2007). Implementeringen av MST som metode startet i de fleste fylker i 1999. Hjelpetiltaket er frivillig, og kan iverksettes etter søknad fra det kommunale barnevernet. Behandlingen gis kun av fagfolk med minimum 3-årig høgskoleutdannelse, som er ansatt i Bufetat, og som har fått opplæring i MST. Hver av de fem regionene i det statlige barnevernet har et MST – team med tre til fire terapeuter/veiledere. Driften av disse teamene skjer i tråd med en organisasjonsmanual og dens retningslinjer og rammebetingelser. MST er en evidensbasert metode. Dette betyr at tiltakets effekt er basert på valid forskning.

Foreldrene er hovedaktørene i MST (Overland, 2007). Det er et sentralt mål at foreldrene skal delta aktivt i endringsarbeidet, derfor er mål og gjennomføring lagt opp slik at det er overkommelig for foreldrene å klare. MST skal styrke foreldrenes ansvarlighet. Terapeutenes oppgave er blant annet å gi støtte, hjelpe foreldrene til å se valgmuligheter og å komme med forslag. MST bygger på empowerment, som er en metode der overføring av makt og myndiggjøring av individer står sentralt (Askheim, 2003). Empowerment som metode legger vekt på at foreldrenes egne erfaringer er unike og avgjørende i forhold til å bedre en vanskelig hjemmesituasjon, og at foreldrene er i stand til å ta egne valg. Å bruke de ressurser som finnes i familiens sosiale nettverk er viktig i endringsarbeidet. Likeverd og respekt mellom ekspert (terapeut) og bruker (foreldre) står også sentralt i empowerment og i MST som metode. Den ressursorientering, maktoverføring og brukermedvirkning som skjer gjennom empowerment - arbeidet, er med på å skape en bevisstgjøring hos foreldrene (Slettebø, 2000). En bevisstgjøring som handler om foreldrenes egne evner og eget ansvar til å lykkes.

1.5 Avgrensning

Arbeidet med denne masteravhandlingen har handlet om å undersøke hvordan foreldre til barn med atferdsvansker opplever oppdragelsen, foreldrerollen og hverdagen. Til tross for at MST er min valgte kontekst for undersøkelsen og dermed også svært sentral, er dette ingen studie om MST som metode eller tiltak. Fordi dette er en studie om det å være foreldre i dagens samfunn, har jeg derfor heller ikke gjort noen grundig undersøkelse av MST – metodens teoretiske grunnlag, og MST – terapeutenes praktiske arbeid. Det jeg i denne masteravhandlingen vil komme inn på, er elementer som ligger mellom MST (som en del av

samfunnsmessige strukturer, forventninger og ideologier), og familien (som en del av en privat sfære). Slik vil jeg se MST som tiltak i lys av en større helhet.

MST – terapeutene viser i intervjuene at familie og foreldreskap er svært komplekst. Det er mange elementer som påvirker deres rolle, ansvar og oppgaver. Økonomiske forhold og samlivsproblemer er to slike elementer, som også gjennomgående ble presentert i intervjuene, men som jeg ikke har hatt ressurser til å se grundigere på. Min prioritering ble å fordype meg i de temaer som informantene gav mest informasjon om, og som fremsto som de mest sentrale, også sett i lys av problemstillingen min. Foreldrenes nettverk er et slikt tema. Jeg skal nå komme nærmere inn på hvilke andre temaer som har fått fokus i denne oppgaven, ved å presentere masteravhandlingens videre innhold og struktur.

1.6 Masteravhandlingens videre struktur

Dette avsnittet er en del av kapittel 1; avhandlingens innledning. Vi har allerede sett på foreldreskapets aktualitet i dagens samfunn, problemstillingen for intervjuundersøkelsen, presentasjon av mødreinformantene, begrepsdefinisjoner og avgrensning. Videre vil jeg gi en kort presentasjon av oppgavens struktur og innhold.

I kapittel 2: ”Samfunn og foreldreskap”, vil jeg forsøke å danne et teoretisk bakteppe for masteravhandlingen. Kapitlets innhold innleder med et makroperspektiv (strukturfokus), og går gradvis i retning av å innta et mikroperspektiv (aktørfokus). Jeg begynner med å ta for meg sentrale utviklingstrekk fra det tradisjonelle til det postmoderne samfunn, først generelt og samfunnsmessig – deretter i forhold til familie, foreldreskap og enkeltindivid. Jeg vil så belyse dagens perspektiv på barn og ungdom, og den utvikling som her har skjedd. I resten av kapitlet vil oppdragelse av barn være i fokus. Først vil jeg se på ulike oppdragelsesstiler, med den autoritative oppdragelsen som rådende i dagens samfunn. Uttrykket ”barnet som prosjekt” handler om hvordan dagens foreldre er svært engasjerte i barnas liv, og hvor det nærmest foregår en pensumisering av barnet, knyttet opp mot kvalifisering, konkurranser og talenter. Til slutt vil jeg se oppdragelse i lys av begrepene kjærlighet, autoritet og kjønn. Her vil Nicole Hennums studie om ”Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder – om å være mor og far til norsk ungdom” være i fokus, for å illustrere forholdet mellom frihet, grenser, samfunn og familie.

I kapittel 3 vil jeg redegjøre for de metodiske valg og refleksjoner knyttet til arbeidet med masteravhandlingen. Jeg tar først for meg den kvalitative metoden og det kvalitative

forskningsintervjuet som verktøy for å undersøke personlige og nære temaer. Deretter forsøker jeg å redegjøre for forskningsprosessens ulike faser. Dette innebærer refleksjoner knyttet til etiske spørsmål underveis, og refleksjoner knyttet til tilgang til informanter og den intervjuguide jeg tok i bruk under intervjuene med MST – terapeutene og foreldrene. Deretter forteller jeg om mine erfaringer og opplevelser knyttet til selve gjennomføringen av intervjuene. Under punktet ”Analyse, refleksjoner og fremgangsmåte” forsøker jeg å gjengi mine egne tanker rundt valg og fremgangsmåte knyttet til analysen av samtalene. Her kommer jeg også inn på analyseverktøy og ulike tolkningsnivåer. Til sist i metodekapittelet drøfter jeg masteravhandlingens pålitelighet, gyldighet og muligheter for generalisering.

I kapittel 4, 5 og 6 presenterer jeg de empiriske funn jeg har valgt å vektlegge, i lys av teori. I kapittel 4: ”Å ikke mestre det viktigste vi vil her i verden”, viser jeg hvordan foreldreskapet som et offentlig anliggende kan føre til at noen foreldre føler usikkerhet og tvil, knyttet til de valgene som tas. Jeg vil også se usikkerhet i forhold til det postmoderne samfunnets idealer om oppnåelse av lykke, der individet presenterer hverdagens valg og prosjekter for andre. Foreldrerolle og identitet vil ha et fokus her. ”Samarbeid mellom foreldre” utgjør del 2 av kapittelet, der jeg vil forklare hvordan terapeutene mener at et samarbeid med andre foreldre er viktig i den autoritative oppdragelsen, for å skaffe seg oversikt og kontroll over ungdom. Dette er et samarbeid som nødvendigvis ikke er så enkelt å oppnå.

I kapittel 5 vil skyld, skam og ensomhet i foreldrerollen være sentralt. Her viser jeg hvordan skolen som institusjon kan spille en viktig og avgjørende rolle for foreldre og ungdoms følelse av mestring og identitet. Et vanskelig og negativt møte med skolen, kan for noen foreldre være en del av det som fører til skamfølelse og isolasjon. Jeg skal også se på hvorfor enkelte skoler kan møte foreldre til barn med atferdsvansker med en fordømmende holdning. I del 2 av kapittelet vil jeg konsentrere meg om hvordan foreldre selv møter andre, og hvilke forhold de har til nettverket de omgir seg med i hverdagen. Jeg skal vise at nettverk og psykisk helse har betydning for hverandre.

Kapittel 6 fremstår delvis som et kapittel hvor perspektivene ses i lys av hverandre, og hvor trådene samles. Den autoritative oppdragelsesstilen fremstilles her som et ideal det kan være vanskelig å nå. Jeg skal vise at terapeutene mener at dette er den sunne og nødvendige oppdragelsesstilen i det postmoderne samfunn, og hva en slik oppdragelse kan kreve av foreldre. Jeg skal også vise til noen utfordringer og dilemmaer, som her blir synlig i samtalene med MST – terapeutene og mødrene. Dagens relasjon mellom barn og foreldre, balansen

mellom frihet og grenser, samt samfunnets forventninger til foreldreskapet, vil til slutt ses i lys av foreldres muligheter, ressurser og forutsetninger.

I kapittel 7 vil hovedtrekkene i de analytiske perspektiver og teoretiske tilnærminger for denne avhandlingen, danne en oppsummerende og avsluttende forståelse. Jeg vil også gjøre noen refleksjoner og tanker videre, omkring de temaene som studien har tatt for seg.

2 Samfunn og foreldreskap

I dette kapittelet vil jeg forsøke å danne en teoretisk forståelsesramme rundt dagens foreldrerolle. Utvikling av familie og samfunn, spesielt i tidsrommet etter andre verdenskrig og frem til i dag, kan fortelle og forklare oss mye om dagens foreldre og barn. For å se grundigere på forholdet ved familien før og nå, skal jeg aller først ta for meg noen sentrale trekk ved den samfunnsutvikling vi har vært vitne til de siste tiårene. Jeg har valgt å bruke begrepet *postmoderne* samfunn fremfor *moderne* samfunn, både her og i resten av masteravhandlingen, fordi jeg mener at begrepet illustrerer et viktig element for min studie. Begrepet postmoderne illustrerer at det opprinnelige og moderne prosjekt er avsluttet, og at samfunnet nå har trått inn i en ny og ettermoderne epoke (Aakvaag, 2008).

Ved å sette det tidligere og mer tradisjonelle samfunn i kontrast til det postmoderne, vil jeg forsøke å få frem noen sentrale poenger som jeg senere vil se i forhold til det å være foreldre i dag. Jeg skal blant annet se på at menneskenes hverdagsliv, arbeidsliv og identitet har gått fra å være sammenvevd og mer eller mindre forutbestemt, til å bli mer fleksibelt og løsrevet fra hverandre. Jeg vil særlig legge vekt på identitetsskaping før og nå. Jeg har valgt å ha et fokus på kristendommens tilbakegang, fordi dette er et forklarende element som mer dyptgående får til å illustrere tradisjonell kontra postmoderne identitetsdannelse. Mens moderniteten innebærer en oppfattelse av at frisettingen fra tradisjon, religion og lokalsamfunn har gjort mennesket friere, handler den postmodernistiske antakelsen tvert i mot om at det nye samfunnet innebærer mindre frihet og mer makt. Etter å gjennom dette ha vekslet mellom endringer spesielt på makronivå og mikronivå, vil jeg deretter gjennom et mesoperspektiv se nærmere på familien som gruppe i samfunnet. Her vil familiens utvikling i forhold til oppgaver, ansvar og kjønnsroller være sentralt, samt organiseringen av familien og forholdet mellom stat og hjem. Jeg skal se på hvordan familien kan sies å ha blitt et offentlig prosjekt. Videre i kapittelet vil jeg ta for meg det allmenne synet på barn og ungdom, for senere å se på hvilke betydning disse perspektivene har for rådende oppdragelsesstiler i det postmoderne samfunn. I avsnittet "Barnet som prosjekt" ser jeg på barndom og oppdragelse i lys av foreldres aktive involvering i sine barns hverdag, og hvilke konsekvenser dette kan få. Til sist i kapittelet vil jeg presentere det postmoderne foreldreskapet gjennom motpolene kjærlighet og autoritet, knyttet opp mot foreldres opplevelse av elementer som grensesetting, kontroll, omsorg og varme.

2.1 Det postmoderne samfunn

Dagens samfunn omtales ofte som et postmoderne samfunn. Aakvaag (2008) mener at dette er et vagt begrep som i dag kan brukes om så mye: både mat, mote, interiør, filosofi og kunst. Det postmoderne, som opprinnelig stammer fra kunsten som en reaksjon på modernismen, spredte seg etter hvert til også å dreie seg om en kritikk til det moderne prosjekt generelt. Den postmoderne retningen kan ses som en kritikk mot modernitetens orden, struktur, fornuft og vitenskap. En kulturell holdning og en mentalitet som heller foretrekker mangfold, stilblanding, kaos og hybriditet, og som vi finner innenfor forskjellige områder i et samfunn. Postmodernismen utgjør en viktig bestanddel innenfor postmoderniteten som en ny samfunnstype og epoke. For å forstå bakgrunnen for postmoderniteten, vil jeg først ta et blikk på kjennetegn ved *moderniteten* som foregående epoke. Deretter vil gå nærmere inn på trekk ved dagens postmoderne samfunn, ved spesielt å konsentrere meg om kristendommens tilbakegang og hva denne kan fortelle oss omkring identitet og mening i det samfunnet vi har i dag.

Etter andre verdenskrig opplevde det norske folket tillitt og trygghet til sosialdemokratiet, og en stor framskrittstro. (Foros, 2000). Staten skulle bygge ut velferdsordninger, slik at alle skulle kunne få rettigheter, muligheter og hjelp. Fellesskap og solidaritet var grunnleggende tanker på denne tiden. Landet opplevde en frihet som handlet om frihet fra krig, nød og undertrykkelse. Bondesamfunnets stabilitet, skikker og tradisjoner var fortsatt en del av hverdagen for mange i etterkrigstidens Norge. Vi kan si at Norge var et naturbestemt og lokalorientert samfunn, der arbeidsliv, hverdagsliv og fellesskap var nært knyttet opp mot hverandre (Aasen, 1999). Innbyggerne delte et grunnleggende fellesskap omkring erfaringer, krav og verdier, på bakgrunn av at samfunnet var nokså oversiktelig både når gjaldt økonomiske, religiøse og sosiale elementer. Dette førte til at livet og kulturen i industrisamfunnet inneholdt en del faste, selvfølgelige og kollektive holdepunkter som la grunnlag for en meningsramme for individene (Aakvaag, 2008).

Etter hvert endret samfunnet seg, både når det gjaldt arbeidsliv, familieliv, verdier og tradisjoner (Madsen, 2010). Gradvis skjedde det som kan kalles for en avkristning av landet, og det var ikke lenger selvfølgelig at religionen var en autoritet som fortalte hva mennesket måtte gjøre. Rundt år 1950-1960 var det stor økning i folk som flyttet fra bygda og inn til byene, hvor det var lettere for menn å skaffe arbeid (Aakvaag, 2008). Industrialiseringens gode muligheter for arbeid var med på å skape et kjønnsrollemønster der mor var hjemme for å ta hånd om stell av hus og omsorg for barn, mens far var arbeidstaker og forsørger.

Moderniseringen handlet både om *utvikling* og *avvikling* av tradisjoner, arbeids – og levemåter (Madsen, 2010). Menneskelivet ble ikke lenger institusjonalisert gjennom storfamilie, lokalsamfunn og tradisjon. Den praktiske kunnskap, veiledende normer og religion var ikke lenger noen selvfølgelig grunnmur rundt individets oppvekst, og identitetsdannelsen ble på denne måten mer løsrevet fra arbeid, kompetanse og kulturell tilhørighet (Foros, 2006). Denne forandringen kan omtales som overgangen til det moderne samfunn (Damsgaard, 2007). Faktorer som kvinners frigjøring, sosial mobilitet, urbanisering og masseproduksjon har ført til at individet har trått ut av storfamilien og i dag lever et mer individualisert liv, der økonomi og arbeidsliv er tilpasset en slik livsstil (Madsen, 2010).

En del av moderniteten dreide seg om ideen om at mennesker var i stand til å ta kontroll over verden gjennom fornuft, kunnskap og vitenskap (Madsen, 2010). Samfunnet skulle ordnes, og menneskene skulle formes gjennom oppdragelse og opplæring, noe økt skolegang og utbygging av barnehager og SFO er et svar på (NOU, 2012: 27). Store deler av omsorgen som tidligere hadde funnet sted i familien, ble institusjonalisert innenfor ulike bo – og omsorgstilbud som aldershjem og sykehjem. Andre kjennetegn ved moderniteten er fremveksten av kapitalisme, demokrati og teknologiske hjelpemidler (Madsen, 2010). Sosiologen Zygmunt Bauman mener at modernitetsepokens problem nettopp ble dets behov for kontroll (Baumann, 2000). Idealet om individuell frihet vanket side om side med tanken om den samfunnsmessige kontrollen. Jo mer utviklingen gikk mot velstand og framskritt, jo større ble menneskers appetitt ovenfor individuell frihet og utfoldelse. Når de grunnleggende behovene var dekket, begynte selvrealiseringsgenerasjonen å vokse fram (Frønes, 2005). ”Selvrealiseringskulturen er den moderne, rike befolknings kultur. Det at store deler av befolkningen kan fokusere på hva som gir mening for meg i mitt liv, er et privilegium. Selvrealiseringens tidskonsum bygger på private familieressurser, men også på velferdssamfunnets støttetjenester, som nettopp åpner for individenes fokus på seg selv” (Frønes, 2005:56).

Individualiseringen har altså vokst frem på bakgrunn av de endrede samfunnsforhold og den økonomiske vekst som har funnet sted i perioden etter annen verdenskrig og til i dag. Kampen for likestilling og kvinners inntog i yrkeslivet er sentrale endringer knyttet til dette (Madsen, 2010). Individualiseringen har ført til at individet selv i stor grad kan ta sine valg omkring utdanning, partner og bosted. Men individualiseringen kan også ha en rekke negative konsekvenser, ved at den kan bli til en ”påtvunget institusjonalisert individualisme” (Madsen, 2010:26). Dette gjør at individet føler at man blir tvunget til å ta valg, og å ta ansvar for

resultatene av disse. En alvorlig side av dette, kan være at samfunnets uløste problemer dumpes over på enkeltindividet. Dette er en tendens som kan forsterkes av budskapet i den psykologiske tidsalder vi befinner oss i, der strukturelle problemer av og til blir omdefinert til å handle om individets indre konflikter, tilkortkommenhet og dårlige mestringsstrategier.

Enkelte sider ved den moderne identiteten kan ses i sammenheng med den rollen som kristendommen tradisjonelt har hatt. Religionen hadde en del tradisjonelle og kollektive skikker knyttet til seg. Da samfunnets vaner og normer endret seg, virket disse skikkene mindre troverdige (Casey i Madsen, 2010). Mennesket kunne fint leve uten Gud, ved selv å bli sin egen herre. Allikevel, enkelte samfunnstenkere – som Nietzsches - begynte å bekymre seg over religionens tilbakegang allerede på 1800 – tallet. Man ante en voksende tomhet, meningsløshet og fortvilelse i individet, og at mennesket hadde et behov for å eksistere på mer enn bare på det materielle planet. Kristendommen var menneskeskapt, og på denne måten bare *ett* svar på tilværelsen. Men er det moderne mennesket i stand til å skape seg en ny sannhet? Nietzsches mente at målet for og meningen med tilværelsen uten Gud ville bli uklart.

Det postmoderne samfunnet fremstår i dag med ulike former for nyreligiøsitet. New Age - bevegelsen er et eksempel på en slik form for religion eller åndelig nyorientering, der selvet blir sett på som en religiøs arena og et identitetsfundament. Det er det indre selvet som velger hva man vil tro på. Nyreligiøsitet handler om individuell tro, fremfor den kollektive troen som var en del av kristendommen. Nyreligiøsiteten kan ses som det moderne menneskets forsøk på å reparere den kristne identiteten. Tidligere mennesker ble forsørget og beskyttet av religionen ved at den gav svar og veiledning gjennom kriser og lidelser. Kristendommen la vekt på å forklare lidelse, og forklaringene handlet ofte om noe *utenfor* mennesket. I det postmoderne samfunnet med dets terapeutiske kultur, blir derimot lidelsene situert *i* mennesket. De to bøkene "The secret" av "Rhonda Byrne og "Møt din skytsengel" av Märtha Louise og Elisabeth Samnøy, er en del av selvhjelpslitteraturen som illustrerer en søken etter å få kontakten med styrken i sitt indre. "I dag lever vi med forestillingen om at selvet skal bli noe mer enn det allerede er gjennom selvrealisering og kroppslig og åndelig forløsning av ditt grenseløse potensial. Det er imidlertid en kamp som er begrenset til menneskets streben i å koble seg fra kollektivets krav til det" (Madsen, 2010: 70). Slik kan dagens nyreligiøsitet ses på som et paradoksalt element: mennesket mål er frihet og selvstendighet, men til det trengs det støtte fra noe utenfor og større en dem selv. Den postmoderne frihet vendes innover, mens den tradisjonelt har vendt utover gjennom fokus på hva kollektiv og samfunn kan oppnå.

Émile Durkheim mener at selvets frihet i motsetning til religionen, fremstår som et ensomt fengsel i og med at dette er en frihet som bare vendes innover (Durkheim i Madsen, 2010). Den moderne kultur er en overgang fra et kristent verdensbilde til et terapeutisk verdensbilde. Den moderne og individualistiske kultur gir ikke mennesket tilgang til noe utenfor dem selv, samtidig som den oppfordrer individene til å lete etter og finne svar *i* dem selv. Dette er et paradoks som kan føre til en meningsløshet og en tretthetseffekt, i følge den danske historikeren Henrik Jensen. (Jensen i Madsen, 2010). Å finne seg selv kan oppleves som et slitsomt prosjekt for mange, selv om de blir fortalt at svaret ligger der et sted.

Som jeg tidligere har vært inne på, dreiet moderniteten seg om å skaffe kontroll over natur – og samfunnskrefter. I den sammenheng hevder Madsen (2010) det er interessant at det postmoderne samfunn bærer trekk av å ha gått i motsatt retning. En del sammenhenger og konsekvenser er det umulig å ha kontroll over. Det postmoderne samfunn inneholder også uoversiktighet og uforutsigbarhet – elementer jeg tar med meg videre når jeg nå skal se på organiseringen av familie og foreldreskap i det postmoderne samfunnet.

2.2 Familie og foreldreskap i det postmoderne

Et kjennetegn ved den postmoderne familie er at den er sammensatt (Frønes, 2007). Dersom vi sammenligner med familiestrukturen på 1950- tallet, er dagens familie svært variert både når det gjelder livsstil og samlivsform. Det blir sett på som vanlig både å være gift, samboer, skilt og med ny partner, eller enslig. Noen gifter seg tidlig i livet, andre sent. Nye lover har også ført til nye variasjoner i foreldreskapet. I 1993 fikk to homofile rett til å inngå partnerskap med hverandre, gjennom partnerskapsloven (Regjeringen, 2013). Felles ekteskapslov fra 2009, gjorde det mulig for homofile å gifte seg, samt at både samboere og gifte homofile kunne bli vurdert for assistert befruktning på lik linje med heterofile (Ekteskapsloven, 1991). Mange familier har barn på omtrent samme alder (Frønes, 2007). Men skilsmisser og nye giftemål har ført til at det også er ganske vanlig at det er stor aldersavstand mellom barna, og at familien består av både mine, dine og våre barn. De store søskenflokkene er ikke like vanlig lenger. De fleste barn har et søsken, mens ca 10 % er enebarn. At noen par møtes seint i livet, tar lang utdanning eller ønsker å vente lenger med å få barn, har også ført til en større variasjon i foreldrenes alder, enn det som tidligere var vanlig.

Det etniske mangfoldet i Norge i dag er et annet element som fører til variasjon i norske familiemønstre, både når det gjelder familiestørrelse og forholdet mellom barn og foreldre (Frønes, 2007). Mens familier fra noen kulturer ofte er mer rettet mot omsorg for eldre, er den norske og postmoderne familien svært barnesentrert. Sammenlignet med de norske 50-årene, er familiens indre struktur ganske forandret, noe blant annet kampen for likestilling har bidratt til. Mens de fleste kvinner i 50 – og 60-årene var hjemmeværende husmødre, er de fleste småbarnsmødre i dag arbeidende. Utdanning, yrkesliv og karriere ble etter hvert vanlig også for kvinner, og i dag er det en selvfølgelighet at kvinner også skal delta på disse arenaene. Relasjonene mellom mann og kvinne har på denne måten beveget seg fra å være asymmetriske (bygget på ulike roller og oppgaver) til å bli mer symmetriske (mor og far er likeverdige parter). Man kan allikevel si at dagens postmoderne familie befinner seg i møtet mellom tradisjon og modernitet og mellom privatliv og offentlighet. Fremdeles er det kvinnen som tar størst del i husarbeid og omsorgsarbeid i hjemmet, og hun er fremdeles mindre yrkesaktiv enn mannen. Foreldrerollen – kvinnerollen spesielt – og familieliv er et tema i den politiske og offentlige debatten, som ikke vil bli avskrevet fra agendaen med det første. Diskusjonene rundt kontantstøtte, fedrekvote, pensjonsordninger og barnehageinvesteringer er alle en del av spørsmålet om hvilket syn familien og samfunnet har på kvinner (og menn), hvordan de ønsker at kvinnerollen skal være, og familielivet skal organiseres.

Noe av det som gjør familien til en svært sentral samfunnsinstitusjon, er at den har viktige funksjoner og oppgaver (Grimen, 2004). Men i utviklingen fra den tradisjonelle til den moderne familie, har familien mistet mange av sine opprinnelige funksjoner. I forbindelse med dette snakker Grimen (2004:133) om ”funksjonstapping”. I det tradisjonelle samfunnet spilte familien en sterk rolle i en økonomisk og politisk ramme. Mens familierelasjoner i dag som oftest er basert på følelser, var ekteskapet tidligere en sak mellom slekter der man bygget allianser. Familien hadde også en produktiv funksjon. Familien produserte varer og tjenester, og kunne slik livberge seg økonomisk. Også sosialisering og oppdragelse fant sted innenfor familien, mens barnehage og skole i dag har en sentral del i dette arbeidet.

En sentral del i endringen i familien det siste århundret er at familien har blitt mer offentlig (Grimen, 2004, Neumann, 2002). Familien ligger i dag mellom det offentlige og det private. Man kan si at familien har blitt et ”offentlig prosjekt”. Familiens indre liv er et tema både i politikken, i økonomien og i mediene. Barnehage og skole samarbeider nært med barnets hjem, og foreldre får mange tilbud om hjelp og støtte i hverdagen gjennom for eksempel helsestasjon og barnevern. Ekspertsystemet har overtatt mange av de oppgavene som det

tradisjonsbunnete, sosiale fellesskapet hadde, slik som å løse sosiale problemer (Giddens, 1991). Dette gjør at oppgaver og utfordringer som tidligere førte folk sammen i form av kontakt og samarbeid lokalt, nå tilhører fjerne eksperter som politiet, psykologen eller helsesøsteren. På bakgrunn av dette får folk mindre plikter ovenfor hverandre, også når det gjelder noe så grunnleggende som sosiale relasjoner og den intime siden ved menneskelig identitet.

Kunnskapssamfunnet, med dets hurtige endringer i kunnskap og kompetanse, er en annen følge av moderniteten, som også påvirker foreldreskapet (Heggen, Jørgensen og Paulgaard, 2003). Kunnskapsformidlingen har gjort at foreldre har fått et mer bevisst ramme for innholdet i foreldrerollen, og at foreldre i større grad planlegger en graviditet, og forbereder seg mer til denne oppgaven både kunnskapsmessig og materielt (Bø & Olsen, 2008). Utdanningssystemet har i det moderne samfunn i oppgave å skulle ”overføre identitet og kompetanse til den oppvoksende generasjonen” (Aasen, 1999:57). Skolen, men mest av alt mediene, har sørget for at barn og unge i dag har fått kunnskap og erfaringer om temaer som de tidligere ble beskyttet og skjernet for. Erfaringene som tidligere var forbeholdt voksne, var med på å skape deres autoritet. Det moderne samfunnets overflod av kunnskapsformidling og teknologi har ført til at foreldre ofte kan være like uerfarne og usikre ovenfor verden som sine barn. Aasen (1999) mener derfor vi kan si at de voksnes myndighet som foreldre er svekket. Det samme er deres posisjon som forbilder. Refleksiviteten kan både hos barn og voksne skape en indre tvil, og føre til identitetsløshet. En konsekvens av dette kan være at de voksne mer eller mindre støtter og trøster seg til sine barn, ved at de velger å diskutere egne problemer med dem. Vi kan si at ”livet slippes løs på barna, før barna slippes løs på livet” (Aasen, 1999:57). Vi blir opplært til å erfare, skape og mestre. Konsekvensen av dette kan være en mengde erfaringer om hvordan verden skal og bør være, som for de unge senere i livet vil kunne virke fjern, meningsløs og vekke usikkerhet rundt om man får til å leve opp til oppskriften om livet. Den enkelte opplever større spillerom rundt hvem man vil være og hva man vil gjøre, men samtidig større uro og tvil. Det kan føles slitsomt stadig å måtte forholde seg til ulike alternativer og avgjørelser. Individet kan savne en stabil og trygg grunn å hvile på, uten å måtte prøve ut og endre. For med lite forutsigbarhet og stabilitet, vil individet stadig være meningssøkende.

Hennum (2002) skiller mellom tre former for foreldreskap: Det institusjonelle foreldreskap, det ideologiske foreldreskap, og det private foreldreskap. Dette er kategorier som kan gjøre det lettere å forstå hvordan det å være foreldre i dagens moderne samfunn kan være

sammensatt, at foreldrerollens oppgaver kan variere i tid og rom, og fra kultur til kultur. Foreldreskapets mange valg skjer i en blanding av kollektive, individuelle, ideologiske og institusjonelle hensyn. Med det institusjonelle foreldreskap mener Hennem at utformingen av foreldrenes væremåte, oppgaver og praksis skjer i en påvirkning fra institusjoner i samfunnet: vitenskapelig kunnskap, det politiske og økonomiske system og helsevesenet. Det ideologiske foreldreskap handler om hvordan det å være foreldre påvirkes av kulturelle forventninger som vi omgir oss med. Vår symbolske tenkemåte om hvordan mødre og fedre skal være, skaper i stor grad den praktiske utførelsen av foreldreskapet. Det private foreldreskap, til sist, dreier seg om organiseringen av arbeidsoppgaver som er knyttet til foreldrerollen.

2.3 Perspektiv på barn

Foreldreskapets organisering henger blant annet sammen med vår oppfattelse av hva det vil si å være barn (Bø & Olsen, 2008). Synet på barn har endret seg. Det skyldes blant annet demokratiseringsprosesser i samfunnet. Dette virker inn på de moderne foreldres oppdragelsesstil, synet på foreldreskap og hva foreldreansvaret innebærer. Mens foreldrenes autoritet er blitt svekket, og det offentlige har tatt over ansvaret for en del av oppdragelsen, er ansvaret og pliktene som hører med foreldrerollen blitt flere og mer omfattende.

Vårt syn på barn virker inn på både familiestrukturen, foreldre – barn - relasjonen og oppdragelsen (Askeland & Sataøen, 2000). Vårt bilde av barnet har endret seg mye, og vil nok gjøre det i årene fremover. Tidligere og tradisjonelle syn på barn var blant annet at barnet ble født som en tom tavle som den voksne hadde i oppgave gradvis å fylle opp med kunnskaper og ferdigheter. Barndommen handler om å forberede seg til skolen og til det voksne liv. Et annet tradisjonelt bilde er det naturlige barnet som på en selvstendig måte utvikler seg etter bestemte og faste biologiske utviklingssteg, uavhengig av lokal og sosial kontekst. Det som kjennetegner disse to bildene er synet på barnet som fattig og svakt, som lite modent og som fullstendig hjelpeløst og avhengig av de voksne i sin utvikling. En del av årsakene til dette synet er den tradisjonelle psykologiens tendens til kun å legge vekt på enkeltindividet i forsøket på å forstå menneskelig atferd. De store og altomfattende teoriene om barn, har nærmest blitt sett på som en oppskrift på hvordan man skal møte og arbeide med barn. Da psykologien som vitenskap ble grunnlagt for over hundre år siden, var naturvitenskapen og positivismen det store idealet. Med et slikt grunnlag ble mennesket studert som et objekt som en del av naturen, der målet var å finne de store, allmenne lovene for menneskelig atferd. De store teoriene har hatt mye makt når det gjelder å skape det

allmenne bildet av barnet og dets utvikling i vårt samfunn. Teoriene har blitt til de store fortellingene om mennesket, som utgjør selve rammeverket rundt vår konstruksjon om oss selv og verden (Madsen, 2010). Den klassiske psykoanalysen grunnlagt av Sigmund Freud (1856-1939) har vært med å påvirke det tidligere og allmenne synet på barn (Askland & Sataøen, 2000). I sine teorier legger Freud vekt på at barnet blir styrt av indre drifter eller krefter, og at dette i stor grad styrer utviklingen. Freud vil at vi skal forstå barnet ut i fra snevre og regelmessige utviklingstrinn eller nivåer.

Det rike og kompetente barnet har gradvis vokst fram i takt med velferdssamfunnet og synet på det autonome mennesket (Gulbrandsen, 2006). I dag blir barnet sett i forhold til et større og mer komplisert bilde, hvor barnet også påvirkes av sin sosiale og kulturelle kontekst (Askland & Sataøen, 2000). Psykologi og sosiologi gir sammen et mer helhetlig bilde, hvor det bygges bro mellom barn, samfunn, kultur og kontekst. Barnet er hele tiden i et samspill hvor det både skaper og blir skapt. Det er en aktiv deltaker i sin verden. Den postmoderne tenkningen i vårt samfunn innebærer de store fortellingenes død. Hva som er kunnskap i det postmoderne samfunn, blir altså sett i sammenheng med den kontekst og kultur den er skapt i. Kunnskapen i det postmoderne samfunn er sosialt konstruert. Den er kompleks og varierer med omgivelsene. Teorier om barn kan bli hentet fra ulike perspektiver samtidig for så å bli satt sammen til en helhet.

Barndom og ungdomstid har tradisjonelt vært sett på som ulike livsfaser (Frønes, 2007). Frønes hevder at barndom og ungdomstid i nåtidens samfunn har kommet nærmere hverandre. Tidligere ble barndom sett i sammenheng med det naturlige tradisjonelle, mens ungdom ble sett i sammenheng med fremtiden og nær det nye i tiden. I dag blir barn, i likhet med ungdom, sett som en naturlig del av den *teknologiske* verdens muligheter. Dette kommer blant annet til syne gjennom mediekanalenes henvendelse til barn og unge, i form av produkter, konkurranser og aktivitetstilbud. Jeg går nå videre for å se nærmere på ungdom som gruppe i samfunnet.

2.4 Perspektiv på ungdom

Relasjonen mellom foreldre og ungdom kan bli påvirket av ungdomsforskning og diskurser om ungdom i samfunnet (Hennum, 2002). Gudmundsson mener at det finnes lite forskning om ungdom og familie som kontekst rundt ungdom (Gudmundsson i Hennum, 2002). Det er i Norden blitt forsket på ungdom i forhold til blant annet kjønn, kultur, lokalsamfunn og

arbeidsliv. Men disse faktorene rundt ungdom har i liten grad blitt sett i sammenheng og samspill med hverandre. Familieprosesser og familierelasjoner har altså fått lite oppmerksomhet, noe også Gulbrandsen bekrefter (Gulbrandsen, 2008).

Utviklingspsykologien forstår ungdomsfasen som en mental- eller sinnstilstand, der forvirring og oppbrudd står i fokus (Frønes, 2007). Ungdom kan også forstås ut i fra at de befinner seg i en spesiell livsfase, hvor de er i dannelsen på veien til det voksne og selvstendige liv. (Øia & Strandbu, 2007).

Mens barndommen har blitt sett på som en harmonisk og stabil fase, har perspektivet på ungdom lenge vært preget av fokus på uro, opprør og fornyelse (Frønes, 2007, Strandbu & Øia, 2007). Samfunnet preges av forestillinger om at mange ungdommer er voldelige eller kriminelle. På 60 – og 70-tallet var det noen forskere som foretok sosiologiske studier av ungdom knyttet til ungdomsproblemer, motstand og subkultur. Den britiske Birmingham-skolen, med forskere som Stuart Hall og Paul Willis, var noen av dem som knyttet ungdom og subkultur sammen (Sandberg & Pedersen, 2010). De forklarte dannelsen av subkulturen som motstand og opprør mot en undertrykt posisjon i samfunnet. En motstand som hovedsakelig kom fra grupper med arbeiderklassebakgrunn.

Strandbu og Øia (2007) antar at det i dag er større kulturell likhet mellom generasjonene ungdom og foreldre enn det var for kun femten år siden. Ungdomsopprøret som fant sted på 1960 – og 70-tallet handlet om motstand mot autoriteter og tradisjoner, og om nytelse og livsutfoldelse. I dag har ungdom og foreldre kommet nærmere hverandre ved at generasjonskløften har blitt mindre. Foreldre har på mange områder blitt mer ungdommelige. De er også blitt mer opptatt av nytelse, for eksempel knyttet til ferie, mote og velvære. (Hellevik, 1996). Det tradisjonelle bildet av voksenpersonen som stabil, ferdig dannet og sosialisert passer ikke inn i det postmoderne samfunn som stiller krav til enkeltindividet om omstilling, fleksibilitet og refleksjon. Foreldrenes kunnskap er ikke lenger ferdig dannet, men er i en kontinuerlig omstillingsprosess for å beherske det moderne samfunn. De voksne vokser med oppgaven det innebærer å være foreldre og medlemmer av et samfunn i endring.

2.5 Oppdragelsesstiler

Det bildet av barnet og ungdommen som vi nå har sett på, har betydning for hva som blir oppfattet som god og sunn oppdragelse i et samfunn (Kvillo, 2008). Begrepet barneoppdragelse kan knyttes til begrepet sosialisering. Dette er et komplekst begrep, og

handler om hvordan det lille barnet gradvis tilegner seg ferdigheter, kunnskap, verdier og holdninger, og blir et aktivt samfunnsmedlem. Å kunne sette seg inn i den andres sted er et eksempel på en viktig sosial kompetanse i samfunnet. Barneoppdragelse er mer rettet mot det som foregår i foreldre – barn - relasjonen i forhold til det å bli et aktivt og vellykket samfunnsmedlem. ”Barneoppdragelsen er et uttrykk for sentrale verdier i samfunnet. (Kvello, 2008:166). Foreldre kan ha ulike oppdragsstiler, ettersom hvordan deres holdninger og væremåte ovenfor barnet er. På denne måten blir oppdragsstiler et svar på måten foreldrene i samfunnet ser på barn.

Teorier om oppdragsstiler fra 1970-årene er bygget opp omkring varme (kjærlighet) og kontroll (grenser) (Kvello, 2008). Den første kan kalles en demokratisk eller autoritativ oppdragsstil og blir omtalt som den stilen som på en best måte forbereder barna til det moderne samfunnet. De blir tilpasningsdyktige, selvstendige, og fungerer godt psykisk og sosialt. Barna gis plikter og tydelige grenser, men ut i fra deres forutsetninger og behov, samtidig som foreldrene støtter og veileder barnet der det trengs.

Mens de demokratiske foreldrene er varme og oppmuntrende, innebærer den autoritære oppdragsstilen bruk av trusler, straff og avvising. Denne formen for oppdragelse kan gi barn atferdsvansker, rusavhengighet, føre til kriminalitet og depresjon. I det som kan kalles en ettergivende oppdragsstil, er barnet hele tiden i sentrum og styrer både seg selv og familien. Foreldrene gir barna mye varme, men stiller få krav til dem, og fremstår slik mer som venner enn som foreldre. Denne oppdragsstilen er uheldig, da barna kan bli egoistiske, får lav mestringfølelse og dårlig selvbilde som konsekvens av andres negative reaksjoner på deres samhandling. Den neglisjerende oppdragsstilen, til sist, innebærer autoritære foreldre som i liten grad involverer seg i barna sine. De blir overlatt til seg selv. I følge Kvello (2008) er dette en oppdragsstil som i likhet med den autoritære, senere kan lede barn ut i kriminalitet, rusavhengighet og depresjon.

Den oppdragsstilen foreldrene ser på som riktig for sine barn, avhenger ikke bare av foreldrene, men også kulturen og de tidligere generasjonene i familien (Kvello, 2008). Foreldrenes oppdragspraksis handler om hva målet med oppdragelsen er, altså hvilke egenskaper og væremåter som foreldrene ser på som viktige her og nå, og i fremtiden (Hennum, 2002). Selvstendighet er en verdi som i Norge og Nord-Europa blir sett på som svært viktig når det kommer til barneoppdragelse. Selvstendighet handler om unikhet, å være trygg på seg selv, og å greie seg selv. Barn fødes avhengige, og forventes av samfunn og foreldre å bli selvstendige. Det autonome mennesket er det ønskede og nærmest vellykkede

mennesket i det moderne samfunnet. I et samfunn hvor selvstendige barn er målet, vil også de indre relasjonene i familien endre seg. Endringer i familiestrukturen har gjort at ”den nye familien” ofte er preget av forhandlinger (Askland & Sataøen, 2000). Forhandlingsfamilie er et uttrykk som blir brukt for å forklare kulturen som er typisk for disse familiene. I forhandlingsfamilien blir barna tatt med i daglige avgjørelser, foreldrene legger vekt på å forklare ting og la barna bli involvert. Humanisering og demokratisering er to viktige stikkord som legger grunnlaget for forhandlingsfamilien. Det unike barnet skal bli sett, hørt, involvert og kunne medvirke i sin hverdag. I den demokratiske familie er det mulig å endre på regler, og barn skal føle mestring og være deltakende.

I den psykologiske litteraturen fremheves det at barndom og oppdragelse spiller en svært viktig rolle for hvordan barn klarer seg i ungdomsårene og i det voksne liv (Hennum, 2002). Det blir trukket klare linjer mellom foreldrenes innsats og ungdommens vellykkethet eller mislykkethet, der problemungdom forklares med foreldrenes mangelfulle eller dårlige oppdragelse, manglende grensesetting eller lite støtte og omsorg. Flere har kritisert denne tilnærmingen ved å vise at også det sosiale miljøet rundt familien spiller en avgjørende rolle. Både arbeidsløshet, lave inntekster, sosialt nettverk og geografiske variabler kan ha større innvirkning på barns oppvekst enn det relasjonen til foreldrene har (Farringdom, og Cook i Hennum 2002).

2.5.1 Barnet som prosjekt

Den organisering av hverdagen omkring barnet som den autoritative oppdragelsesstilen og forhandlingsfamilien kan føre med seg, kan illustreres gjennom uttrykket *barnet som prosjekt* (Stefansen, 2008). Foreldrenes moderne oppdragelsesprosjekt kan blant annet dreie seg om å introdusere barna for ulike fritidsaktiviteter som kan være med på å forme eller produsere barnet i en ønsket retning. Dette kan ses på som en *pensumisering* av barnet (Judith Ennew i Ericsson & Larsen, 1999). Det skjer en forlengelse av skoledagen, der mye handler om å samle kulturell kapital. Denne pensumiseringen påvirker ikke bara barna, men hele samhandlingen i familielivet (Ericsson & Larsen, 1999). Foreldrene blir mer eller mindre påtvunget denne formen for samhandling gjennom skolens krav til foreldrenes oppfølging og sist men ikke minst samfunnets fokus på kunnskap og kvalifisering (Aasen, 1999). I skyggen av lærernes og foreldrenes streben etter kvalifiserte og talentfulle barn og unge i sitt kultiveringsprosjekt, kan vi skimte et samfunn som stadig setter høyere krav til individet og dets konkurranseinstinkt.

Men det er ingen selvfølge at alle familier har den nødvendige kapitalen som trengs i et slikt kultiveringsprosjekt. Stefansen (2008) stiller spørsmålsteget rundt de foreldrepraksiser som blir sett på som et ideal i samfunnet, og hva idealene betyr for de ulike klassene. Idealet handler om ett ganske intensivt foreldreskap hvor ofte både mor og far er svært engasjert i barnets liv i form av å tilby (i større eller mindre grad) et mangfold av aktiviteter. Målene med slike aktiviteter er å skape reflekterte, mestrende og selvstendige barn. Det kan virke som om det blir tatt for gitt at alle foreldre har den kompetansen, muligheten og kapitalen som man trenger for å ”produsere” sitt barn i riktig retning.

Stefansen (2008) viser til typiske trekk ved den norske middelklassens oppdragelsespraksis, en oppdragelse som er svært barnesentrert, men også svært voksenstyrt. Der foreldrene hele tiden har blikket for barnet og er i beredskap for å fange og følge opp barnets initiativ i en retning som de mener kan gi grunnlag for læring, utvikling og mestring. Foreldrene har et årvåkent blikk når det gjelder å fange opp barnets signaler som kan tolkes ut ifra en retning om et talent. Barnet har rett til å nå sitt potensial. Det er et interessant empirisk spørsmål hva dette intensive forholdet mellom foreldre og barn gjør med barnet i positiv og negativ grad. Ericsson og Larsen (1999) spør seg også om ”barnet som prosjekt” er i ferd med å gå for langt i forhold til den pensumiseringen av familielivet og det fokus på framtidens suksess som vi er vitne til. Hva med barn og foreldres gode samhandling basert på å leve i nuet? Hva med å ta vare på den gode her – og - nå situasjonen som en egenverdi i øyeblikket? Barndommen er en viktig epoke i livet også i seg selv, og ikke bare som en tid for forberedelse til det som kommer senere.

2.6 Oppdragelse i lys av kjærlighet og autoritet

Kjærlighet og autoritet er to begreper som er sentrale innenfor oppdragelse og oppvekst (Hennum, 2002). Det er to store og omfattende begreper, men samtidig er de med på å beskrive foreldreskapets mer detaljerte sider, som for eksempel når det kommer til det å sette de riktige grensene for barnet sitt i ulike situasjoner. I tråd med utviklingen av det postmoderne samfunn, familie og foreldreskap, ser det også ut til at foreldrenes og ungdommens forhold til kjærlighet og autoritet i større eller mindre grad har forandret seg. I dette avsnittet ser jeg på elementene kjærlighet og autoritet i lys av kultur og samfunn, med hovedtyngden lagt på Nicole Hennum sin studie. I ”Kjærligheten og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom”, ser Hennum på mødres og fedres forståelse av foreldreskap i dagens

samfunn, og på hvordan kjærlighet og autoritet utvikler seg i familien når barna blir ungdommer.

2.6.1 Kjærlighet

Gjennom intervjuene med mødre og fedre, tydeliggjøres hvilket kulturelle bilde som foreldrene har av hva som er en lykkelig barndom knyttet opp mot kjærlighet (Hennum, 2002). Barndomstiden formes og familielivet organiseres, på bakgrunn av hva foreldrene oppfatter at barnet trenger. Hennum ser tydelig hvordan kjærligheten til barnet er flettet inn i måten familielivet og hverdagen er utformet, gjennom gjøremål, aktiviteter og samvær med barna, og gjennom hvordan mor og far organiserer sitt yrkesliv. Mødrene formidler at det er viktig for dem å ha muligheten til å jobbe redusert, slik at de er mer tilgjengelig for barna. Foreldrenes historier viser hvordan forestillinger om hva kjærlighet er skaper ulike roller mellom mødre og fedre, hvor mødre blir ”bærer av kjærlighet” og den alltid tilgjengelige, mens fedre blir forsørgere (Hennum, 2002, Solheim, 2007). Elementer foreldrene mener at tilhører en god barndom er god helse, samvær hjemme eller i naturen, og at foreldrene støtter opp barna rundt fritidsaktiviteter. Kjærlighet vises gjennom å gi barna sine det beste; en barndom preget av fred, harmoni og glede.”Kjærligheten fremstår som noe nødvendig, altomfattende og evigvarende. Den styrer relasjonen til barnet og oppdragelsen” (Hennum, 2002: 125). Foreldrene investerer i barnet, på bakgrunn av kjærlighet, både følelsesmessig, materielt og tidsmessig. Forpliktelse og varighet er to komponenter i vår kulturelle forståelse av kjærlighet mellom foreldre og barn (Bø & Olsen, 2008).

Kjærligheten mellom foreldre og barn og mellom foreldre og ungdom er forskjellig. Men den forsvinner aldri, den endrer bare form. I følge Hennum (2002) er ikke omsorg mellom foreldre og barn så sentralt lenger i ungdomsårene, men heller respekt, tillitt og anerkjennelse. Dette handler om å anerkjenne sin sønn eller datter slik han eller hun har blitt. Kjærligheten ovenfor sin ungdom kan foreldre også vise ved ikke å gi opp relasjonen selv om den i vanskelige perioder kan trues. I ungdomsårene er ikke dette nære forholdet mellom foreldre og barn lenger gitt, men den må bevares. Foreldrene uttrykker at de møter på dilemmaer når det gjelder å vise kjærlighet og å sette grenser. Å sette grenser er en del av kjærligheten, men dette kan være vanskelig for ungdom å forstå. Ungdom kan av og til oppfatte grensesettingen som mangel på tillitt. Foreldrene uttrykker at de ser på grensesetting som en naturlig del av oppdragelsen i barneårene, men ikke lenger i ungdomsårene, da grensesetting kan føre til tap av relasjon. Foreldrene vet at det forventes av dem (fra skolen, lærerne eller andre foreldres

side) at det settes grenser, men de uttrykker at plikten til å elske barnet sitt av og til kommer foran plikten til å sette grenser.

Mange foreldre uttrykker gjennom historiene sine at det er viktig å være en god mor, slik samfunnet ser det. Å oppfylle rollen som en god mor kan være en utfordring i dag. Mange foreldre mener at de har lagt alt til rette for en god barndom, men så gikk det galt med sønnen eller datteren deres allikevel. For noen foreldre (særlig mødrene) blir forventningspresset knyttet til foreldrerollen for mye å bære og fører i noen tilfeller til utmattelse og sykemelding. Andre foreldre distanserer seg mer og tenker at det ikke er deres skyld eller deres problem at noe gikk galt. Hennum (2002) beskriver hvordan noen mødre kan bli ”utbrent av kjærlighet” – hvordan kjærlighetens krav blir så vanskelige at noen ikke orker mer. Hun hevder at man kan se på følelser som sorg, sinne og fortvilelse som uttrykk for kjærlighet. De vonde følelsene er også sider ved kjærligheten, og de oppstår på bakgrunn av den kjærlighet som foreldre har investert i barna sine. Kjærlighetens vonde følelser kan føre til overskridelser for foreldrene i forhold til at de gjør alt for å få barnet sitt ut av en vanskelig situasjon, for eksempel i forhold til rusmisbruk. Slike situasjoner kan få frem skjulte sider ved det å være foreldre. Hennum poengterer at det ligger kulturelle forventninger til det å sprengte grenser og å gjøre alt for barna sine. Det er i tråd med det å være mor.

Kjærlighet og autoritet kan ofte oppfattes som kontraster eller motpoler til hverandre. Allikevel viser Hennum (2002) at autoriteten i det postmoderne samfunn henger nøye sammen med elementene kompetanse og omsorg. Den omsorgsfulle autoritet viser seg i dag å være sentral i oppdragelse av ungdom.

2.6.2 Autoritet

Den finnes et mangfold av autoriteter (Hennum, 2002). En enkeltperson kan forstås som en autoritet i forhold til sin stilling som for eksempel prest, ordfører eller lærer. En forelder i sin rolle som mor eller far kan være en autoritet, og institusjoner i samfunnet som myndighetene eller skolen. Autoritet kan ses på som noe grunnleggende i et samfunn. Det skaper orden. Myndighet, makt og innflytelse som påvirker andre personers handlinger og oppførsel, er med på å skape en persons autoritet (Damsgaard, 2006, Hennum 2002). En person med en spesiell kompetanse på et område, slik for eksempel forskere eller eksperter har, kan gi autoritet. Tidligere hadde foreldre, særlig fedre, automatisk autoritet bare ved å være foreldre. Retten til å gi ordre, sette grenser og ta avgjørelser hørte til foreldrerollen. I dag er det ikke lenger slik. I dag må foreldre forhandle om autoriteten. De må oppnå den og gjøre seg fortjent til den.

I den tradisjonelle familie med den autoritære far og den omsorgsfulle mor hadde far rolle som overhodet i familien (NOU 2012 s. 26, Hennum, 2002). Far var tydelig, bestemt, og visste hva han ville. Far på en måte avgrenset verden for mor og barn, fordi mor og barn var økonomisk avhengig av ham. Fars forsørgerrolle gav ham makt, og han kunne på denne måten kreve lydighet fra de andre i familien. Avhengighet gav fellesskap og felles mål. I det moderne samfunn hvor målet er autonomi og likestilling, har ikke lenger far autoritet på denne måten. Hennum (2002) sier at autoritet er med på å skape sosiale fellesskap, ved at autoriteten viser til normer, verdier og meninger om hva som er rett og galt. Disse verdiene er noe som gruppen har felles. Hennum skiller mellom den som kan kalles for posisjonsbasert og kompetansebasert autoritet. I den tradisjonelle familie hadde fedre autoritet i kraft av sin posisjon i familien (posisjonsbasert autoritet), mens fedre i dag må gjøre seg fortjent til autoritet ved å vise at de har kunnskap om eller kan gi barna noe som barna selv ikke har (kompetansebasert autoritet). ”Foreldrene må etablere seg som autoritet i sine barns liv” (Hennum 2002: 234)

I det moderne samfunn hvor barnet er et barn med mange rettigheter, kan man si at rettighetene er med på å sette grenser for foreldrenes autoritet (Hennum, 2002, Bø & Olsen, 2008). Det blir vanskelig å sette felles grenser i et samfunn hvor alt skal tilpasses det enkelte individ. Da kan det lett oppstå usikkerhet rundt om grensene man har satt virker for trange for barnet sitt eller ikke. For å kunne tilpasse grensene til det enkelte individ, kreves et spesielt blikk for barnet – altså kunnskap og kompetanse om empati, forhandling og barnets utviklingsnivå. Streng autoritet er i dag erstattet med omsorgsfull autoritet. Når barnet blir ungdom mister foreldrene en stor del av sin autoritet ved at de ikke lenger kan bruke makt på samme måte. Ungdommen blir på en måte likestilt med foreldrene ved at de blir fysisk sterke, får kompetanse og erfaring. Når foreldrene må gi slipp på autoriteten er det neste verdifulle de kan gjøre å opprettholde og vedlikeholde relasjonen til barnet sitt: å ha god kontakt og god kommunikasjon.

Grenser er et tegn på foreldrenes autoritet. Grensene foreldrene setter gjøres ofte på bakgrunn av vurderinger og undersøkelser rundt situasjon og miljø (vennegjengen, andre foreldres inntrykk, hva som ble sagt på foreldremøtet). Det fungerer sjelden godt å sette tilfeldige grenser i ungdomstiden. Grensene, og autoriteten, er fleksibel og basert på forhandling på en måte som møter ungdommen der de er. En fleksibel grensesetting med rimelige grenser er nødvendig for å opprettholde en god relasjon til ungdommen.

Kulturen forventer selvstendige individer som vet hva de ønsker og som kan ta egne valg (Frønes, 2006). Dette er også målet med oppdragelsen. Når ungdom bruker makt ovenfor foreldrene (sier eller gjør noe for å få det som de vil), kan det sees som et tegn på at makten har forflyttet seg fra foreldrene og over på ungdommen (Hennum, 2002). Ungdommen vil markere sin egen identitet og vise sin selvstendighet. Hennum skiller mellom verbal makt, emosjonell makt og vold, som tre maktformer ungdom kan bruke ovenfor foreldrene sine. Foreldrene i forhandlingsfamilien kan oppleve at barna deres er så verbalt sterke og så gode til å argumentere at forhandlingen blir til en konkurranse som de ofte taper. Ungdommens verbale kompetanse kan av og til fungere som verbal makt. Å bevisst spille på eller vekke frem følelser som frykt og skam for å få sine ønsker gjennom, er et annet maktmiddel ungdom kan bruke. Å overnatte borte uten å gi beskjed, er et eksempel på emosjonell makt. Tillitt og respekt er en sentral del av grensesettingen mellom foreldre og ungdom. Når ungdom setter grenser for seg selv for å markere avstand fra foreldrenes involvering, er grensene lettere for foreldrene å godta dersom relasjonen er bygget på tillitt. Har foreldrene tillitt til sønnen eller datteren, er det også lettere for foreldrene å respektere den grensen eller den avgjørelsen som er tatt.

2.6.3 Kjønnen autoritet

Det finnes tydelige tegn på en kjønnen autoritet i det moderne samfunn (Leseth & Solbrække, 2011). Mødrenes autoritet fremstilles som kompetansebasert og situasjonsavhengig, mens fedrenes autoritet fremstilles som posisjonsbasert og prinsippbasert (Hennum, 2002). Med dette menes at mødre oppnår autoritet gjennom sin kompetanse (til å se, lytte, forstå og støtte), mens fedre oppnår autoritet via sin rolle som far. For fedrene er ting mer svart og hvitt, de er mer bestemte. Mødrene setter grenser, gir plikter og argumenterer, mens fedrene bruker makt. Ulike former for makt i forhold til grensesetting kan være roping og brøling, pengeinndragelse, husarrest eller henting. I mange tilfeller overtar mødre autoritetsoppgaver for å hindre fedrene i å måtte bruke sin autoritære autoritetspraksis som skremmer barna. Det kan se ut som om mødre gjør autoritetsoppgaver i det daglige, mens far hentes inn dersom mor trenger hjelp til å få barnet til å følge opp de grensene som er satt. Far hjelper til dersom konflikten har blitt stor (nok). Koblingen mellom kvinner og omsorg fremstår som svært sterk (Solheim, 2007, Leseth & Solbrække, 2011). Kulturelle forventninger knyttet til hva det vil si å være mor, kan illustreres ved hjelp av begrepet morsdiskurs. Diskurs kan oversettes med samtale eller drøfting mellom mennesker (Gulbrandsen, 2006). Med diskurser menes de kulturelle forventninger og fortellinger som vi

omgir oss med. Fortellinger som fungerer som usynlige tråder rundt oss, fordi de ofte oppleves som naturlige og selvfølgelige. Vi mennesker blir født inn i et univers av kunnskap. Og det vi ser på som kunnskap, er et resultat av de forståelser og oppfatninger som vi har blitt ”enige om” og som har fått rotfeste i kulturen. Morsdiskursen handler altså om folks oppfatninger av hva det vil si å være mor. I tråd med morsdiskursen er moren den tilgjengelige, den støttende, den som best forstår sine barn. Moren er den som oppnår den beste kontakten, som beskytter barnet, gir trygghet og omsorg (Solheim, 2007, Hennem, 2002). Sett gjennom morsdiskursen er en mor som misslykkes i oppdragelsen og omsorgen for sitt barn (ved at barnet for eksempel ruser seg og havner på institusjon), ingen god mor. På samme måte kan vi forstå fedrenes opplevelse av seg selv som helt, i lys av farsdiskursen som handler om at fedre har makt, skjærer gjennom og får det som han vil. Farsdiskursen handler nok også om at det er mer godtatt å være fraværende i hverdagen (og ikke ha det samme blikket for barnet) på grunn av arbeid. Det forventes altså ikke at fedrene har den samme omsorgen for barna sine som mødrene har. Slik kan fedrenes initiativ i en vanskelig periode for ungdommen, bli sett på som heltemodig.

Mangler vi alternative kulturelle autoritetsformer i dagens samfunn (Hennem, 2002)? Det autonome og rettighetsbaserte barnet i tråd med det moderne samfunn krever en annen autoritetspraksis enn den som var vanlig tidligere. Men hvordan skal denne autoritetspraksisen være? Den omsorgsfulle autoritet som en ny type autoritetspraksis ser ut til å ha byttet plass med den autoritære autoritet. Samtidig tyr både mødre og fedre til historien om den autoritære far (den tidligere og tradisjonelle strenge autoritet) når den omsorgsfulle autoritet viser seg ikke å strekke til. For foreldre er dilemmaet mellom foreldrenes autoritetsutøvelse og ungdommens autonomi å finne den vanskelige balansen mellom grenser og frihet. Samfunnet forventer av dem at barnet skal ha autonomi og rettigheter (ikke bli begrenset i for stor grad) samtidig som foreldrene skal sette grenser.

Vi har nå sett på ulike forhold ved den postmoderne familie og foreldrerolle. Vi har også plassert foreldreskapet i en ramme knyttet til gjellende strukturer, men også endringer, i kultur og samfunn. I det neste kapittelet gir jeg en presentasjon av hva arbeidet med denne masteravhandlingen har gått ut på og hvordan dette arbeidet har vært, gjennom metodiske refleksjoner og begrunnelser.

3 Metode

I dette kapittelet vil jeg beskrive mine refleksjoner og valg knyttet til de ulike delene i forskningsprosessen, samt mine erfaringer og utfordringer knyttet til arbeidet som masterstudent og forsker. Inngangsporten i kapittelet vil være den kvalitative metoden og forskningsintervjuet som redskap for å skaffe ny kunnskap og innsikt i foreldres opplevelse av å oppdra ungdom med atferdsvansker. Jeg vil her redegjøre for hva som kjennetegner den kvalitative metoden og det kvalitative forskningsintervju, og hvorfor denne metoden egner seg til å studere temaer som foreldreskap og oppdragelse. I resten av kapittelet vil jeg ta for meg de ulike trinnene i forskningsprosessen, og knytte disse opp mot de erfaringer og opplevelser som denne lange, men lærerike prosessen har gitt meg. Første trinn har jeg kalt etiske refleksjoner, med tanke på at etiske spørsmål har dukket opp både i forkant, underveis og i etterkant av datainnsamlingen. Dretter vil jeg beskrive hvordan jeg fikk tilgang til informanter. Her reflekterer jeg også rundt hva som kan være årsaken til at jeg fikk tilgang til de informantene jeg gjorde. Neste trinn er utarbeidelse av intervjuguide, og noen kritiske refleksjoner til denne, før jeg tar for meg selve gjennomføringen av intervjuene. Her vil min rolle som intervjuer, min holdning og tilstedeværelse være i fokus, før jeg i neste avsnitt forteller kort om transkriberingsarbeidet. Videre vil jeg i avsnittet kalt ”Analyse, refleksjoner og fremgangsmåte” forsøke å vise til og begrunne hvordan jeg har kommet fram til det endelige resultatet, hvordan jeg har tenkt og hvilke valg jeg har tatt underveis. Dette kan være en utfordring å klare på en god måte, fordi jeg som forsker i den prosessen jeg har vært gjennom i stor grad har blitt en del av et spindellev bestående av teoretisk, empirisk og metodisk kunnskap, samt utvikling av personlige erfaringer og selvinnsikt. Fordi jeg på sett og vis selv er et sentrum for mitt eget prosjekt, krever en redegjørelse for ulike valg at jeg som forsker trer tilbake og forsøker å se min egen situasjon fra utsiden. Mitt forsøk på dette blir gjort gjennom å vise til teoretiske verktøy om temasentrerte – og personsentrerte analytiske tilnærminger, samt ulike nivåer for tolkning. I tillegg viser jeg til de ulike temaer eller kategorier som for meg fremsto som klare og gjennomgående tendenser i datamaterialet, før jeg så reflekterer over den stemning som kan leses ut av empirien i avhandlingen. Et sentralt aspekt her, er det faktum at datamaterialet mitt består av to grupper i ganske ulike posisjoner. Mens mødrene i stor grad ser foreldrerollen innenfra, befinner MST – terapeutene seg i et spindellev av både teoretiske, ideologiske og private erfaringer. Jeg avslutter kapittelet ved å ta for meg masteravhandlingens pålitelighet og gyldighet, og i hvilken grad resultatene kan sies å være generaliserbare.

3.1 Kvalitativ metode

Arbeidet med denne masteravhandlingen er utført etter den kvalitative metoden. Dette er en metode som egner seg godt til å undersøke, beskrive og forstå sosiale fenomener og menneskelig handling i lys av sin kontekst (Thagaard 1998, Grimen, 2004). En forsker som benytter seg av slike studier, befinner seg ofte nær de personer og de fenomener som undersøkes – slik som i feltarbeid eller intervju som er de to mest anvendte metoder innenfor kvalitativ forskning (Thagaard, 1998). Denne nærheten gjør det mulig å få informasjon og kunnskap om informantenes refleksjoner og oppfatninger omkring et tema, og å studere sider ved livet som er personlig og sensitivt. Forholdet til og opplevelse av foreldreskap og oppdragelse er nettopp et slikt personlig tema, som inneholder både gode og vanskelige følelser. Da jeg bestemte meg for å studere foreldreskap i dagens samfunn, ble det derfor naturlig for meg å velge den kvalitative metode og det kvalitative forskningsintervju.

Motsatsen til denne metoden er den kvantitative metoden som er en del av naturvitenskapen. I naturvitenskapelig forskning står den positivistiske retningen sentralt (Thagaard, 1998). Dataene framstilles her i stor grad gjennom objektiv telling og måling. Her registreres et stort antall data, samtidig som forskningen går lite i dybden på det som studeres. Dermed blir dataene presentert på en generalisert måte, uten at den samfunnsmessige konteksten får noen særlig stor innvirkning.

Jeg er i min masteravhandling opptatt av det unike ved de menneskene jeg har intervjuet, og i de historiene de forteller. Jeg er også opptatt av hva historiene kan fortelle meg om samfunn og kultur. Dette er målsetninger som er i tråd med den kvalitative metoden. Grunnlaget for datamaterialet mitt er kun seks informanter. Kvalitative studier åpner opp en mulighet for å benytte seg av få informanter, men også en mulighet til å kunne gå i dybden på disse, og å se på informantenes liv og kontekst. Et spennende element, og en fordel når man studerer et så hverdagslig og grunnleggende menneskelig tema som foreldreskap, er den fleksibiliteten som finnes i den kvalitative metoden. Dette har skapt rom for å finjustere problemstillingen underveis, og å prøve seg fram med tanke på analysemåte og analyseredskaper, på en måte som gjør at veien blir til mens man går.

Den kvalitative forskningen bygger på et fenomenologisk og et hermeneutisk vitenskapssyn (Thagaard, 1998). Fenomenologien konsentrerer seg om individenes subjektive opplevelse, altså hvordan verden oppleves av dem som beskrives. Mens den ytre verden kommer i bakgrunnen, søker fenomenologien å finne svar på den dypere mening i individenes

erfaringer. Dagliglivet og dagligspråket er sentralt innenfor denne retningen, og rettes mot individets opplevde virkelighet.

Mens fenomenologien handler om å beskrive subjektive opplevelser, vil hermeneutikken forsøke å *fortolke* individenes handlinger ut ifra et dypere meningsinnhold (Thagaard, 1998). Den dypere mening i det informantene sier ligger ofte gjemt under utsagnene, og er ikke umiddelbart synlig. Hermeneutikken pendler ofte mellom å analysere på flere plan.

3.2 Det kvalitative forskningsintervjuet

I masteravhandlingen er jeg opptatt av å få vite noe om informantenes egne erfaringer, opplevelser, synspunkter, følelser og selvforståelser. Forskningsintervjuet kan være et fint verktøy for dette (Thagaard, 1998). Hvordan opplever foreldrene sin rolle og sin hverdag? Hvilke positive og negative erfaringer har de når det gjelder å oppdra ungdommen sin? Grimen (2004) snakker om det han kaller ”levde erfaringer”, altså menneskets erfaringer, tanker og vurderinger. For å få tak i foreldrenes levde erfaringer er det nødvendig å møte dem ansikt til ansikt og å se dem som en deltaker i samfunnet – slik en intervjusamtale åpner opp for. Denne metoden innebærer også at jeg som intervjuer bruker meg selv som et middel for å skaffe nyttig informasjon (Thagaard, 1998). Tillitten mellom meg og informant er et avgjørende element for kvaliteten på samtalen og på den kunnskap som formidles i dette møtet. Med bakgrunn i at foreldreskap i utgangspunktet er svært sensitivt, og atferdsvanskelige barn og unge et tema som i en viss grad er skambelagt, er respekt og forsiktighet i møtet mellom meg og informantene svært viktig.

Sett gjennom det postmoderne perspektivet, kan det kvalitative forskningsintervjuet og kunnskapen som finnes her, sammenlignes med en reise (Kvale & Brinkmann, 2009). Intervjupersonen – den reisende – vandrer rundt i et ukjent landskap, viser nysgjerrighet ovenfor menneskene han møter, og oppfordrer dem til å fortelle sine egne historier. Reisemetaforen minner om den opplevelsen jeg selv har av arbeidet med masteravhandlingen, preget av oppturer, nedturer, overraskelser, usikkerhet og spenning. Denne reisen kan føre til ny kunnskap som både er knyttet til refleksjoner og ny selvinnsikt for forskeren, og mer allmenne verdier og tradisjoner i samfunnet. Reisemetaforen gir oss et bilde av intervjukunnskapen og intervjuprosessen som noe som konstrueres mellom og i mennesker, og hvor det foregår en kontinuerlig analyse i de ulike fasene. Det motsatte og mer positivistiske bildet på intervjukunnskapen og intervjuprosessen er intervjueren som en

gruvearbeider. I lys av dette bildet er intervjuerens oppgave å avdekke og innhente den kunnskap som allerede eksisterer, og som bare venter på å bli funnet.

3.3 Redegjørelse for forskningsprosessen

Jeg skal i denne delen av kapittelet forsøke å gjøre rede for det arbeidet jeg har gjort gjennom de ulike delene av forskningsprosessen. Jeg har her valgt å presentere de ulike trinnene hver for seg, selv om de i virkeligheten, og særlig i etterkant av prosessen, oppleves ganske så sammenvevd. Derfor vil nok også noen elementer og opplevelser beskrives flere ganger, men på ulike nivåer. Jeg starter med å gjøre meg noen etiske refleksjoner knyttet til forskningsprosessen i sin helhet, før jeg tar for meg tilgang til informanter, noen svakheter knyttet til intervjuguiden og hvordan jeg opplevde gjennomføringen av selve intervjuene. Til slutt i denne delen av kapittelet vil jeg forsøke å gjøre rede for analysearbeidet og de vitenskapelige krav som er knyttet til denne masteravhandlingen.

3.3.1 Etiske refleksjoner

Det er knyttet mange etiske og moralske spørsmål til det kvalitative forskningsintervjuet (Kvale & Brinkmann, 2009). Grunnen til dette er den asymmetriske maktrelasjonen mellom intervjuer og informant, der intervjueren som oftest har den sterkeste rolle, og at intervjusituasjonen er en situasjon preget av nærhet og fortrolighet til private temaer. Kvale og Brinkmann sier at en forsker bør reflektere rundt etiske spørsmål gjennom alle fasene i en forskningsprosess, og at dette er en enklere oppgave dersom forsker på forhånd har kjennskap til utfordringer som er typiske å møte på. Det er etiske utfordringer allerede knyttet til formålet med prosjektet. Forskningen bør ha menneskelig og samfunnsmessig verdi, og ikke bare komme vitenskapen til gode. I tråd med dette, ser jeg på foreldreskapet som et av de viktigste områdene i et samfunn, der ny kunnskap og innsikt kan bidra til en bedre oppvekst for barn, og en bedre hverdag for de foreldre som har særlige utfordringer. Familien er en institusjon det er viktig, men vanskelig å forske på. Familierelasjoner handler om svært private og intime forhold mellom mennesker, som ikke alle ønsker å uttale seg om. Dessuten er familien et tema som jeg som forsker har mine oppfatninger om, slik at det kan være fare for at jeg i forskningsarbeidet lar meg styre av egne erfaringer.

Under planleggingsfasen utarbeidet jeg et skriv om informert samtykke. Dette leste jeg opp foran terapeutinformantene, under det første og felles møte med dem, der jeg presenterte meg selv og prosjektet mitt. Terapeutene fikk også utdelt et eksemplar på papir, som de senere

skrev under på da jeg møtte dem i enerom før intervjuet. Foreldreinformantene – mødrene - derimot, fikk først noe informasjon om prosjektet gjennom den terapeuten de var i kontakt med, i tillegg til at jeg muntlig gikk gjennom skrivet da jeg møtte dem i hjemmet. Særlig viktig var det å vite at informantene hadde fått med seg at samtykket er fritt. Informanten behøver ikke svare på alle spørsmålene, og kan trekke seg når som helst, uten å måtte oppgi grunn. Informanten velger selv hva han eller hun vil fortelle meg. Samtykket inneholdt også informasjon om prosjektets formål og tema, anonymisering, og informasjon om at digital lydopptakaker og datamaskin vil være utilgjengelig for andre. En utfordring var hvor mye informasjon jeg skulle gi terapeutene. Jeg ble spurt om å gi en presentasjon på ca. femten minutter, og jeg følte da at det var nødvendig å gi mye informasjon om prosjektet. Vel vitende om at for mye og grundig informasjon kan villedde informantene, valgte jeg kun å ta utgangspunkt i skrivet mitt om informert samtykke, samt å legge til litt informasjon om masterstudiets innhold og temaer (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette følte jeg at fungerte bra. Med engasjerte og interesserte terapeuter gikk samtalen lett, og tiden fort.

En utfordring under gjennomføringen av intervjuene var hvilken rolle jeg skulle ha som intervjuer med tanke på kontrastene nærhet og avstand. Hvor proff eller hvor personlig skulle jeg være? Dette gjaldt spesielt et intervju, med en av mødrene. Flere ganger så moren direkte på meg og spurte hva hun skulle gjøre. Jeg følte at hun spurte meg om råd og hjelp, og at hun så gjerne ville ha svar. Hun trang så veldig et svar. En engstelig stemme inne i meg ropte at *det er ikke dette jeg er her for!* Da jeg skulle gå ønsket jeg mest å gi henne en klem for å vise at jeg brydde meg og for å gjøre henne mindre engstelig. I stedet tok jeg henne i hånden og ønsket henne lykke til videre. Det kan føles vanskelig for intervjuer når man i en samtale kommer så nær en person, men i utgangspunktet er en så fjern person – og både må og bør ha en avstandsrolle både av analysemessige og etiske grunner.

Balansen mellom nærhet og avstand har også skapt etiske refleksjoner under analyseprosessen med tanke på hvordan jeg skal forholde meg til datamaterialet. Uten bevissthet rundt dette kan det skje at forsker lar sine egne erfaringer og følelser styre analysen, og på denne måten farge hele masteravhandlingen (Thagaard, 1998). Denne utfordringen er særlig viktig å være seg bevisst, med tanke på at begge mine foreldreinformanter er kvinner og mødre (noe også jeg er) og at flere av temaene i intervjuguiden er hverdagslige fenomener som også jeg som privatperson har et forhold til. Jeg har mine meninger og erfaringer av foreldreskap, oppdragelse og atferdsvansker fra egen oppvekst og liv. I tillegg har jeg kunnskap om disse temaene også gjennom mediekkanaler som TV og aviser. Foreldreskapet kan som tidligere

nevnt sies å ha blitt et offentlig anliggende. Slik oppstår utfordringen for meg i å fa taket på noen av de forestillinger og ideologier som jeg har internalisert gjennom samfunnsliv og media. Jeg bør reflektere over dem og være meg dem bevisst, slik at de ikke blir elementer som forsterker eller forstørker informantenes utsagn uten at det finnes støtte fra resten av datamaterialet eller fra teori.

God og riktig henvisning til referanser som er brukt, er en annen og viktig del av masteravhandlingens etiske side. Riktig bruk av primærkilder, og unødvendig bruk av sekundærkilder, er en styrke for oppgavens teoretiske og empiriske analyse og resultat. I slutfasen av arbeidet med avhandlingen, opplevde jeg et slikt dilemma mellom primær – og sekundærkilder, knyttet til Gunnar. C Aakvaag (2008) sin bok ved tittelen ”Moderne sosiologisk teori”. Boken fremstår som sentral for masterstudiet, og er en oversiktlig og samlende bok som jeg derfor i stor grad har brukt i min oppgave. Allikevel – Aakvaag refererer ofte til kildene sine innledningsvis og avslutningsvis i et kapittel, og på en måte som kan gjøre det vanskelig sikkert å slå fast hvilken bok av Bauman eller Giddens et tema er hentet fra. På bakgrunn av min omfattende bruk av Aakvaags bok, og bevissthet knyttet til unngåelse av å vise til feilaktige kilder, har jeg i denne ukklarheten i mange tilfeller valgt kun å referere til Aakvaag (2008).

3.3.2 Informanter

Allerede tidlig i planleggingsfasen av masteravhandlingens tema og innhold, undersøkte jeg mulighetene for tilgang til informanter. Dette ble gjort via mailkontakt med en ansatt i Bufetat. Jeg fikk da bekreftet at sannsynligheten var stor for at jeg ville få tilgang til terapeuter. Fra skolens side var jeg på forhånd forberedt på at letingen etter foreldreinformanter kunne bli lang og vanskelig, med tanke på at foreldreskap som nevnt er et svært privat tema. Jeg ble rådet til å gjøre intervjuer med terapeuter i første omgang, og deretter spørre disse terapeutene om tilgang til foreldre. Akkurat slik ble det. Da arbeidet med masteravhandlingen var i gang for alvor, tok jeg kontakt med veilederen for MST – teamet, via mail. Jeg fortalte om prosjektet mitt, og at jeg ønsket å komme i kontakt med først og fremst MST – terapeuter, men senere foreldre som mottar eller har mottatt veiledning gjennom MST. Etter mange ukers venting fikk jeg et positivt svar tilbake, om at MST – veilederen ønsket at jeg skulle komme i luchen når MST - teamet var samlet, for å presentere meg selv og prosjektet mitt. Han videresendte mailen min til resten av teamet. På denne måten fungerte MST – veilederen som det som kan kalles en portvakt (Fangen, 2004). En

portvakt er en person som er sentral for en gruppe, og som kan ta i mot og formidle informasjonen videre til de andre medlemmene.

Jeg opplevde stor interesse og engasjement både for temaet og for ønsket om å stille til intervju. Jeg ønsket i første omgang fire terapeuter. De som ble valgt, var de som var raskest fremme med ukeplanleggeren sin for å avtale en dato. Resultatet ble to kvinnelige og to mannlige informanter. Samme dag tok en av de andre terapeutene kontakt med meg og sa at hun hadde en mor som hun tenkte ville være aktuell for meg, i og med at jeg også ønsket å intervju foreldre med annen etnisk bakgrunn enn norsk. Hun sa at det var en sterk og oppegående kvinne, og at hun arbeidet på en skole. Jeg ville se det når jeg kom inn i hjemmet, fortalte hun. Det hang så mye fint på veggene.

Da jeg en uke senere hadde gjort intervjuet med den fjerde og siste terapeuten, fortalte denne terapeuten at hun også hadde en passende familie til meg. Hun ringte der og da, og snakket med faren i familien. Han trodde det var i orden, men ville høre med mor først. Dagen etter fikk jeg telefon tilbake om at de ville prate med meg. Jeg spurte om de begge to hadde tenkt å stille til intervju. Jeg fikk til svar at han hadde inntrykk av at det var et krav. Jeg sa at det var fint om begge var tilstedet, men at jeg var fleksibel på det og at de kunne velge hva som passet dem best. Senere fikk jeg en telefon fra mor, og gjorde avtale med henne. Det var kun henne jeg møtte i familiens hjem.

Når foreldrene ble valgt tilfeldig, hvorfor fikk jeg ingen fedre i utvalget? Siden utvalget mitt når det gjelder foreldre er kun to (mødre), er det selvsagt for lite til å generalisere (jeg vil komme tilbake til generaliseringsspørsmålet i slutten av kapittelet). Men jeg vil allikevel reflektere noe rundt hva det kommer av at det er mødre som stiller opp. Ser mødre på intervjuet som deres oppgave å stille opp på, til forskjell fra fedrene? Er mødre mer nær i relasjonen til ungdommen, på en måte som gjør at de er bedre egnet til en slik setting som en intervjusituasjon er? Deltar de fordi de ønsker kontroll og oversikt over måten familiens livssituasjon blir formidlet på?

Det er også grunn til å gjøre seg noen refleksjoner rundt hvorfor terapeutene ”gav meg”, eller åpnet opp for kontakt med, nettopp disse to mødre. Begge terapeutene brukte ord som ”passende” eller ”egnet” familie for meg. De er altså grunn til å tenke seg at de, på bakgrunn av møtet med meg og informasjonen om prosjektet mitt, har gjort seg opp en mening om hvilke foreldre som kan være interessante for oppgaven, samt hvilke foreldre som er psykisk og helsemessig i stand til det. Jeg tolker dette slik på bakgrunn av terapeutenes utsagn om at

denne moren var en sterk og oppegående kvinne, og det at den samme terapeuten allerede like etter prosjektinformasjonen, strakk hånden i været og sa at hun hadde en familie til meg.

3.3.3 Intervjuguide

Jeg gjorde meg noen kritiske refleksjoner knyttet til intervjuguiden både underveis og i etterkant av intervjuene. Noen av spørsmålene mine var tunge og litt lange. Dette opplevde jeg selv når jeg stilte spørsmålene. I tillegg var det flere av informantene som synes det var vanskelig å forstå hva jeg egentlig spurte om. Et slikt spørsmål, som ble stilt til mødrene var: ”Vil du gi et eksempel på situasjoner eller sider ved oppveksten hvor du synes at det er spesielt viktig å sette tydelige grenser og rammer?”.

Jeg kunne nok ha forenklet disse spørsmålene på forhånd, ved å teste dem gjennom et prøveintervju. Jeg kunne for eksempel ha endret spørsmålet til: ”Når mener du det er spesielt viktig å sette grenser?” Så kunne jeg eventuelt ha konkretisert spørsmålet dersom jeg ikke fikk svar på det jeg var ute etter. Jeg ser i etterkant at et prøveintervju helt klart hadde vært nyttig, forberedende og lærerikt i forkant av møtet med informantene. Begrepsvalg og formulering er svært viktig under et intervju. Jeg erfarte at de enkle spørsmålene ofte var de aller beste, og det var som oftest disse som gav lange og utfyllende svar om det informanten var opptatt av.

Jeg la vekt på å åpne intervjuet på en forsiktig og tillitsvekkende måte. Derfor innledet jeg intervjuet med åpne og generelle spørsmål. For terapeutene handlet spørsmålene innledningsvis om arbeidet og rollen som MST – terapeut. Etter de to første intervjuene erfarte jeg at jeg stilte unødvendig mange spørsmål rundt terapeutenes tanker og forhold til eget arbeid, hvor det ikke kom særlig mye informasjon om foreldrene. Terapeutene virket dessuten raskt trygge og snakkesalige. Dermed fjernet jeg et par spørsmål innledningsvis, og valgte heller å bruke tiden på å stille oppfølgingsspørsmål.

3.3.4 Intervjuundersøkelsen

Ifølge Grimen (2004) er valg av sted for gjennomføringen av intervjuene viktig å tenke gjennom på forhånd. ”En samfunnsforsker kan aldri ta det for gitt at et sosialt rom er homogent, og at det ikke påvirker aktørenes handlinger” (Grimen 2004: 243). Mennesker vil si og gjøre ulike ting avhengig av det rommet eller den konteksten de befinner seg i. Jeg intervjuet de to mødrene i hjemmet deres. Bakgrunnen for dette valget er antagelsen om at hjemmet er et trygt sted å være. Jeg vil tro at det er større sjanse for at mødrene er seg selv og

våger å legge frem de virkelige synspunktene sine i hjemmet, fremfor i Bufetat sine lokaler som er en mer fremmed og offentlig kontekst. Terapeutene ble derimot intervjuet på arbeidsplassen sin. Dette ble gjort av praktiske og tidsmessige årsaker. Jeg har i etterkant av intervjuene reflektert rundt om denne konteksten kan ha begrenset terapeutene. Men siden samtalene fant sted i enerom og bak en lukket dør, antar jeg at en slik begrensning i så fall er av liten grad.

Jeg tok opp samtalen med en digital lydopptaker. Dette stilte alle informantene seg åpne til. Jeg følte det gav meg en frihet å slippe å notere det informanten sier. Jeg valgte allikevel å notere ned noen sentrale setninger, poenger og begreper underveis, som var til hjelp ved senere spørsmål, men særlig som en oppsummering og avrundning av intervjumøtet. Jeg repeterte på slutten av hvert intervju noen sentrale stikkord om det samtalen hadde dreid seg om. Dette opplevde jeg som svært nyttig, fordi informanten da som regel samlet tankene litt og kom med noen konkrete og samlede refleksjoner. Et par av intervjuene fikk også en veldig god flyt etter det som i utgangspunktet var tenkt som en avslutning, men som ble til en lengre fortsettelse av samtalen.

Jeg tror at det å klare å føle seg fullstendig trygg og avslappet under en intervjusituasjon, samt å lykkes i å stille gode oppfølgingsspørsmål, er noe som krever en del erfaring - eller intervjupraksis (Thagaard, 1998). Under transkriberingen så jeg at jeg til stadighet stilte oppfølgingsspørsmål som førte til et *ja* eller *nei*, og som derfor ikke førte intervjuet videre på det aktuelle temaet. Fordelen med noen av disse ja - og nei - spørsmålene, er at de bekreftet om min forståelse av et utsagn var overens med informantens forståelse. I etterkant ser jeg at den måten jeg best stilte oppfølgingsspørsmål på var ved å si: ”Vil du fortelle litt mer om det?”

I etterkant har jeg reflektert rundt at jeg spesielt under de to første intervjuene (med terapeutene), i for stor grad inntok det Thagaard (1998) kaller en lyttende holdning. Dette skjedde ved at terapeutene tolket innledningsspørsmålene annerledes enn hva som var min hensikt. De fortalte mer om arbeidet sitt i forhold til MST – modellen, mens mitt ønske var å høre dem fortelle om MST – arbeidet sitt knyttet til deres opplevelse av møtet med foreldrene. Som intervjuer er min oppgave å lede intervjuet. Isteden ble jeg litt usikker og mistet fokuset. Kanskje var jeg for knyttet til spørsmålene i intervjuguiden og rekkefølgen av disse. Men fordi at jeg kun hadde to intervjuer denne dagen, og de neste intervjuene fant sted et par dager senere, fikk jeg god til og mulighet til å reflektere over gjennomførelsen frem mot neste informantmøte. Mer pågåenhet og oppmerksomhet i fra min side, i mot å lede intervjuet inn

på sentrale temaer og ta region, er det som i de neste intervjuene hindret meg i å gå i den samme fellen.

Et annet element som nok også krever en del mer intervju praksis enn hva jeg besitter, er å være fullstendig tilstedet i den samtalen som foregår. Selv konsentrerte jeg meg nok av og til for mye om min rolle som intervjuer; stille de riktige spørsmålene, være forberedt ovenfor neste spørsmål jeg skulle stille, bruke de riktige begrepene, også videre. Kvale og Brinkmann (2009) sier at dette er en vanlig utfordring hos nybegynnere.

3.3.5 Transkribering

Da intervjuene var gjennomført, sto transkriberingen for tur. Som jeg tidligere har nevnt, brukte jeg en digital lydopptaker under intervjuene. Arbeidet med å skulle overføre opptakene av den muntlige samtalen til skriftlig tekst, var en krevende prosess, både tid – og energimessig. Men med hyppige pauser gikk oppgaven lettere, og de fem intervjuene var omsider skrevet inn i hvert sitt dokument på datamaskinen. Det var interessant å kjenne på hvordan informantenes ulike dialekter, begrepsbruk, hurtighet og flyt i språket, skapte totalt forskjellige opplevelser av transkriberingen – samt hvordan talemåten blir et viktig kjennetegn ved en person. Et element som hjalp meg godt på vei i arbeidet, var at kvaliteten på lydopptakene var god. For i størst mulig grad å ta vare på utsagnenes gyldighet og troverdighet, har jeg også forsøkt å notere ned detaljer i samtalene som kan si noe mer om informantenes mening og opplevelse, og dermed bidra til å skape et utvidet helhetsinntrykk. Eksempler på slike detaljer er tenkepauser og nøleord som ”hmmm” eller ”tjaa”. Anonymiteten ble ivaretatt ved at informantene fikk hvert sitt fiktive navn, både i dokumentet og i masteravhandlingens analyse.

3.3.6 Analyse, refleksjoner og fremgangsmåte

Utgangspunktet mitt for analysen er en kombinasjon av personsentrert - og temasentrert analytisk tilnærming (Thagaard, 1998). Denne analyseformen er kjennetegnet av at forsker finner temaer i datamaterialet, og sammenligner disse temaene på tvers av de ulike informantene for å få en dybdeforståelse. Temaene i denne avhandlingen, er valgt på bakgrunn av problemstillingens og intervjuguidens innhold. I tillegg er temaene valgt på bakgrunn av de tendenser, problemstillinger eller dilemmaer som jeg ser at er gjennomgående i de fleste av intervjuene.

Sentralt i problemstillingen min står begrepene oppdragelse, grenser og forventninger. Under gjennomføringen av intervjuene og under transkriberingen, så jeg ganske raskt hvilke utfordringer terapeutene og mødrene fokuserte på, og som jeg oppfattet som sentrale tendenser å jobbe videre med. Jeg noterte meg disse temaene: *skole, nettverk, frihet & grenser*, og *vellykkethet*. Etter nøye gjennomlesning av de transkriberte og utskrevne intervjuene, begynte jeg å trekke ut de utsagn fra de ulike informantene, som jeg syntes at illustrerte eller sa noe om de valgte temaene. Deretter ble det etter hvert synlig for meg hvordan noen elementer i et tema, bandt det sammen med et eller flere andre temaer. Dette skjedde blant annet ved hjelp av tankekart. Oppdagelsen av temaenes sammenhengende elementer og deres betydning for hverandre, var med på å skape gangen i avhandlingen (i form av blant annet rekkefølge og presentasjon).

Spesielt i starten av analysearbeidet var Kathrine Fangens begreper om fortolkning av første – andre – og tredjegrad til hjelp (Fangen, 2004). Jeg startet hvert avsnitt med presentasjon av et tema og et sitat, og gjennom førstegradsfortolkninger. Disse er nært knyttet opp mot informantens eget utsagn og tolkning. Videre i avsnittet forsøkte jeg å gjøre en fortolkning av andre grad. Her skjer forskerens fortolkning av informantens tolkning og utsagn. Jeg stiller meg spørsmålet om hvorfor personen gjør som han gjør, og hva som er handlingens mening eller uttrykk. En handling, en erfaring eller en påstand kan være tegn på noe mer, noe annet. Forskeren tolker altså en virkelighet som allerede er tolket av personen som har blitt intervjuet. Fortolkninger av tredje grad, til sist, handler om å få tak i den skjulte eller underliggende mening og betydning, eller ”skjulte agendaer og behov” (Fangen, 2004: 222). Her leter forskeren med et kritisk blikk, etter ubevisste prosesser i og mellom mennesker, for eksempel knyttet opp i mot makt og ideologier. Samfunnsmessige strukturer, kulturelle forventninger og forestillinger var for meg sentralt på dette analysenivået.

Et spørsmål som kom til meg var hvordan jeg skulle forholde meg til de to informantgruppene under analysen. Siden jeg så at begge grupper – både terapeutene og mødrene – var opptatt av de samme utfordringene, valgte jeg å se på de to gruppene i fellesskap. Resultatet av denne avgjørelsen har gjort at avhandlingen inneholder mange sitater – kanskje i overkant mange. Men det var viktig for meg å la begge informantgrupper få lov til å illustrere sine synspunkter rundt hvert tema. Mens terapeutene er i en faglig posisjon hvor de uttrykker seg mer eller mindre direkte, er foreldrene mer indirekte i det de forteller. Terapeutene fremhever sine synspunkter gjennom begreper som *skam*, *mestring* og *vellykkethet*. Foreldrene derimot, er mer forsiktige og diffuse i sine fortellinger, og benytter seg av ord som *bekymret*, *vanskelig*

og *usikker*. Man kan si at mødrene i stor grad benytter seg av erfaringsnære begreper, mens terapeutene i intervjuene ofte uttrykker seg gjennom erfaringsfjerne begreper (Thagaard, 1998). Jeg synes det er viktig å få fram at terapeutene og foreldrenes ulike roller og kontekster, betyr at de forteller historiene sine gjennom to ganske så forskjellige perspektiver: terapeutene via et skarpt, og nesten dømmende blikk - mødrene gjennom en mer emosjonell, vag og hverdagslig tone. Terapeutene er innlemmet i et vev som består av både faglige, erfaringsmessige og private kunnskaper om foreldreskap og samfunn, mens mødrene selv er midt inne i en spesiell, og i utgangspunktet svært privat situasjon, preget av følelser, store utfordringer, samt håp og ønsker om en bedre hverdag.

Etiske utfordringer knyttet til temasentrert analyse er at når intervjuteksten deles opp etter temaer, løsrives tekstbiten fra sin helhet og den opprinnelsen teksten i utgangspunktet var en del av (Thagaard, 1998). En konsekvens av dette kan være at forskeren i for stor grad avgjør og konstruerer sammenhengen, og at informantens egen selvforståelse ikke kommer frem. Da kan resultatet oppleves som et tillitsbrudd for informanten. Fordelen med måten teksten deles opp på i en slik analyse, er at det er lettere å sikre informantenes anonymitet, fordi at det er vanskeligere å bli gjenkjent av andre. Kvale og Brinkamm (2009) sier at det at det er lettere å sikre anonymiteten ikke nødvendigvis alltid er en fordel. Anonymitet kan også gi forskeren et alibi, og en mulighet til å tolke utsagnene uten å bli motsagt. Løsrivelse av tekstens meningsinnhold er et element jeg har vært bevisst på underveis i analysen, og som har gjort at jeg har forsøkt å bevare den mening som det enkelte sitat opprinnelig var en del av.

Avhandlingen går i retning av å være abduktiv (Thagaard, 2008). Abduksjon er et begrep som brukes til å fange det samspillet som foregår mellom en induktiv tilnærming og en deduktiv tilnærming. I en induktiv tilnærming foregår analysen på bakgrunn av empiri, mens analysen i en deduktiv tilnærming foregår med utgangspunkt i teori. En abduktiv tilnærming innebærer å utvikle teori på bakgrunn av analyse, og at analysen spiller en viktig rolle for utvikling av ideer og retninger i studiet. Min analyse er et resultat av både empiriske funn og teoretiske perspektiver. Det er tendensene i intervjuene som først og fremst har skapt den retningen som analysen har tatt – selv om problemstillingen har fungert som en veiviser. Dette er tendenser som har ført til at jeg har skjerpet blikket for hva jeg ser etter, og derfor ble også problemstillingen noe finjustert mot å dreie seg om forholdet mellom frihet og grenser, og forventningene som ligger mellom foreldre og samfunn. Side om side med denne prosessen har jeg i tillegg til å bruke det teoretiske utgangspunktet for studiet, også søkt etter ny teori som passer inn i datamaterialet og den finjusterte rammen for prosjektet. I etterkant av

datainnsamlingen, var jeg ute etter teori som sa noe mer konkret om de forhold jeg så i intervjuene, og som ville gi meg ideer og kunnskap videre i analysen. På denne måten fremstår resultatet i mer eller mindre grad som det Cato Wadel kaller for en runddans mellom teori, metode og data (Wadel i Fangen, 2004). De ulike elementene i forskningen henger sammen med hverandre og med forskeren selv. Allerede i problemstilling og intervjuguide viser jeg en grad av min forutinntatte holdning og erfaringsfelt. Det blikket som jeg har gått inn i denne masteravhandlingen med, har vært med på å farge resultatet som et noe mørkt og dystert bilde av foreldrerollen som tung og vanskelig. At studiet resulterte i et slikt bilde, har også å gjøre med den konteksten jeg har undersøkt. MST kan ses på som en ramme hvor ungdommenes, foreldrenes og samfunnets utfordringer, dilemmaer og paradokser møtes og blir konsentrerte og synlige.

3.4 Vitenskapelige krav

Kvalitativ forskning innebærer at forsker må forholde seg til de forskningsetiske retningslinjer. Disse normene er utarbeidet av De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH). De forskningsetiske retningslinjer sier noe om hvordan en forsker skal og bør opptre på en rekke områder (Grimen, 2004). Dette er retningslinjer som skal hjelpe forsker og forskersamfunnet til å reflektere over sine valg og å være bevisst sine holdninger og verdier. Sentralt i retningslinjene er blant annet respekten for menneskeverdet. Det er knyttet moralske og etiske spørsmål til alle prosesser ved et forskningsprosjekt, ved at informasjon om menneskers privatliv gjøres offentlig (Kvale & Brinkmann, 2009).

I tråd med NESH skal alle studenter søke Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) om godkjenning, for å få bekreftet om behandling av personopplysninger er i tråd med personopplysningsloven. Jeg sendte inn søknad med mål og innhold for prosjektet, og fikk raskt et svar om godkjenning til å sette i gang intervjuprosessen. I tråd med de forskningsetiske retningslinjene fikk informantene både skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet, om frivillig deltakelse, samt om behandling av personlige opplysninger.

3.4.1 Pålitelighet, gyldighet og generalisering av resultater

Troverdigheten, styrken og overførbarheten til den kunnskapen som produseres innenfor samfunnsvitenskapen og den kvalitative metoden, diskuteres ofte gjennom begreper som reliabilitet og validitet (Kvale & Brinkmann, 2009). Andre har tatt i bruk mer frigjørende og mindre positivistiske begreper som troverdighet, sikkerhet og bekreftbarhet. Begrepet

reliabilitet knyttes til om forskningen er utført på en pålitelig og troverdig måte. Reliabilitet handler både om kvaliteten på den informasjon og kunnskap som formidles, og kvaliteten på forskerens vurderinger og refleksjoner. Forskeren kan dermed styrke reliabiliteten ved å argumentere for valg og fremgangsmåte underveis i prosjektet. Jeg tror det at jeg har skrevet ned ukentlige refleksjoner som en dagbok, har hjulpet meg til å reflektere og bevisstgjøre meg selv i de valg jeg har tatt, spesielt når det gjelder analysearbeidet. Å lese sine egne dagboknotater, gjør det lettere å ta avstand til sitt eget arbeid. Thagaard (1998) understreker at reliabilitet i utgangspunktet handler om forskningens repliserbarhet; altså i hvilken grad studiens resultat kan oppnås av andre forskere. Men siden repliserbarhet i utgangspunktet stammer fra det positivistiske idealet om nøytralitet, kan man sette spørsmålsteget ved hvor relevant repliserbarheten er og *kan være* i kvalitative studier. I kvalitativ forskning som inngår sosialt samspill, relasjoner og nærhet til de fenomener som studeres, vil den informasjonen som skapes mellom forsker og informant, alltid være avhengig av kommunikasjonen og samspillet som finnes i hvert enkelt møte. Man kan stille seg spørsmålet om resultatet er analytisk generaliserende (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette er en vurdering av i hvilken grad funnene fra en studie kan sies å være relevante også for en annen, men lignende situasjon. Grimen (2004) bruker begrepet sosiologisk representativitet, som handler om den samme type representativitet.

Videre handler studiens validitet om i hvilken grad den tolkningen som er gjort kan ses på som gyldig eller holdbar (Thagaard, 1998). Undersøker metoden det den er ment å undersøke (Kvale & Brinkmann, 2009)? Begrepet validitet kan igjen knyttes til overførbarhet (Thagaard, 1998). Med overførbarhet menes hvorvidt resultatene fra en studie kan overføres til også å gjelde andre sammenhenger. En måte forskeren kan styrke studiens validitet på, er å gjennom hele prosessen være bevisst på å redegjøre for hvordan analysen har foregått, og hvordan han har kommet fram til tolkning og resultater. Dette innebærer å redegjøre for sine refleksjoner, fremgangsmåter og valg på en grundig måte. Dette kan kalles å gjøre forskningsprosessen gjennomsiktig, eller transparent. For å ivareta studiens validitet har jeg forsøkt å i større eller mindre grad, se bort i fra å tolke informantenes utsagn i lys av mine private erfaringer, oppfatninger og meninger. I praksis kan graden av validitet knyttes opp mot intervjupersonens troverdighet for eksempel i forhold til hvor tilstedeværende han eller henne er, og i hvor stor grad den informasjonen som gis blir oppfattet og fulgt opp. (Kvale & Brinkmann, 2009). Under transkriberingen kan validiteten knyttes til hvor stort samsvar det er mellom skriftspråket og det muntlige språket.

Det kvalitative forskningsintervjuet og den kvalitative metoden som helhet, egner seg som tidligere nevnt godt til å få kjennskap til individets unikhet og særegenhet i lys av den situasjonen eller miljøet han eller hun befinner seg i. I følge Kvale og Brinkmann (2009) blir det til stadighet stilt spørsmålsteget ved om en intervjuundersøkelse kan sies å være generaliserbar. I dagliglivet har menneskene en tendens til å generalisere mer eller mindre spontant, ved at vi forutser, skaper oss forventninger og sammenligner en situasjon med en annen. Den positivistiske visjonen i samfunnsvitenskapen handlet nettopp om å finne universelle og allmenne lover. Dette er en visjon som kan knyttes til vår antakelse om at all vitenskapelig kunnskap må være gjeldende på alle steder og til alle tider. I tråd med den positivistiske visjonen, er det en kjent oppfatning at den kvalitative metoden egner seg lite til generalisering og til å oppfylle kravet om statistisk representativitet (Grimen, 2004). Neumann og Neumann (2012) ser det derimot ikke som så svart-hvitt. De mener at det finnes et fellesmenneskelig utgangspunkt. ”Alle mennesker er i utgangspunktet rigget opp med et sanseapparat som er noenlunde det samme” (Neumann & Neumann, 2012: 103). Systemet vi lever i (knyttet til idealer, makt og kultur) fører til individuelle og kulturelle forskjeller, men i utgangspunktet har alle mennesker de samme behovene (som mat, søvn og omsorg). Sett gjennom et slikt perspektiv kan vi si at den kvalitative forskningen kan ses i lys av ulike nyanser og gråsoner. Resultatene av min masteravhandling kan ikke sies å være en absolutt sannhet for hele det norske samfunn, men kunnskapen den gir er heller ikke usann. Empirien i denne avhandlingen gjelder for konteksten jeg har undersøkt; nemlig foreldre til ungdom med atferdsvansker og som er knyttet til MST. Men det betyr likevel ikke at den er fraværende i resten av samfunnet. Det er grunn til å anta at kunnskapen som arbeidet med dette prosjektet har ført til, finnes mest konsentrert innenfor konteksten jeg har undersøkt – men at tendensene kunnskapen viser, også i en viss grad er tilstede i samfunnet som helhet. Jeg støtter meg i denne antakelsen til Nicole Hennem (2002) sin undersøkelse om ”Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder – om å være mor og far til norsk ungdom”. Hennes forskning fokuserer på mange av de samme temaene som min avhandling (grenser og frihet, foreldreskap, forventninger og idealer, kjønn og samfunn), og jeg ser flere av mine funn i forlengelse av hennes. Dermed kan man si at resultatene i denne masteravhandlingen mer eller mindre også kan være analytisk generaliserende.

Målet med denne masteravhandlingen har ikke vært å se etter, finne eller fastslå universelle forståelser og mønstre i nåtidens norske samfunn. Målet har heller vært å se på informantenes opplevelser og erfaringer som deler av en virkelighet (Fangen, 2004). Gjennom analyse av intervjuene knyttet opp i mot teori, har jeg forsøkt å oppnå en mer utvidet forståelse av

foreldreskaps ansvar og oppgaver – foreldrenes opplevelse av livet og hverdagen som mødre og fedre. Mens mødreinformantene på sett og vis representerer det unike, representerer terapeutinformantene i større grad den generelle forståelsen av foreldre til barn med atferdsvansker. På denne måten ser min avhandling både på det spesielle og det generelle, og setter det unike opp i mot tendensene.

4 Å ikke mestre "det viktigste vi vil her i verden"

Foreldrerolle og foreldreskap fremstår i dag som et svært komplekst område. Det postmoderne samfunn bringer med seg et mangfold knyttet til valg og muligheter, både når det gjelder hva foreldre skal velge, og måten de skal velge å gjøre det på. Det faktum at barn og foreldre har blitt et offentlig anliggende har stor betydning for at elementer knyttet til foreldrerollen kan fremstå som diffuse og uoversiktlige. Det at det ikke lenger finnes en norm for hvordan være foreldre, bringer med seg en usikkerhet hos noen mødre og fedre, rundt hva de vil eller bør velge, hva som er bra eller viktig å gjøre, og om de har lykket eller ikke. Jeg skal i dette kapitlet først se nærmere på hvordan moren Vanja og terapeutene opplever en slik usikkerhet knyttet til foreldres oppgaver. Deretter skal jeg se på at det finnes et ideal og en forestilling i samfunnet, knyttet til det å være vellykket. Å vise hvem man er eller ønsker å være gjennom produkter og aktiviteter knyttet til mote, reise og fritid, kan være uttrykk for dette. Teorier om identitetsdannelse, med utgangspunkt i de to sosiologene George Herbert Mead og Zygmunt Bauman, er relevant her - for blant annet å belyse hvor individuelt fristilte individet i dag faktisk er. I andre del av kapitlet vil jeg konsentrere meg om samarbeidet mellom foreldre. Jeg vil beskrive hvordan terapeutene mener at et godt samarbeid mellom foreldre er viktig og nødvendig i den autoritative oppdragelsen. Moren Vanja sier at hun opplever at det forventes av henne å få til et samarbeid med andre foreldre, for å skaffe seg oversikt og kontroll over mobile og aktive ungdommer. Avslutningsvis forsøker jeg å forklare hvorfor foreldre mener at et slikt samarbeid kan være vanskelig å få til.

4.1 Tvil og usikkerhet

Vanja forteller om hennes tanker om det å være mor, og det ansvaret og de oppgavene dette handler om. I likhet med flere av terapeutinformantene, forteller hun at foreldrerollen inneholder usikkerhet og tvil knyttet til de valgene man tar:

Tankene rundt det å være mor? Nei, altså jeg må jo si at jeg synes det er ganske utfordrende egentlig, i dagens samfunn. Og jeg tenker litt det at sånn som samfunnet har endret seg så gjør det at det egentlig kan være ganske utfordrende å være foreldre generelt da. Det er så mange fristelser, det er så mye som skal *skje* hele tida og...Jeg vet lissom ikke alltid; gjør man det man gjør for seg sjøl eller gjør man det på en måte for å ha noe å fortelle alle andre, eller sånn. Jeg må si at jeg lurer litt på det.

Som mor er Vanja usikker på enkelte ting. Hun forteller at hun er usikker på om hun gjør ting på bakgrunn av henne selv, eller fordi hun blir fristet eller påvirket fra samfunnet. Henter hun mål, ønsker og tanker innerst inne i seg selv, eller er dette tanker som kommer til henne fordi elementer i samfunnet sluser henne i en slik retning? Vanja bekrefter en slik tolkning av svaret hennes. Hennes utsagn illustrerer blant annet at oppgavene og ansvaret knyttet til foreldrerollen, er et område som befinner seg mellom det offentlige og det private (Frønes, 2007). Familiens private omsorg – og oppdragerrolle er ledd i et større system, hvor det stadig blir påvirket. Mens Vanja indirekte forteller om dette, er terapeutene mer direkte i sin formidling av sitt syn på forhold mellom individ og samfunn. Et tema som er sentralt for flere av terapeutene, er at mange foreldre opplever usikkerhet og tvil knyttet til rollen sin. Usikkerhet kan være et element som kan ses i sammenheng med det som er kjernen i Vanjas utsagn ovenfor: *Jeg vet lissom ikke alltid; gjør man det man gjør for seg sjøl eller gjør man det på en måte for å ha noe å fortelle alle andre?* Terapeutene setter usikkerheten i sammenheng med det mangfoldet og den kompleksiteten som finnes i dagens samfunn. Foreldre omgir seg i et spindelweb av retninger og muligheter, noe terapeuten Randi fremhever her:

Jeg tenker det at det er litt, for *noen*, så er det litt mer usikkert hvordan man skal forholde seg til foreldrerollen i dag, for det er på en måte ikke noen *klare* normer for hvordan være foreldre til ungdom. Og kanskje det der med å være en god veileder for ungdommene sine er for noen mer utfordrende. At det er veldig opp til *hver og en*. I kraft av det så kan det være vanskelig å være en autoritet da, eller en god veileder, god omsorgsperson, fordi at du blir usikker på hva som er bra. For det er veldig mye gode råd der ute...til hva som på en måte er smart, og hva som er lurt, og hva som er hensiktsmessig.

Randi trekker her frem noen elementer som illustrerer noe sentralt omkring dagens foreldrerolle. Det finnes i dag mange råd om hvordan man bør opptre som foreldre, hvordan oppdragelsen bør se ut, og hverdagen bør organiseres. Det finnes ingen klar norm som foreldre kan lene seg på. Isteden må foreldre orientere seg i et hav av gode råd. Flere valgmuligheter kan gjøre foreldre usikre på hva som er bra og om de har valgt det mest riktige. Usikkerhet og autoritet harmonerer ikke så bra sammen, fordi det for nølende og usikre foreldre kan være vanskelig å være i autoritet.

Terapeut Kristian utdyper dette med usikkerhet videre:

Litt sånn generelt så tenker jeg at det å være foreldre i dag er på mange måter mer utfordrende enn bare for en femten – tyve år siden, og så øker den prosentandelen videre i fortida. Og det

handler jo om ideer, ideologier...som igjen da...i den praktiske det å være foreldre blir også ulike foreldre - eller oppdragelsesstiler, som kan gjøre foreldre usikre. Altså, det er bare å gå å google oppdragelse på internett, så kan du lissom sitte et år å lese om ulike retninger og tips og råd og veiledninger Du kan kjøpe utallige fagbøker, du kan kjøpe uttalige kiosklitteratur, du får det vel nesten i Se & Hør. Det har vel ikke blitt så ille enda men, det er jo en massiv industri synes jeg.

Kristian poengterer her at foreldrerollen og oppdragelsen har blitt et offentlig anliggende. Det har blitt en ”massiv industri”. Når oppdragelsen ikke lenger kun er knyttet til det private rom, åpner det opp for en søken etter svar i det offentlige rommet. Det er ikke selvsagt at du som forelder er ekspert på ditt eget barn – det er det kanskje andre der ute som er. Men det er ikke nødvendigvis enkelt å finne svar i et mylder av muligheter. Alternativene er mange, og det gjør at foreldre kanskje gir opp for lett. De forkaster det de har startet på, og driver kanskje å ”shopper” måter å løse hverdagens utfordringer på. Slik uttrykker Kristian det:

Møter man motstand, så tror jeg fort i dag at man forkaster det man har starta på: *For nå gjør han jo ikke det jeg sa han skulle gjøre.* Så man gir opp, fordi da kan man google, eller så kan man kjøpe seg en bok eller man kan snakke men *noen*, som da skal ha mer greier på det enn andre.

Kristian sier videre at man på denne måten glemmer at ting tar tid. Man må ha tålmodighet og man må ha tid til hverandre. Man må jobbe med relasjonen, heller enn å lete etter kjappe råd og kjappe løsninger. Den britiske sosiologen Anthony Giddens hevder i sin teori om det refleksive samfunn at dagens moderne mennesker er i en kontinuerlig prosess hvor de reflekterer over – og søker etter – informasjon og kunnskap for å ta de rette avgjørelsene (Aakvaag, 2008). Han sier at tradisjonsstyrte mennesker er erstattet av individer som tar aktive beslutninger basert på informasjon. Individet kan ikke lenger mer eller mindre lene seg på tradisjoner, men kan sies å bli påtvunget en mye mer aktiv rolle gjennom å gjøre valg og fravalg. Dette kan vi se i sammenheng med det terapeut Randi sier om at det for foreldre i dag er veldig opp til hver og en når det gjelder normen for hvordan være foreldre – og det Kristian sier om at det finnes utallige steder hvor foreldre kan søke informasjon. Dette kan gjøre at det både krever tid og krefter på veien mot å skaffe seg oversikt, og at det kan bringe med seg tvil og usikkerhet når letingen av informasjon og kunnskap flyttes fra hjemmet til det offentlige rom. Dersom foreldre tenker at andre vet best for barnet mitt, kan troen på seg selv bli mindre. Jeg skal nå se videre på hva foreldrenes tvil og usikkerhet kan bunne i, ved hjelp av terapeutenes antakelse om at det postmoderne samfunn har et fokus på vellykkethet.

4.1.1 Idealet om vellykkethet

Vanjas utsagn om tvil rundt hva hun gjør for seg selv, og hva hun gjør for å ha noe å fortelle alle andre, kan være et resultat av at individet i dag omgir seg med mange råd, mange muligheter og valg. Usikkerhet kan altså være et aspekt. Et annet aspekt kan være vellykkethet. Dette er to aspekter som også kan ha betydning for hverandre. Flere terapeuter tar opp dette med vellykkethet som en tendens i dagens samfunn. Datamaterialet forteller meg at det i dag finnes et fokus på lykke. Men hva folk legger i begrepet lykke, sier datamaterialet lite om. I den norske ordboka knyttes begrepet *lykke* til ord som skjebnen, å være heldig, ha gode levevilkår og en dyp og varig følelse av glede og velvære (Universitetet i Oslo & språkrådet, 2013). *Vellykkethet* kobles til noe som slår heldig ut, har godt resultat eller som svarer til forventningene. Forventninger kan se ut til å være et nøkkelbegrep i forhold til vellykkethet. Mens vellykkethet i en viss grad kobles til andres opplevelse av en selv (det ytre), knyttes lykke til hvordan man har det inni seg (det indre). Terapeuten Thomas trekker inn dette med vellykkethet og lykke når han forteller om den rollen han har som terapeut i MST, og de foreldre han møter der:

Det er mennesker som ofte er i ganske stor grad av krise. Det er mennesker som opplever å...i denne tidsalder hvor vi ofte skal være så *fantastisk lykkelig* hele tiden, hvor vi presenterer livene våre på Facebook og andre typer medier, hvor vi er så vellykka. Og her har du mennesker som av ulike årsaker opplever å ikke kunne håndtere sine egne barn, og trenger hjelp til det. Det er en ... vanskelig situasjon.

Det kan virke som om det lever en norm i dagens samfunn, om at vi alle skal vise utad at vi er lykkelige. Facebook er et medium for dette, noe også moren Vanja opplever:

Jeg tenker ungene legger ut mye på Facebook altså, men herrefred å mye *foreldrene* legger ut. Det er sånn: "Champagne, også på en torsdag!"; lissom, og da tenker jeg "hallo!". Jeg synes det er fryktelig spesielt. Og hver lørdag så er det lissom "En skvett rød i glasset, bare lykke". Og da tenker jeg at det sier jo, altså du forteller ungene dine at skal du være lykkelig, så må du hvertfall drikke rødvin. Jeg *skjønner* jo ikke det.

Det kan virke som om lykke ikke bare er et ønske og et mål, men et fenomen som skal fremheves i hverdagen, og en slags forventning. Ved å presentere og fremheve sider ved seg selv og livet sitt som er knyttet til lykke og nytelse (som trening, mote og utenlandsferier, eller alkohol i Vanjas eksempel) gir man andre et bilde av seg selv og sin identitet, både i forhold til hvem man er og hvem man ønsker å være (Aakvaag, 2008).

Hva forbinder vi med lykke? Terapeut Thomas snakker om at det i dagens samfunn hersker et fokus på en *ytre* vellykkethet knyttet til materialistiske verdier:

Denne vellykketheten – den *ytre* vellykketheten – den knyttes til materialistiske verdier og ikke til det å være et menneske som er tenkende, reflektert, som tør å ta vanskelige valg, gå foran, sette rammene, være voksne, da. Det handler om å fly rundt å være *utrolig* hipp hele tida..

Han sier også at denne *ytre* vellykketheten knyttes til det fysiske ved mennesket, knyttes til hvordan vi fremstår gjennom klær, mote og produkter, og gjennom for eksempel barns deltakelse i tv-programmer som ”Idol”. Thomas etterspør i utsagnet ovenfor et større fokus på indre lykke og det som virkelig betyr noe i forhold til familie og andre relasjoner. Det burde være viktigere å lykkes i å ha det bra med familien sin gjennom gode relasjoner og gode øyeblikk, enn å ha lykkes i å fremstå sporty, velutdannet og økonomisk sterk for andre. Man skal være så ”hipp” hele tida, og det skal se fint ut fra utsiden, mens det foreldrerollens innside egentlig handler om, er å være reflekterte voksne som setter rammer og tar vanskelige beslutninger. Thomas utsagn ovenfor kan tolkes i den retning at fokuset på den *ytre* vellykketheten har skjøvet bevisstheten rundt indre lykke av veien. Kanskje er det ikke i samfunnet et så stort fokus på å være lykkelig, men på å bli sett på som lykkelig – eller vellykket – av andre. Terapeuten Randi ser barnet i betydningen av foreldrenes følelse og oppnåelse av vellykkethet:

Det er veldig mange som *lykkes* og som får til mye rundt ungene sine. Det å få vellykka barn da, det er nesten som et sånt statussymbol, men det å *ikke* lykkes, det er utrolig strevsomt. Og det kan gå nesten på sånn identiteten løs. Det tror jeg er en stor utfordring.

Randi viser i dette utsagnet at barn kan spille en viktig rolle i denne vellykketheten. Følelse av vellykkethet eller misslykkethet ovenfor sine barn, kan ha betydning for identitet og selvoppfatning. Det Randi sier om å ”få til mye rundt ungene sine” kan ses i sammenheng med det flere av de andre terapeutene sier om at det i dagens samfunn finnes en kultur for barns deltakelse på fritidsaktiviteter som turn, håndball eller fotball. Kristian stiller spørsmålstegn ved om foreldre virkelig er opptatt av hva barnet selv har lyst til å være med på – eller om de mest er opptatt av at sønnen eller datteren skal ”bli det neste store” som foreldrene kan skryte av, vokse på eller ”slå seg på brystet av”.

Spør jeg dattera mi lissom, ”har du lyst til å spille fotball?”, eller er det at jeg bare jatter med folk rundt meg og er viktig? Og attpå te da, hvis ho har et talent, så skal ho bli det neste store,

og har ho talent på skolen så skal ho jaggu meg bli noe som jeg kan lissom slå meg på brystet av. Der tror jeg mange...Ja, blir jo sett rart på i dag hvis ikke en ungdom holder på med noe aktivitet. ”Jøss, gjør ikke dattera di no” lissom, ”Er det no’ galt?”. Det er jo sånne tanker sånn sniker seg inn, ubevisst/bevisst, fordi vi skal være så himla vellykka.

I utsagnet ovenfor trekker Kristian linjer mellom kulturen for barns deltakelse i fritidsaktiviteter, prestasjoner og vellykkethet. Det blir sett på som en selvfølgelighet at et barn er med på en aktivitet. Utsagnet hans kan minne om det Randi forteller om barn - og prestasjoner rundt barn - som symbol på status. Vi kan slik si at barns prestasjoner kan spille en sentral rolle som middel for foreldrenes statusoppgjøring.

George Herbert Mead sin teori om ”jeg” og ”meg” kan illustrere vellykkethetsperspektivet videre. Mead viser til hvordan individets personlighet gjør ulike skifter og perspektivtakninger (Mead i Gulbrandsen, 2006). Jeg’et er selvets subjekt - øyeblikk der individet er umiddelbart handlende og opplevende. Meg’et representerer øyeblikket der personen gjør et perspektivskifte og ser seg selv som et objekt og gjenstand for refleksjon. Fra tidlig alder lærer barnet gjennom sosial samhandling å ta den andres rolle. Barnet reflekterer over egen væremåte, justerer og tilpasser seg omgivelsene og andre menneskers reaksjoner. Barnet lærer ikke bare å sette seg inn i andre enkeltmenneskers perspektiv. Det lærer seg også til å tilpasse seg ”den generaliserte andre”, altså generelle og samfunnsmessige aksepterte oppfatninger, forventninger og forestillinger. Individet betrakter seg altså gjennom ulike perspektiver som er kontinuerlig skiftende. Henter vi inn lykke og vellykkethet igjen, kan lykke ses i nær sammenheng med det umiddelbare og handlende ”jeg’et”, *Jeg har gode følelser inni meg nå. Dette kjenner jeg at er riktig for meg*. Videre kan vellykkethetsbegrepet ses i sammenheng med ”meg’et” og dets tilpassende evner ovenfor samfunn og struktur. *Dette bør jeg klare, dette forventer andre av meg. Dersom jeg ikke får til dette, vil jeg bli oppfattet som dum*. Det kan være subjektposisjonen og objektposisjonen som hos Vanja kjemper om plassen, når hun spør seg hva hun gjør for seg selv (jeg), og hva hun gjør for å ha noe å fortelle alle andre (meg) – uten at de to er særlige bevisste posisjoner som lar seg skille i tankene.

4.1.2 Drakampen mellom frihet, krav og forventninger

Zygmunt Baumans teori handler om hvordan det tidligere faste samfunn erstattes av det flytende moderne, og kan være til hjelp når jeg nå skal gå lenger i å forsøke å forstå Vanjas utsagn (Aakvaag, 2008). Usikkerhet og vellykkethet vil være aspekter jeg bringer med meg

videre, når jeg nå skal se på hvordan identiteten (i tillegg til religion og politikk) også er et element som endrer form fra fast til flytende i det moderne samfunn.

I industrisamfunnet ble identiteten tilskrevet ved fødselen etter hvilke posisjon foreldrene hadde i samfunnet (Aakvaag, 2008). Både klasse, nasjon og kjønn hadde sterk innvirkning på hvem eller hva man tilhørte. Identiteten var også stabil, og man tilpasset seg mer og mer den rollen man hadde fått. I det flytende moderne samfunn oppløses de store og veiledende autoriteter. Det oppstår et tomrom eller en frihet, som gjør det opp til *hver og en* å velge hvem man vil være. Identitetsdannelse går fra å være samfunnsstyrt til å bli privat. Bauman mener at marked og konsum nå får i oppgave å fylle identitetstomrommet som har oppstått. Det enkelte menneske konstruerer altså sin egen identitet gjennom valg og prosjekter knyttet til forbruk av produkter, varer og tjenester. Dette kan for eksempel dreie seg om klesstil, frisyre, trening og livsstil. Det er konsumet som forteller noe om hvem man er, og man skal ikke gro seg fast i seg selv, for identiteten i den flytende moderniteten lar seg forme og endre etter behov og ønske. Bauman mener at mens identitetsdannelse tidligere hang sammen med overlevelse, behov og ytelse, er den i dag nærmere knyttet til nytelse, lyst og sanselighet. Det handler ikke lenger like mye om nødvendighet, men om opplevelse.

Mye av det tidligere samfunnets tvang, kontroll og disiplin har forsvunnet (i skolen, i fabrikkene, i fengselet). I industrisamfunnet ble individene holdt på plass av faste sosiale ordninger og disipliner. ”Utfordringen med å «temme» samfunnsmedlemmene løses nå ved å tilby dem – i egenskap av konsumenter – så mye frihet og så mange valg, så mange skinnende objekter og så mange behagelige opplevelser, at de fullstendig tappes for ulydighet og mister enhver interesse av å gjøre opprør mot samfunnet” (Aakvaag, 2008: 281-282). I det flytende moderne samfunn er det på sett og vis friheten, fristelsene og mulighetene som holder individet i tøylene. Bauman mener at konsumsamfunnet slik opplever en spenning mellom ”individ og samfunn og mellom individuelle livsønsker og institusjonelle krav” (Aakvaag, 2008: 282). Går vi igjen tilbake til foreldrene, kan dette bety at det foreldrene opplever som frie valg, samtidig kan oppleves som krav og forventninger. Dette kan være en motsetning som kan være vanskelig å sette fingeren på (være seg bevisst). Motsetningen kan også være noe av bakgrunnen for Vanjas utsagn om hennes usikkerhet og tvil når hun spør seg hva hun gjør for seg selv, og hva hun gjør for å ha noe å fortelle alle andre. Kanskje kan denne motsetningen og drakampen mellom egne ønsker og samfunnets forventninger gjøre det vanskeligere å finne kontakten med sitt indre jeg.

Vi har nå sett på Vanjas usikkerhet gjennom Baumans teori om det flytende moderne samfunn. For så å hente inn begrepet vellykkethet igjen, hevder Jørgensen (2004) at det finnes en diskurs om det lykkelige liv i det postmoderne samfunn. Det gode velferdssamfunn med friheten det innebærer, gir oss *rett* til å være lykkelige, og like mye en *plikt* til å bli lykkelige. Det autonome individ har selv ansvar for å forfatte sitt eget liv – og å ta de valg som gir lykke. Individet forventes å være lykkelig. Ytre styring og kontroll (som politisk og religiøs styring) er erstattet med menneskets indre disiplin og selvkontroll. Når mennesket selv konstruerer seg, behøves ikke lenger en streng styring i fra samfunnets side. Det Jørgensen her hevder, kan settes i sammenheng med Baumans teori om at friheten (i tråd med marked og konsum) har blitt den nye disiplin. Jørgensen mener at individets frihet på denne måten også kan ses som en ny form for sosial kontroll. Det vil si at mennesket egentlig ikke skaper seg selv på bakgrunn av sin frihet, men at det skaper seg selv i tråd med og med utgangspunkt i samfunnets diskurser om veien til det lykkelige liv.

Det finnes verken en oppskrift for hvordan man blir lykkelig, eller hva lykke er (Jørgensen, 2004). Dermed oppstår tvilen rundt valg og fravalg – tvilen på om jeg burde valgt en annen utdanning, en annen og bedre partner eller bosted. Diskursen om det lykkelige liv gjør at individet vanskelig blir fornøyd med seg selv. Man kan hele tiden bli bedre, sette seg høyere mål, og velge annerledes. De mange valg og tilstrebelser av lykke kan komme til å stå i veien for lykken. Vellykkethetsidealet illustreres nå videre, ved å se på en annen og gjennomgående tendens i intervjuene: det utfordrende samarbeidet mellom foreldre.

4.2 Samarbeid mellom foreldre

Et problemstilling som ble fremhevet både hos moren Vanja og hos terapeutene, er at det er en utfordring å få til et samarbeid med andre foreldre. De begrunner dette med at foreldre flest er mest opptatt av å realisere seg selv, fremfor å bruke tid på å skaffe seg oversikt over barna sine, og være i dialog med andre mødre og fedre. Jeg vil i denne delen av kapittelet stille spørsmålstegn til dette entydige dystre bildet av foreldre som egoistiske og uengasjerte. Ulike perspektiver kan danne ulike bilder av foreldrene. Sett ovenfra kan det se ut som om foreldrene er mest opptatt av seg selv og sine hverdagsprosjekter. Sett nedenfra vil vi derimot få øye på andre elementer som gjør at foreldre velger å trekke seg tilbake fremfor å samarbeide med andre. Idealet om vellykkethet hentes inn igjen her. Dette vil så illustreres nærmere ved å ta i bruk sosiologen Erving Goffmans teori om frontstage og backstage.

Terapeut Thomas forteller:

Jeg tror mange foreldre opplever at når de prøver å sette grenser eller prøver å få samarbeid med andre foreldre, så opplever de mange ganger at de ikke får gehør. Andre foreldre er ikke så opptatt av det, de har ikke helt oversikt over ungene sine og ser ut til å være nærmest fornøyd med det. Det ser ikke ut som om at det er en del av arbeidsbestillingen til å være voksen i dag, innimellom.

Terapeuten forteller her om hans inntrykk av foreldrenes opplevelse av andre foreldre. Andre foreldre ser ut til å bry seg lite om å skaffe seg oversikt og å sette grenser. Det virker som om de slår seg til ro med ikke å ha kontroll. Det er ikke en del av det å være voksen. Senere i intervjuet trekker han frem dette med selvrealisering som en årsak til foreldrenes "latskap" når det gjelder oppdragelse. Når foreldre selv skal være ungdommer kan det bli vanskelig å være gode rollemodeller, sier han. Moren Vanja forteller noe av det samme:

Jeg blir lissom ofte lissom...ja, overraska over hvor mange foreldre som synes det meste er veldig greit lissom. Og da tenker jeg lissom bare fra jeg var ung, det var helt andre holdninger fra de fleste. Det er klart det var noen som fikk lov til absolutt alt. Men jeg synes i dag så virker det som de fleste synes alt er greit egentlig.

Vanja forteller spesielt om en god kamerat av sønnen hennes, som hun mener får gjøre akkurat hva han vil. For noen år tilbake, da guttene var fjorten år, fikk kameraten ha hjemmefest mens faren var bortreist. Det endte med at Vanja og mannen måtte tømme huset for sytti ungdommer. I etterkant har de forsøkt å prate med faren til kameraten. Han sier "ja og ha" og at det ikke skal skje igjen. Men etter kort tid skjer lignende situasjoner på ny. Vanja sier at det kan være vanskelig å samarbeide med andre foreldre, for det er ikke alltid at man får noe igjen. "For man har ganske forskjellige holdninger til ting da, står på hver sin pol. Så, man kan jo bare prøve. Eller må. Må jo bare prøve". Vanja sier at det hun føler blir forventet av henne som forelder, er at hun har kontakt med andre foreldre for å finne ut av hva som skjer. Det forventes også at hun følger opp barnet sitt i forhold til skole og fritid, at hun har god kontakt med læreren, og at hun er tilgjengelig for barna sine.

4.2.1 Å ikke mestre "det viktigste vi vil her i verden"

Både Vanja og Thomas opplever at å samarbeide med andre foreldre om oversikt, grenser og kontroll kan være en utfordring. Andre foreldre er mer opptatt av seg og sitt, og da blir det til at ting rundt barna flyter mer, sier Vanja. Men er det virkelig slik? Og i tilfelle hvorfor?

Vanja trekker frem begrepet holdninger. Hennes opplevelse var at folk hadde mer like holdninger tidligere. Den gang hørte det til unntakene når noen fikk lov til alt, mens i dag føler hun at det er blitt vanlig at foreldre er ettergivende. Her trekker hun særlig frem dette med alkohol. Selv om hun selv mener at sønnen skal holde seg unna alkohol når man er seksten år, så hjelper det lite når kameratene hans får lov, sier hun.

Vanja mener at det er en forventning fra samfunnets side, at man skal følge opp barna sine i forhold til både fritid, kamerater og skole. Man skal forhøre seg med andre foreldre om hva som skjer, for å skaffe seg oversikt og kontroll. Dette kan være en krevende jobb når man har ungdom med atferdsvansker, og som terapeut Thomas sier, krever det en ganske aktiv rolle. Ungdom i dag kan ha venner på ulike kanter av landet, de er mye mer mobile enn før, og de bruker internett og egen mobiltelefon. Alt dette gjør at det kan være vanskeligere å skaffe seg oversikt. Sett ovenfra kan det se ut som om bildet er nettopp slik som beskrives i intervjuene: andre foreldre forsøker ikke, de bryr seg ikke, de er opptatt av seg selv – eller av andre prosjekter i livet sitt. Sett fra et nedenfra og opp – perspektiv derimot, kan man reflektere rundt hvordan disse ”andre foreldre” har det inni seg. Går vi ut i fra at de føler mange av de samme forventningene på seg som Vanja, og de ikke lykkes i å innfri disse, kan det være at de velger å trekke seg tilbake. Flere terapeuter sier at det å ikke lykkes i foreldrerollen kan være uhyre sårt, og at det kan føre til følelse av skyld og skam. Terapeut Sarah uttrykker det på denne måten:

Det er jo noe av det såreste som vi har, det er jo på en måte å ikke mestre morsrollen eller farsrollen. Det er jo noe av det som på en måte, som ligger som veldig grunnleggende i oss. Det er kanskje noe av det viktigste vi vil her i verden, som vi føler sier så mye om oss som menneske da, hvis ikke vi klarer det.

For noen foreldre, kan følelse av lite mestring i foreldrerollen føre til at de synes det er vanskelig å ha kontakt med andre foreldre. De kan ha vanskeligheter med å åpne seg, og vise hvordan de har det innerst inne. Å få til å være gode foreldre er noe alle ønsker og som ligger som noe grunnleggende i oss. Nettopp derfor gjør det også så mye med oss som menneske hvis vi ikke lykkes. Ulike holdninger og interesser bør derfor ikke være grunnen til at ”andre foreldre” ikke bryr seg. Svaret kan heller ligge i at de ikke ønsker å fremstå som noen som har ”mislyktes” med oppdragelsen. Sarah sier at følelsen av å ikke mestre foreldrerollen kan vises på blant annet to måter:

Noen familier er jo veldig på. Altså de har stelt seg i en oppdragerrolle hvor de prøver å kontrollere alt. Når ting går dårlig så prøver man å kontrollere ungdommen i ett og alt. Så har man på en måte noen som er helt på den andre sida, som har gitt opp. Men det som er felles for de er jo en følelse av å ikke mestre foreldrerollen.

Slik kan både stor grad av kontroll, og stor grad av frihet i oppdragelsen være uttrykk for følelse av tilkortkommenhet. Baumans teori om *frontstage* og *backstage* kan danne en videre forståelse av dette.

4.2.2 Dramaturgi i foreldreskapet

Erving Goffman har et dramaturgisk perspektiv på samfunnet og det sosiale liv (Goffman, 1992, Aakvaag, 2008). Ved hjelp av begrepene frontstage og backstage viser han hvordan mennesker i dagliglivet kan regulere måten de vil bli fremstilt på. Kroppsholdning, stemmebruk, ansiktsuttrykk og klær er eksempler på det som er med på å skape et inntrykk av en person. Frontstage utgjør scenen, altså situasjoner der individet viser seg på en bestemt måte foran andre. Backstage utgjør det andre og mer private rommet, hvor man opptrer annerledes. Backstage er et sted man kan være seg selv, eller hvor man ikke behøver å tilpasse seg det bildet man ønsker å vise seg selv gjennom. Goffman sammenligner altså mennesker og deres hverdag med aktører som opptrer på en scene, og hvor de spiller roller for hverandre foran omgivelsene (eller publikum). Hovedpoenget er å skape en ønsket ”personlig front” av seg selv, som omgivelsene skal sitte igjen med. Bloggkulturen i det moderne samfunn er blitt en populær kanal å uttrykke seg gjennom (Wikipedia, 2013). Dette er et moderne fenomen, som stadig har blitt mer vanlig de siste ti årene, og som kan knyttes til begrepet frontstage. Bloggen kan sammenlignes med en scene hvor mennesker uttrykker bevisste vinklinger av seg selv gjennom tekst og bilder. Dette gjelder spesielt de personlige dagbok-bloggene, som omhandler temaer som interiør, mote eller helse.

Sett gjennom Goffmans teori om rollespill vil frontstage være rommet der de ”andre foreldre” oppfattes som foreldre som ikke forsøker å sette grenser og som lar barna sine få lov til nesten alt. De er mer opptatt av seg selv og sine hverdagsprosjekter som karriere eller fritidsinteresser. Tar man et annet perspektiv og ser det hele gjennom backstage kan man få øye på slitne og fortvilte foreldre som innerst inne føler seg maktesløse i oppgavene og ansvaret de har. De kan synes det er vanskelig å følge opp på de ulike arenaer. De har kanskje flere barn de skal følge opp, og de strever med å sette grenser på riktig måte. De føler kanskje tilkortkommenhet og lite mestring på områder som de føler det er forventet at de skal takle på

egen hånd. De kan synes det er tøft å be andre om hjelp, enten det er familie, naboer eller venner. De har kanskje gitt opp, eller er i ferd med å gjøre det, fordi de ser på seg selv som uviktige. Terapeut Randi forteller:

De fleste *forstår* jo på sett og vis at de bør ha autoriteten. Men dilemmaet for mange er jo å tru at...for noen så er det faktisk å *tru* på at de er betydningsfulle nok. Fordi at ungdommen kan oppleves veldig sterke i virkemidlene sine og måten de eksponerer seg på. Slik at foreldrene kan føle seg *uviktige*. Mens de faktisk er veldig viktige. Slik at det kan være veldig forvirrende, og da trur jeg det er godt å ha litt sånn støtte på at du er viktig. Og du er viktig i mange år, og du vil alltid være viktig, men på forskjellige områder.

Randi sier at det at ungdom i dag viser seg så sterke, kan gi foreldre følelse av å være uviktige. Dagens ungdom har mange rettigheter (Frønes, 2007). De har mye kunnskap og de har mange ferdigheter. De har kanskje en liten inntekt og det kan virke som om de i stor grad styrer sitt eget liv. Dersom ungdommen er lite hjemme, og lever travle dager hvor de er på skole, jobb og er sosiale med venner på kvelden, kan dette både føre til lite tid sammen med og lite oversikt over ungdommen sin. Man kan tolke som et resultat av dette, at foreldre blir usikre på sin innvirkning og autoritet ovenfor ungdommen, og at de derfor trekker seg litt tilbake. Men dette er vanskelige følelser som det ikke nødvendigvis er så enkelt å vise frontstage.

5 Skyld, skam og ensomhet

Skolen anses som en tung og mektig institusjon i det postmoderne samfunn (Neumann, 2002). Den har en viktig plass i sekundærsosialiseringen av barn og unge, der individer tilegner seg kompetanse og verdier som er viktige innenfor samfunnsliv og politikk (Grimen, 2004, Neumann, 2002). Skolen spiller dessuten en stadig større rolle også i den *primære* sosialiseringen som tidligere fant sted innenfor familien og lokalmiljø. Slik blir skolen en arena hvor ungdommens atferdsvansker kommer til syne i hverdagen. Denne arenaen fremstår på denne måten også som et slags møtepunkt for temaene som foreldre og terapeuter er opptatt av. I utgangspunktet tenkte jeg at skolen som tema ville ligge utenfor min problemstilling, men i etterkant av datainnsamlingen ser jeg derimot at den er ganske sentral for de faktorene masteravhandlingen kretser rundt. Terapeutene er opptatt av at foreldre skal møtes med respekt og ydmykhet for den situasjonen de befinner seg i, men at foreldre alt for ofte blir møtt med en fordømmende holdning i fra skole og andre offentlige instanser. Dette fører hos foreldrene til følelse av skyld og skam. Moren Vanja forteller om et vanskelig samarbeid med skolen, preget av negative tilbakemeldinger og lite løsningsfokus, og at dette var med på å føre henne inn i en ond sirkel som mor. Jeg vil i dette kapitlet først se på Vanja og terapeutenes inntrykk av skolens møte med foreldre. Deretter stiller jeg med undrende til den skyld som legges på foreldrene, og hva dette kan handle om, ved blant annet å se på foreldrenes forventninger til seg selv. I forlengelse av dette vil kultur og myter være et tema. Jeg vil også se makt i lys av skolens disiplin. Mens del 1 av kapitlet vil handle om skolen, og hvordan foreldre opplever seg møtt av andre, vil jeg i lys av dette i del 2 konsentrere meg mer om hvordan foreldrene *selv* møter andre. Her vil foreldrenes nettverk være sentralt, samt forhold mellom individ og kollektiv, som i dagens postmoderne samfunn kan påvirke elementer i foreldreskapet. Jeg vil deretter komme inn på nettverkets betydning for psykisk helse, ved å ta for meg Pierre Bourdieus begrep om sosial kapital. Til slutt bringer jeg inn igjen skyld – og skamperspektivet og ser dette i forhold til foreldrenes tillitt til nettverket sitt.

5.1 Når ”alt blir negativt”

Skolen fremstår i intervjuene, som tidligere nevnt, som en sentral arena for familier med barn og ungdom. Terapeut Sarah sier at hun synes at ansatte i skolen og ellers i det offentlige bør bli flinkere til å møte foreldre på en åpen og respektfull måte. At det handler om å lytte, og å møte foreldrene der de er. Hun sier at foreldre til barn med atferdsvansker av og til blir møtt

med mye fordømmelse, både fra andre foreldre og fra skole, og at hennes erfaring er at det kan føre til mye skam – og skyldfølelse hos foreldre. Hun sier:

Vi har på en måte et skolesystem som ikke har så fryktelig mye ressurser. Ikke nødvendigvis så stor kompetanse i forhold til ulike problemer som ungdommene har heller. Sånn at jeg føler at foreldre blir møtt med mye....eller har blitt møtt med mye fordømmelse. Og at de sitter med mye sånn skam og skyldfølelse.

Sarah fremhever med dette utsagnet at hvordan foreldre opplever å bli møtt av andre - enten det er lærere, andre foreldre, venner eller naboer – har betydning for deres egenoppfatning av dem selv som foreldre. I neste eksempel illustrerer moren Vanja hvordan hennes opplevelse av møtet med skolen påvirker hennes sinnsstemning, tanker og følelser:

Det blir en sånn ond sirkel når det blir mye negativt. Det ble sånn med han eldste at vi fikk, det var jo telefoner fra skolen omtrent daglig med ting og tang og sånn og sånn. Det blir lissom, ja, alt blir negativt og det blir *bare* sånn, får *bare* høre elendighet på en måte fra skolen og tilbakemeldinger og sånn.

(...)

Jeg hørte ikke *en* gang på den skolen der at kanskje det er et eller annet han sliter med. Kanskje vi må gjøre, den ungen må vi finne ut av. Aldri, det var bare det at ”Nå har han gjort *det*. Neida, og så har han jo gjort *det*, og så nekter han *det*, og så gidder han ikke *ditt*”, ikke sant. Og da blir det jo til at du trenger jo ikke gjøre så mye annet heller, for du kan jo bare etterleve det de sier allikevel.

Vanja kom inn i en ond sirkel. Når det hun fikk høre fra skolens side, var negative tilbakemeldinger, var det ikke lett for Vanja å forsøke å tenke positivt, finne løsninger og alternativer. Negativitet fører til mer av det samme: den samme oppførselen, de samme utfordringene, de samme tankespiralene, slik at alt man får gjort kun er å ”etterleve” det man får høre av lærerne. Hun forteller i intervjuet at hun der og da ble så overmannet av alt det negative, men at hun i ettertid har tenkt på at det burde være en selvfølge at skolen har et verktøy de kan bruke når de opplever at de har ungdom som sliter, og at lærerne sliter med ungdommene. Selv ba hun læreren om ikke han kunne ha et møte med sønnen sin, hvor han ikke brukte ”pekefingeren”, men heller spurte om hvordan det gikk og om det var noe han trang hjelp med. I følge Vanja, ble det ikke til et slikt møte. Vanja ønsker at skolen skal stille spørsmålstegn rundt den oppførselen og de problemene ungdommen har. ”De burde kunne se forbi det der drittungestempelet, og tenke at: vet du hva, kanskje det er faktisk noe som den

ungen sliter med”. Det kan se ut som om Vanja deler terapeutens inntrykk av at skolen kanskje ikke har så mye ressurser og kunnskap når det gjelder hvordan møte barn med atferdsvansker og deres foreldre. Vanja sier:

Det jeg kanskje synes er dårlig fra skolens side sånn sett i ettertid er at der jobber det folk som jobber med barn og burde ha peiling på det de driver med. Og det at de ikke har evner heller til å forstå at de kanskje må fokusere på gode sider da, det positive i hvert enkelt barn, isteden for å kun gå etter det negative, det synes jeg egentlig er ganske sjokkerende.

Vanja etterlyser et positivt løsningsfokus i skolen der sønnen går. Terapeut Sarah sier hun har inntrykk av at skolen med sin fordømmende holdning, forteller foreldre at de ikke har gjort en god nok jobb med oppdragelsen. Slik oppstår det skyld og skam hos foreldrene, sier hun. Med dette som utgangspunkt kan det virke som om noen lærere kan ha en generaliserende og forutinntatt holdning når de møter foreldre til barn med atferdsvansker. Terapeuten Thomas mener derimot at det ikke er noen selvfølgelighet at ungdommens atferd bunner i foreldrenes oppdragspraksis. Foreldre kan ikke være ”herre” over alt:

Noen foreldre synes jeg har litt i overkant *høye* forventninger til seg sjøl. Og føler på en måte at de har svikta på *alle* områder, og tillegger seg sjøl på en måte noen egenskaper som ikke står i stil med det jeg tenker og ser. Så man har jo gjort en god jobb, man har forsøkt, og så har det vært elementer av ting som man nesten ikke har vært herre over også. Det er jo ikke sånn at det er bare barn av foreldre med unnlattelsessynder i bagasjen som havner utpå. Det kan være regne tilfældigheter og uflaks... som gjør det. Noen foreldre har nok veldig sånne høye forventninger til seg selv, om at de skal fikse *alt*.

Thomas sier at det kan være tilfældigheter og uflaks. Man er ikke ”herre” over alt her i verden, og det gjelder også elementer som er knyttet til foreldrerollen. Allikevel er det mange foreldre som har veldig høye forventninger til seg selv og tenker at de skal og bør fikse alt. De tillegger seg andre egenskaper enn det han selv får inntrykk av. Videre i intervjuet utdyper han dette ved å snakke om at en del foreldre har lav selvtillitt i sin egen rolle som foreldre, lite tro på seg selv og hva de kan få til. Terapeuten selv sier at dette kan være en naturlig følelse å ha dersom foreldrene selv kommer fra en familie med en slik ”kultur” for lav selvtillitt. Vi kan slik si at samtidig som noen foreldre har høye forventninger til hva de *bør* få til, så har de lave forventninger til hva de *kan klare* å få til.

5.1.1 Betydningen av ris eller ros

Et sentralt element i terapeutens utsagn ovenfor, er at foreldre ikke kan være herre over alt. De kan ha opptrådt som gode foreldre og gjort en god jobb med oppdragelsen, selv om ungdommen har de problemene som den har. Jeg skal nå se nærmere på hvordan en skolekultur med fokus på negative holdninger og forestillinger skaper negative møter mellom foreldre, lærere og elever og et samarbeid basert på lite respekt og tillitt som igjen får andre og uheldige konsekvenser. Overland (2007) sier at det i skolen finnes myter om ungdom og foreldre, som er forankret i kulturen. Myter er historier eller overleveringer som generaliseres, overdrives og som ikke stemmer med realiteten. Ofte lever mytene videre, selv om realiteten er endret. Slik kan myter føre til at en ungdom blir stemplet som håpløs eller slem, selv lenge etter at den vanskelige atferden er opphørt. Foreldre er også utsatt for forestillinger og generaliseringer som fører til stempeling. ”Når foreldre omtales som vanskelige eller ressurssvake, etableres det lett negative holdninger til dem blant lærere. Samtidig kan det også bli slik at foreldrenes situasjon blir brukt som årsaksforklaring på barnas problematferd” (Overland, 2007: 133). Dersom det er en realitet at enkelte skoler mangler kultur for et godt samarbeid basert på respekt og ydmykhet og å møte foreldrene der de er – som terapeuten Sarah mener er viktig - kan en konsekvens av denne praksisen bli at foreldre opplever skyld – og skamfølelse.

Møtet mellom lærer og forelder og lærer og elev, handler også om makt (Damsgaard, 2007, Neumann, 2002) Lærere i skolen er i en posisjon hvor makten kan komme til uttrykk både gjennom ”makt til” og ”makt over”. *Makt til* innebærer at læreren gjennom sin posisjon og kompetanse har mulighet til å skape gode skoledager i et trivelig læringsmiljø for elevene. Mens *makt til* er en positiv form for makt, handler *makt over* om at læreren misbruker sin posisjon for å ha overtak på andre. Det er først og fremst lærerens væremåte som avgjør hvilke form makten vises i. Når læreren bruker makten sin *over* andre, kan andre føle seg undertrykt og maktesløse. For å unngå at elever og foreldre føler seg mindreverdige, kreves det en varsomhet fra læreren. Dette kan knyttes til begrep som stempeling og stigmatisering. I begrepet stigmatisering ligger det å gi andre merkelapper eller å tilskrive bestemte egenskaper (Heggen, et al., 2003). Gradvis kan disse egenskapene bli en slags forventning fra andre, og etter hvert også en forventning fra en selv. Forventningene kan henge sammen med personens oppførsel, utseende eller den familien man tilhører. Negativ kritikk formidles ofte i situasjoner hvor man er misfornøyd, lei eller sint for noe og vil si fra om hva man mener, slik vi kan anta at læreren som Vanja var i kontakt med følte det (Damsggard, 2007). Damsggard

sier at lærere har et ansvar for å bryte negative mønstre og å hindre at fordømmer får rotfeste. Omgivelsenes reaksjoner avgjør i stor grad hvordan identiteten utvikles. (Hauge, 2001). Derfor er det svært viktig å se på hvilke skolekultur som råder, og hva den kan føre til. En lærers negative holdning til en elev, kan lett oppfattes av andre og etter hvert påvirke hvordan andre lærere ser på den samme eleven. Dersom eleven opplever negative reaksjoner fra omgivelsene over lang tid, kan dette være med på å påvirke hvordan han eller henne ser på seg selv.

Som kontrast til negativitetens ødeleggende krefter, fremhever terapeuten Sarah de muligheter som ligger i å ha et styrkefokus. Hun sier at hun opplever det som *magisk* når hun fokuserer på det foreldrene gjør bra, og når hun ser at det styrker dem og gir dem selvtillitt. Hun forteller:

Noe av det første jeg spør om når jeg skal begynne å kartlegge er jo: ”hva er barnet ditt god på?”. Og det er det jo veldig få som kanskje har spurt om før, man har snakket bare om problemene. Så folk begynner jo nesten å grine, fordi at jeg er opptatt av at barnet deres faktisk er veldig bra også. Og at jeg også kan si at det betyr at dere har gjort en ganske bra jobb på veldig mange ting. Jeg er veldig opptatt av styrkefokus. Og respekt og forståelse for den situasjonen de er i.

At foreldrene ”nesten begynner å grine”, kan tolkes som at de er lettet fordi at de endelig møter noen som har et annet fokus, som løfter det hele litt og leter etter andre perspektiver. Er dette foreldre som føler mye skyld og skam, kan det å møte en slik terapeut få dem til å reflektere over at de faktisk har gjort en god del bra ting i oppdragelsen. I forhold til dette snakker terapeuten Thomas om normalisering av de opplevelsene foreldrene har. Han sier at mennesker som befinner seg i en slik krise som disse foreldrene ofte gjør, har en tendens til å forstørre ting i negativ retning. Fordi at de av og til ”svartmaler” tilværelsen sin, bruker terapeutene også tid på normalisering gjennom å fortelle foreldrene at situasjonene de opplever ikke nødvendigvis er så uvanlige.

Respekt for foreldrenes situasjon er en nøkkelsetning hos flere av terapeutene. Respekt betyr *å se igjen* (Damsgaard, 2007). For ungdom med atferdsvansker og deres foreldre kan dette bety at lærerne tar seg tid til å se på ungdommen flere ganger, og med nye øyne, for å forsøke å forstå hva oppførselen er et uttrykk for. Læreren kan lettere lykkes i ha et positivt fokus når negative tanker legges til side. Ser vi dette i lys av Vanjas opplevelse av skolen, kan det virke som at lærerne har brukt sin posisjon på en uheldig måte ved at de har rapportert overvekt av negative tilbakemeldinger om sønnen, og at Vanja generelt opplever at skolen har hatt et

negativt fokus. Damsggard mener at det ligger mye makt i å stemple andre mennesker, spesielt i de situasjoner hvor forholdet er asymmetrisk – altså der partene i utgangspunktet har forskjellig vekt i posisjon og styrke slik som i skolen.

En evalueringsstudie av reform 97, der foreldre blir spurt om sin opplevelse av samarbeidet med skolen, kommer det fram at halvparten av foreldrene opplever et positivt samarbeid (Nordahl, 2003). En god relasjon med lærerne og velfungerende ungdom er likhetstrekk for denne gruppen. Det som kjennetegner den andre halvparten – foreldre som har dårlige erfaringer med samarbeidet med skolen – er at ungdommen mistrives eller har vansker på skolen og at foreldrene opplever mindre tillitt til lærerne. Overland (2007) sier at noen skoler kan ha en manglende tradisjon for å samarbeide med foreldre om ungdom med atferdsvansker. Noen av årsakene til dette kan være at skolen mangler en tydelig modell for samarbeid med hjemmet, at foreldrene selv har dårlige skoleerfaringer fra egen oppvekst, eller at de føler seg umyndiggjort. Foreldre som føler seg umyndiggjort, kan ha vanskeligheter for å samarbeide videre med skolen. Moren Vanja forteller i intervjuet at hun innerst inne føler at hun skulle ha sagt i fra til skolen om hvordan hun har opplevd samarbeidet. Hun sier: ”Det burde de egentlig ha fått tilbakemelding på, men jeg velger å ikke gjøre det, for vi har jo en unge til som skal dit. Så jeg tenker at det er bedre å la det være”. Vanja forteller med dette at hun ikke har så mye tillitt til skolen. I hennes tilfelle er samarbeidet mellom skole og hjem preget av lite tillitt og respekt, noe som gjør at det er vanskelig for henne å være åpen. Dermed stopper kommunikasjonen litt opp, i likhet med den muligheten til forbedring som respons og tilbakemelding gir.

I boka ”Skolens vold” hevder Mellin-Olsen og Rasmussen (1974) at det finnes en dobbeltkommunikasjon i skolen. Denne dobbeltkommunikasjonen handler blant annet om at skolen ser på seg selv som en skole for alle, men at lærerne i praksis motsier seg dette budskapet. Når lærere og foreldre har vanskeligheter med å oppfylle skolens ønsker og forventninger, reagerer skolen av og til med sanksjoner. Lærerne har lite forståelse og romslighet ovenfor hjemmets situasjon. De møter elevene på bakgrunn av sitt ideal om den velfungerende eleven. De møter eleven og foreldrene på bakgrunn av idealet om *der de bør være*, fremfor å møte dem *der de er*, slik terapeuten Sarah mener er svært viktig i forhold til foreldresamarbeid. ”Ofte skapes en følelse hos elev eller foreldre om at det er de som er dumme. Noen foreldre finner ikke ut av dette, og begynner å handle irrasjonelt” (Heggen, et al., 2003: 134). Å handle irrasjonelt kan bety at en mor eller far tier om at en ungdom stjeler, eller at de godtar skoleskulking. En annen motsetning er at skolen vektlegger feminine

egenskaper og verdier fremfor de maskuline. Jo mer skolen vektlegger stillesitting, lytting, lesing og kommunikasjonstrening, jo mer avstand vil undervisningen få til de tradisjonelle roller og arbeidsmåter for menn. Dette kan føre til opplevelse av krasj mellom kjønnsrolle og elevrolle. Det er viktig å poengtere at en skoles rådende kultur for samarbeid med foreldre, ikke kun handler om lærerne. Lærerne er i stor grad styrt av skolen som institusjon. Det kan på denne måten være skolens rammebetingelser og system (som tidsressurser og lærerkapasitet) som forholder seg dårlig til elever med vanskeligheter og deres foreldre. Med dette som bakgrunn vil jeg stille spørsmålstegn ved om enkelte atferdsvansker hos ungdom kan ses som et svar på svakheter i skolesystemet. Den postmodernistiske filosofen og psykologen Michel Foucault knytter makt, kunnskap og disiplin sammen, og går så langt som å hevde at skolen gjør individene til føyelige og disiplinerte kropper, som ikke lenger får ivaretatt sin naturlige rytme og spontanitet (Foucault, 1977). Gjennom den maktformen Foucault kaller for ”panoptisk disiplinering” kontrolleres og formes individene gjennom klasserommets og rutinenes begrensinger i tid og rom. Kroppen gjøres synlig og offentlig, og temmes på denne måten til å passe inn i samfunnets maskineri. Foucault ser skolens disiplinering som et ledd i statens forsøk i å kontrollere de samfunnsmessige endringer, som blant annet befolkningsveksten og industrialiseringen førte til. Det nye samfunnet skapte en uorden som gav staten et behov for å ta makten over medlemmenes liv.

Det store antallet ADHD – diagnoser kan ses i lys av Foucault sin teori. Sosial – og helsedirektoratet anslår at mellom 3 og 5 % av alle norske barn har ADHD (Madsen, 2010). Diagnosens kjennetegn er overaktivitet, dårlig tilpasset atferd og uoppmerksomhet som vedvarer over tid. Madsen fremhever noen trekk ved dagens postmoderne samfunn, som her er interessante å se i forhold til denne utviklingen. ADHD er en diagnose som kan være et uttrykk for både barn og foreldres lidelse eller vanskelige opplevelser av hverdagen – et uttrykk fra de som ikke mestrer samfunnets krav om selvkontroll (Ekeland i Madsen, 2010). I stedet for å stille spørsmålstegn ved politiske verdier, stiller psykologien seg til disposisjon for å tjene personens lidelse – noe som er en tendens i den terapeutiske kulturen vi er en del av. ADHD er et sosialt konstruert begrep, derfor ligger det i begrepet at det nettopp er oppfatningen av atferden som et problem, som gjør atferden til problematiske atferdsvansker. I lys av Foucault sin teori om panoptisk disiplinering kan vi si at ADHD også kan være et uttrykk for ”innesperring” av barn og unges naturlige og sunne fysiske behov, kreativitet og spontanitet.

5.2 Ensomhet i foreldrerollen

Vi har nå sett på skolens sentrale rolle og plass i samfunnet, og hvordan foreldre kan oppleve møtet med denne institusjonen som vanskelig. Fordømmelse, skyld og skam er tendenser som viser seg å gå igjen i intervjuene. Jeg vil nå ha et renere aktørperspektiv, når jeg videre skal se på foreldrenes opplevelse av å møte andre – enten det er familie, slekt, foreldre, naboer eller mennesker som arbeider i det offentlige. Her vil foreldrenes nettverk, psykiske helse og tillitt til andre være i fokus.

Det å utvide familien, gjennom å lete etter personer i foreldrenes uformelle nettverk, er en viktig del av MST sitt styrke – og ressursfokus (Overland, 2007). Slegt, venner og naboer kan i endringsarbeidet av atferdsvanskene, bidra som støttepersoner for foreldrene. Alle terapeutene jeg har intervjuet, forteller at det veldig ofte er en utfordring å finne personer i nettverket som kan bidra. Thomas sier at familiemedlemmer og slekt kanskje har flytta langt fra hverandre, eller at foreldrene tenker at andre i familien har det så travelt at de ikke ønsker å spørre dem om hjelp. Han sier:

Ofte så er det sånn at vi bruker jo å støtte oss på et nettverk, ikke sant, Der er det også ofte brutte relasjoner, det er ofte ganske fragmentert i forhold til hvor disse familiemedlemmene bor. De har kanskje flytta langt fra hverandre, ”de har det så travelt så de kan vi ikke få hjelp av”. Så den nabokjerringa til hu Gro Harlem, hu har blitt litt borte.

Her henter terapeuten frem begrepet *nabokjerringa*, et begrep brukt av den tidligere norske statsministeren Gro Harlem Brundtland (Hauge, 2011). I dette sitatet fra nyttårstalen i 1995, etterlyser Brundtland det trygge nabofellesskap der folk følger med og bryr seg om hverandre:

Vi har glemt det gode gamle kollektive ansvaret. Nabokjerringer som følger med og kjefter når noen får juling eller blir mobbet, er der ikke lenger. Vi må få folk til å bry seg om hverandre igjen. Det er ikke så farlig å engasjere seg i andre som folk tror.

Med begrepet nabokjerringa skaper Brundtland et bilde av det tidligere tradisjonelle nabolag der nærmest alle kjente alle og det i større grad fantes et sosialt fellesskap mellom husene. Et sosialt rom for trygghet og oversikt, en type kollektiv som gjorde det mer naturlig å holde oversikt og å tørre å si fra. Begrepet nabokjerringa kan ses i sammenheng med det Frønes (2007) sier om den tradisjonelle og trygge bakgården hvor det alltid var noen som fulgte med. I det tradisjonelle samfunn, var det vanlig å finne lekende barn i bakgården, mellom husene eller i gata. Hverdagens ulike gjøremål var nært knyttet opp til hjem og lokalmiljø, og det var

alltid noen øyne som tilfeldigvis fulgte med. Barna kunne leke fritt, samtidig som de var trygge. Videre forteller terapeuten:

Jeg opplever mange i dag som sier at vi har *ingen*. Veldig ofte så hører jeg det: ”Nei, vi har ikke noe nettsverk, vi kan ikke bruke som nettsverk”. Noen ganger så har de nettsverk, men de har ikke den *relasjonen* til nettsverket som skulle tilsi at de tør å spørre. ”De veit ikke noe om dette her, har ikke snakka med noen om dette”, og det er i utgangspunktet sånne som du vil tenke som ganske nære relasjoner da.

I følge Thomas spiller forholdet til relasjonene i nettsverket en stor rolle. Hvor personene bor med tanke på avstand kan ha betydning for graden av kontakt slekt eller venner har med hverandre. Av og til har foreldrene nettsverk, men de kan ikke *bruke* det som nettsverk i MST – behandlingen. Foreldrene har kanskje ikke den type relasjon til disse familiemedlemmene eller vennene (basert på tilstrekkelig åpenhet og tillitt) at de tør eller ønsker å spørre dem om å bidra som nettsverk. Foreldrene har kanskje ikke fortalt noen om utfordringen hjemme, men tenker at dette er noe de selv bør orde opp i. Thomas bruker begrepet nabokjerring for å illustrere hans opplevelse av et nabofellesskap basert på tillitt, trygghet og ansvar som ikke lenger i like stor grad finnes. Folk samarbeider kanskje ikke like mye med naboer, familie og venner nå, som tidligere.

Terapeuten Randi forteller:

Mange av de familiene vi jobber med kan ha veldig lite nettsverk. Ofte ensomme familier, til og med single familier, altså en voksen...har lite å støtte seg på. Så det er klart den store forskjellen for mange er jo at en føler seg *aleine*. Så der jeg kan ringe til en venninne eller to eller tre, og drøfte et eller annet, så er et kanskje noen som ikke har det – den muligheten. Så nettsverk er viktig.

På spørsmål om det er noen foreldre som uttrykker at de føler seg ensomme i rollen sin, svarer Randi at hun opplever at det er mange som sier dette. Randi fremhever her at det å åpne seg for noen om problemene sine er viktig, men at det ikke er noen selvfølge at alle foreldre har noen de kan snakke med. Terapeuten Sarah er også opptatt av temaet nettsverk. Hun sier at det er en tendens i samfunnet til at folk har færre venner rundt seg. Hun fremhever med dette utsagnet at familien som arena er svært kompleks:

Vi ser jo også at en del av disse familiene er jo kanskje familier som har lite nettsverk. Lite familie rundt seg, lite ressurser. Det er mange ting rundt de familiene, det er jo ikke bare det at de har et barn med atferdsproblemer. De har kanskje - det er jo ikke sånn at alle er like, men

det er en tendens til - at folk har færre venner rundt seg. Og det handler jo om at de har mer enn nok med å håndtere det de har. Det har ikke tid til eller kapasitet eller ork. Og de er også fulle av skyld og skam. Det er ofte mer samlivsproblemer. Og det er jo ikke så rart. Og så sliter man med på en måte den type ungdom hjemme. Og dette går jo selvfølgelig begge veier. Så hva som kommer først av høna og egget, det...

Sarah sier at familienes situasjon ofte er veldig kompleks. Det er flere faktorer som spiller inn, og som påvirker hverandre. I tillegg til å nevne faktorer som lite familie, færre venner, samlivsproblemer, ungdom med atferdsvansker, utfordringer knyttet til tid og energi, sier hun at familiene ofte også kan ha dårlig økonomi. Man kan se dette som forhold som påvirker hverandre og som mer eller mindre avhenger av hverandre. Det er forhold som inngår i prosesser over tid, og det er derfor nødvendigvis ingen enkel sak å se ”hva som kom først av høna eller egget”. Vi skal nå se foreldrenes ressurser – eller manglende ressurser - knyttet til nettverket, i lys av begrepet sosial kapital.

5.2.1 Sosial kapital

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu bruker begrepet *kaptial* for å forklare de ulike ressurser som råder i samfunnet, og som kan være til stor fordel om man ønsker å oppnå noe (Aakvaag, 2008). Dette er et begrep vi kan ta i bruk når det gjelder foreldrenes forhold til nettverket sitt. Bourdieu skiller mellom økonomisk-, kulturell -, og sosial kapital. Økonomisk kapital er penger, aksjer, eiendom og annet som kan gi økonomisk avkastning. Kulturell kapital handler om å ha tilegnet seg den kulturelle koden i samfunnet, blant annet koden (eller vurderingsevnen) for hva som er god smak. Kulturell kapital kan gi bedre muligheter for arbeidsplasser, god utdanning, deltakelse innen politikk, vitenskap og kunst. Den kulturelle kapitalen er en del av en persons habitus – altså den væremåten og de vanene som sitter i kroppen. Den siste kapitalformen, sosial kapital, dreier seg om ressurser man kan få tilgang til gjennom tilhørighet til familie, venner, naboer og andre sosiale nettverk. I følge Bourdieu dreier samfunnet seg om å tilegne seg mest mulig kapital for å skaffe seg makt, innflytelse og muligheter. Det er den sosiale kapitalen jeg skal legge vekt på her, og som kan være til hjelp i analysen av foreldrenes situasjon, til tross for at både den økonomiske kapitalformen og den kulturelle kapitalformen også ville være interessant å se nærmere på her.

Sosial kapital handler altså om en persons nettverk, og er et begrep som kan ses i sammenheng med det nettverket foreldrene besitter, type relasjon til nettverket og bruken av disse relasjonene. Sosial kapital kan ses på som et overordnet begrep for sosialt samhold,

sosial integrering, sosial støtte og sosialt nettverk (Starrin, 2009). Sosial kapital handler om relasjoner som knytter mennesker sammen i hverdag – og arbeidsliv. Tillit er en viktig del av den sosiale kapitalen, og kan ses som en forutsetning for at nettverket skal bestå. (Rønning & Starrin, 2009). Dersom en person har rykte på seg for å være til å stole på, kan vedkommende få tilgang til informasjon og andre typer ressurser eller goder. Det er graden av tillitt som avgjør bruken av nettverket. Ulike nettverk kan bestå av ulike normer, verdier og forventninger, som påvirker hva som blir sett på som normal og akseptert handling innenfor den enkelte gruppe eller omgangskrets.

Bourdieu mener at den sosiale kapitalen gir makt, i den grad at den er en ressurs som kan brukes til å oppnå noe (Aakvaag, 2008). Det kan for eksempel dreie seg om å skaffe seg kontakter innen et felt. Å se den sosiale kapitalen i sammenheng med foreldrenes situasjon kan gi oss en forståelse for hvilke fordeler som ligger i en slik kapital. Terapeuten Randi sier at i situasjoner der hun kan ringe til en venninne eller flere for å drøfte noe, så er det kanskje en del foreldre som ikke har denne muligheten. Venner kan være en del av den sosiale kapitalen. Familien kan være en annen. Moren Vanja bringer inn familien som et tema i forhold til deres sosiale liv. Hun sier:

Min opplevelse er i alle fall at det var annerledes før da. Man var mer opptatt av hverandre kanskje. I Norge så har vi kjernefamilien. I andre land så har de jo... jeg husker ikke hva det heter, men de har i hvert fall ikke kjernefamilien, de har jo på en måte en svær familie som holder sammen. (...) Og de har mange å dele både gleder og sorger med da. Det har ikke vi.

Hun sier at hun kunne tenke seg mer familie rundt seg, og at hun tror det hadde ”lønt seg” om det var en mer storfamilielendens også i Norge. Vanja relaterer (stor)familien til samhold og fellesskap Hun snakker om at hennes familie ikke har så mange å dele gleder og sorger med, og det er et sentralt utsagn som vi kan se på gjennom et helseperspektiv. Begrepet sosial kapital kan også knyttes til fysisk og psykisk helse og velvære. De engelske forskerne George Brown og Tirril Harris har forsket på depresjon blant kvinner i London (Brown & Harris, i Starrin, 2009). Etter først å ha bekreftet at kvinner som opplevde livskriser hadde større sjans for å bli deprimerte, fant de også ut at nære og trygge relasjoner fungerte som en buffer for at motgang ikke skulle utvikle seg til psykiske lidelser. Sosial støtte var altså en ressurs som hjalp kvinnene til å komme seg gjennom en vanskelig periode.

Et godt nettverk kan som jeg tidligere har vært inne på, være viktig for hjelp og støtte, både når det gjelder praktiske og emosjonelle elementer i hverdagen. Å ha et godt nettverk – eller

høy grad av sosial kapital – kan ved å vektlegge Vanjas utsagn om å ha noen å dele gleder og sorger med og Randis utsagn om å kunne ringe til venninner, ha innvirkning på foreldrenes emosjonelle og psykiske helse (Starrin, 2009). Sett gjennom foreldrenes situasjon, kan det å betro seg til noen om hverdagens dilemmaer gjøre at man ser det hele fra et større perspektiv, og at det er lettere å se mulighetene. Å bo i et godt nabolag eller lokalsamfunn der folk kjenner og har tillitt til hverandre, kan føre til at foreldre med barn på samme alder snakker sammen og samarbeider. Der naboene snakker sammen vil det også føles mer naturlig å si fra til hverandre dersom en skulle se noe ”unaturlig” rundt en ungdom. Foreldre med barn på samme skole vil også naturlig ha noen av de samme gledene og utfordringene i hverdagen. Ved å dele erfaringene sine med andre, kan man ofte motta støtte, og høre at andre har lignende erfaringer. Fordi at mennesker i krise har en tendens til å forstørre sine egne problemer, kan det å dele erfaringer med andre, også bidra til normalisering av situasjonen.

5.2.2 Når opplevelse av skam står i veien for tillitt og åpenhet

Tillitt er som tidligere nevnt viktig og avgjørende for sosiale relasjoner. Allikevel kan man stille spørsmålsteget ved hvilken grad av tillitt, nærhet og åpenhet som virkelig finnes i foreldrenes relasjoner til familie og omgangskrets, og hvilke normer og forventninger som er knyttet til bruken av dette nettverket. Terapeuten Thomas opplever foreldre som stadig forteller at de ikke har snakket med noen om *dette* (familiens utfordringer, ungdommens atferdsvansker, MST – veiledningen). Det Thomas tolker som nære relasjoner, er relasjoner som foreldrene ikke ønsker, vil eller våger å spørre om hjelp, til å delta som nettverk i MST – behandlingen. Dersom det virkelig er slik at en del foreldre ikke kan kommunisere om personlige utfordringer med det som i utgangspunktet oppfattes som nære familierelasjoner, kan dette ha flere årsaker og betydninger. Sarah sier at familiene hun møter i jobben sin ofte er familier som strever med mange typer utfordringer i hverdagen. Det kan være samlivsproblemer, økonomiske problemer, tidsklemma eller lite kapasitet og ork. Alt dette kan være elementer som bidrar til å forme den grad av kontakt som familien har mulighet til å opprettholde med slekt og venner i hverdagen. Foreldrene føler kanskje at de har mer enn nok med seg selv og sine. Mens *muligheten* til kontakt kan være et aspekt, kan det å *våge* å ha nær kontakt være et annet. Det moderne samfunn er et samfunn der selvstendige individer er et ønske og et mål – i motsetning til avhengighet (Madsen, 2010). Det norske velferdssamfunnet inneholder elementer som i tillegg til å tilføre en mengde frihet og goder – også fratrar individet noen tradisjonelle kjerneverdier som tidligere utgjorde en sentral rolle i folks oppvekst og liv. Kollektiv og fellesskap er ikke lenger like mye i sentrum i et land hvor

individuelle rettigheter og behov er sentralt. Selv om både individ og kollektiv, og frihet og avhengighet, kanskje hadde vært det optimale, kan resultatet av det postmoderne samfunn være at en hver liten familie sitter på sin "tue". Sett fra et slikt selvstendighetsperspektiv, unngår foreldrene å snakke om utfordringene sine med personer de kjenner og har tillitt til, fordi de ikke ønsker å være til bry. De tenker at alle har nok med sitt, og at det forventes at man tar hånd om sine egne problemer. Selvstendighetsperspektivet kan kanskje også forklare hvorfor Brundtlands "nabokjerring" oppleves som borte. Det trenger ikke nødvendigvis være slik at menneskene i det moderne samfunn bryr seg mindre om hverandre, men heller at de er usikre på om de kan bry seg, og redde for å trå over grensen til andres privatliv. Brundtland uttrykker det selv i sin nyttårstale når hun sier at "Det er ikke så farlig å engasjere seg i andre som folk tror". Et annet element i dette er at de naturlige og lokale møtestedene i det moderne samfunn er erstattet av mer organiserte aktiviteter i større avstand fra hjemmet (Frønes, 2007). Foreldrene mer eller mindre organiserer barns fritid, for å gjenvinne trygghet og oversikt. Når mange av husene i nabolaget står tomme på dagtid, vil det heller ikke være den samme aktiviteten mellom husene som tidligere. Da er det kanskje naturlig at nabokjerringa blir mindre synlig, når hun ikke lenger befinner seg i "sitt rette element". En undersøkelse gjort av Statistisk Sentralbyrå i 2007 viser derimot at nabokjerringa fortsatt er tilstedet, men at folk på bygda i større grad opplever dette, enn folk som bor i de store byene (Åsland Lima & Slagsvold, 2009).

Det å våge å ha nær kontakt med nettverket, kan til sist ses i lys av skyld – og skamperspektivet. Vi har tidligere vært inne på at blant annet Sarah forteller at det er mange foreldre som opplever skam og skyld på bakgrunn av måten de føler seg møtt, sett og vurdert i fra skolens side og i fra andre foreldre. Thomas mener dessuten at det er en del foreldre som har lav selvtilitt til rollen sin, som setter seg for høye mål og som tillegger seg all skyld i de problemene de har. Gjennom skyld - og skamperspektivet kan det ses på som lettere å lukke seg inne enn å åpne seg opp for andre. I intervjuet nevner Sarah at noen foreldre "velger" å isolere seg. Hun forteller et eksempel om en familie som bodde på et lite sted. Barnevernet hadde mottatt flere bekymringsmeldinger om jenta i familien, uten at det nødvendigvis handlet om oppdragelsen, men at hun hadde problemer av andre årsaker. Andre barn fikk ikke lov til å leke med denne jenta. Foreldrene opplevde mye skyld og skam, noe som påvirket deres samarbeid med skolen. De syntes også det var fryktelig vanskelig å samarbeide med andre foreldre, for de hadde følelsen av at andre foreldre "så ned på de". De turte heller ikke å møte øynene til folk i butikken. Sarah forteller:

Så når vi fikk jobba med på en måte skam og skyld her, det gjør jeg som regel ikke så direkte, men vi jobber med det indirekte. Vi jobber med å på en måte få på plass samarbeidet med skolen, få skolen til å møte familien på en annen måte ved å gi de mye ros, fortelle hvor flinke de er, gi de masse mestringsopplevelser. Så begynte jo familien å samarbeide med skolen. Så begynte familien å ringe med andre foreldre, og snakka også med noen av foreldrene om hva som faktisk var utfordringene, og opplevde da at de fikk støtte.

På slutten av MST- behandlingen forteller foreldrene at de endelig tør å gå med høyt hevet hode i butikken igjen. Sarah sier at det som var så vanskelig da behandlingen begynte, endte så bra til slutt. Dette eksemplet forteller oss hvor viktig, sammensatt og avgjørende tilliten og respekten i menneskemøter er. Da foreldrene fikk ros fra skolen, begynte selvtilliten å spire. Slik klarte de etter hvert å åpne seg for både lærere og andre foreldre.

Thomas forteller at foreldre med annen etnisk bakgrunn enn norsk, ofte er mer tydelig på at det er skammen som står i veien for å spørre familie og venner om slik hjelp. Han sier:

Mange innvandrerfamilier har store utfordringer med det å bruke nettverk, fordi det å ikke takle egne barn er veldig skambelagt. Det er det jo også i norsk kultur, altså mange av våre foreldre – hvis man går litt tettere inn på det - så er det jo grunn til at vi ikke bruker nettverk handler jo om mye av det samme. Altså en sånn skam eller blottleggelse. Men innvandrerfamilier er kanskje mer tydelig på det da, at det er *det* det handler om. At vi vil ikke bringe inn min datters nye, manns nye familie, fordi vi vil ikke framstå som en dårlig familie for den andre siden, og så videre. Vi vil ikke bruke, vi vil ikke snakke om det.

Det kan altså virke som om etnisk norske foreldre er mindre åpne om at vanskeligheter med å bruke nettverk i stor grad kan handle om skam. Starrin (2009) mener at skamfølelsen er en grunnleggende og nødvendig sosial følelse, og at den er et signal på at en relasjon er uttrygg eller lite akseptert. Begrepet skam kan handle om det å bli avvist, tape ansikt, eller å føle seg mislykket eller mindre verdt. Begrepene *skam* og *stolthet* kan ses på som to markører for sosial samhandling ved at skammen signaliserer uttrygge sosiale bånd med fare for å bli avvist, og stoltheten det motsatte (trygg og akseptert relasjon). ”Å føle skam er dermed selve kjernen i det å være sosial og i behov for å føle samhørighet med andre mennesker” (Starrin, 2009: 41). Starrin vektlegger at skammen inneholder en dobbelthet: På den ene siden er skamfølelsen nødvendig ved at den som nevnt fungerer som et signal for om en relasjon er trygg/akseptert eller uttrygg /ikke akseptert. Men på den andre siden kan skamfølelsen være nedtrykkene og ekskluderende. Det er når skamfølelsen *undertrykkes* at den kan være til virkelig fare for en persons fysiske og psykiske helse. Når foreldrene til barn med

atferdsvansker opplever fordømmelse fra andre, tillegger seg selv skyld i ungdommens og familiens problemer, og deretter i større eller mindre grad isolerer seg, kan man si at skammen undertrykkes og *internaliseres*. Å internalisere betyr å gjøre til sitt eget, og er et begrep som kan knyttes til teorien om symbolsk vold (Leira, 2003). Denne teorien handler om at når en person internaliserer de kulturelle oppfatninger av hva som er normalt og hva som er avvikende, som når den homofile ser seg selv med den heterofiles blikk, internaliserer han forakten i den heterofiles blikk, og opplever seg selv som mindre verdt. Slik oppstår skammen. Dersom foreldre gjennom å ha ungdom med atferdsvansker er utsatt for symbolsk vold gjennom å i kultur og samfunn bli sett på – stemplet – som avvikere, kan dette påvirke både selvoppfatning og handlingsrom. Undertrykking av den skam og skyld som foreldrene føler i sin situasjon, fører til at de finner seg i en fordømmende holdning fra skolen. De finner seg i å motta en mengde negative tilbakemeldinger og direkte eller indirekte bli fortalt at de ikke har gjort en god nok jobb med oppdragelsen.

5.2.3 Kjønn, kultur og forventninger

Hennum (2002) hevder at kvinner i større grad enn menn, opplever skyld og skam i forhold til familiens og ungdommens problemer, og at dette handler om en kulturell oppfatning om at barns vellykkethet avhenger av oppdragelsen og forholdet til mor. Hvilke kulturelle elementer handler dette om? Hennum hevder i sin undersøkelse at det kan virke som dagens mer eller mindre likestilte foreldre fortsatt bærer med seg en del av bagasjen som handler om de tidligere tradisjonelle kjønnsrollemønstrene. Mødrene ønsker å være tilgjengelige for barna. De er den som skal vise omsorg og kjærlighet gjennom å se, lytte og forstå. Mange av fedrene arbeider mye, men hentes inn av mødrene eller ønsker selv å ta større del av ansvaret når ungdommen kommer i en vanskelig periode med skoleskulk eller rus. Menn lager i fortellingene et bilde av seg selv som *helt* i en vanskelig situasjon, mens mødre fremstiller seg selv som svake og mislykkede. Mødrene sammenligner seg med en kulturell forestilling knyttet til hvordan en mor skal være. Også sosialantropolog og forsker Jorun Solheim (2007) mener at det moderne kjønnsforholdet fremdeles er preget av tradisjonelle skikkelser og idealer. Det moderne kjønns skillet er bygget opp rundt grensemarkeringene familie og arbeidsliv, og privatliv og offentlighet. Solheim argumenterer for at den moderne mor som nær, omsorgsfull og beskyttende er hentet fra kvinneidealet i den romantiske perioden (1700-tallet), der blant annet det store fokuset på mors amming av sitt barn viser til den sunne, naturlige og inspirerende kilde. Side om side med den økte industrialiseringen, ble kvinneskikkelsen stadig sterkere satt i sammenheng med den som forvaltet det stabile og

beskyttende hjemmet – i kontrast til storbyens uforutsigbarhet og brutalitet. Kvinnens tildeling av det private rommet illustrerer både hennes posisjon som avhengig av og underordnet mannen, samtidig som hun også er det kjønn som forvalter og vokter familien.

Halldis Leira (2003) bruker begrepet androsentrisme for å illustrere sosiale strukturer i samfunnet, og i kjønnsforskjeller i arbeids – og privatliv. Androsentrisme handler om en symbolsk orden i vår kultur, som betyr å se verden fra menns ståsted. Den androsentriske tankegangen skjuler seg i doxa; usynlige kulturelle tråder. De blir usynlige fordi de blir tatt for gitt. Pierre Bourdieu forklarer *doxa* som en grunnleggende og taus enighet som medlemmene i et felt deler (Aakvaag, 2008) Den kjente ”husmoriseringen” kan tolkes som et barn av androsentrismen. I 1950 – 1960 årene skulle alle *riktige* kvinner være husmødre. Kvinnen var husmor. Mødre ble ”innesperret” i sitt eget hjem for å ta hånd om hus og barn. De fikk tildelt det private rom, mens menn skulle gå ut i arbeidslivet og ta del i hva det offentlige hadde å by på. De kvinner som våget seg ut i arbeidslivet, måtte godta å bli sett på som stygge og lite kvinnelige. I denne perioden ble kvinnen privatisert, og i motsetning til mannen, fikk hun den nære og emosjonelle rollen til barna. Dette kulturelle bildet av kvinnen som den emosjonelle, omsorgsfulle og nære mor, kan ses på som en av flere faktorer som har sammenheng med budskapet om at barnets vellykkethet/misslykkethet avhenger av mor. Kulturelle begrepspar som stor/liten, høy/lav og sterk/svak, er i følge Leira (2003) språklige og kulturelle uttrykk for androsentrisme. En slik kjønnsdeling er knyttet til både makt og forventninger, og rammer både kvinner og menn. Det kan for eksempel føles strevsomt for enkelte menn å være dominerende og sterk, bare for å kunne ha selvtilliten i orden. I vår kultur lærer gutter fra de er små at de tilhører det maskuline, fysiske aggressive kjønn, mens jentene lærer at de ikke skal ta igjen, men bite i seg.

Mens menn kan få utløp for psykisk smerte gjennom sinne og aggresjon, kan man stille spørsmålsteget til hva det å bite i seg vonde følelser gjør med kvinners helse. Hennem (2002) forteller om sykemeldte mødre som nærmeste er utbrent av følelser knyttet til kjærlighets – og autoritetsarbeid. Moren Rubia i samtalen med meg forteller om vanskelige utfordringer knyttet til datterens skole og fritid. Rubia jobber selv på skole, men klarer i perioder ikke å jobbe når det er mye som skjer rundt datteren. Hun sier:

Det er krevende med henne. Det er slitsomt. Jeg er sliten. Føler meg noen ganger...det dunker i hodet mitt. Jeg klarer ikke det, selv om jeg er veldig...på en måte alle folk får råd av meg, men jeg klarer ikke å råde meg sjøl.

Rubia forteller i intervjuet at hun føler seg sliten både i hode og kropp, og viser med dette at vanskelige følelser påvirker hennes generelle helse. Hun føler tilkortkommenhet ovenfor sin egen rolle som mor, og hun finner ikke svar på hvordan hun skal skaffe seg bedre kontroll over datteren sin, når de grenser hun setter ikke blir fulgt. Det å ha kontroll over datteren og det å sette grenser i hverdagen, fremstår som en stor utfordring i intervjuet med Rubia. Jeg skal nå se nærmere på forholdet mellom frihet og grenser knyttet til den oppdragelsesstilen som kalles autoritativ.

6 Den autoritative oppdragelsesstil som ideal

Den autoritative oppdragelsesstil omtales i teorien som den oppdragelsen som på best mulig måte forbereder barna til det moderne samfunnet (Kvillo, 2009). Barnet blir veiledet og satt grenser for, samtidig som det blir hørt og tatt med i avgjørelser. At den autoritative oppdragelsesstilen er den oppdragelsen foreldre i det postmoderne samfunn bør tilstrebe, er også terapeutenes budskap. Elementer som terapeutene fremhever i denne sammenhengen, er det å være i dialog med ungdommene gjennom å spørre dem, forklare, og etterfølge. Vel så viktig er det å være forutsigbar, tydelig og å være en god rollemodell. Å kunne spørre ungdommen om han eller hennes synspunkter, lytte til og vektlegge disse, men allikevel å vite at det er en som forelder som har det siste ordet, er sentralt i flere av samtalene med terapeutene.

Jeg vil i dette kapitlet først se nærmere på hva terapeutene legger i en god type autoritet, og hva som kreves av foreldrene i forhold til dette. Dagens internettbruk og ungdoms høye mobilitet er elementer som både kan påvirke og utfordre foreldre i deres oppgaver i å skaffe seg oversikt og kontroll. Deretter skal jeg se på hvordan den fine balansen mellom frihet og grenser av og til kan komme i ulage, slik at autoriteten bytter plass fra foreldre til ungdom. Her vil både viktigheten av å sette grenser og muligheten til å sette grenser bli belyst, ved å blant annet diskutere dagens relasjon mellom foreldre og barn. Videre vil det postmoderne samfunnets forventninger til normale og standardiserte barn og voksne, ses i lys av foreldrenes ulike erfaringsverdener og ressurser. Jeg stiller også spørsmålsteget ved om de mange og høye krav knyttet til foreldreskapet er rimelige å klare for mødre og fedre.

6.1 Balansekunsten mellom frihet og grenser

Autoritet er et sentralt element i foreldres opplevelse av å oppdra barn, spesielt i forhold til hvilke dilemmaer foreldrene møter på i hverdagen når de skal sette grenser, skaffe seg oversikt, og ha kontroll. På spørsmålet om hvordan foreldre kan vise autoritet på en god måte, svarer terapeuten Thomas:

Ved å ikke være autoritære, men autoritative, altså at de går inn i relasjon med ungdommen, ikke er redde for det, Og snakke og diskutere og lytte sammen med ungdommen, men *samtidig* være tydelig på hva som er rammeverket, eller baseline, grunnlaget. Hvor langt ut kan vi strekke oss, hvor er veggene våre. Og så tror jeg det er viktig å være gode, ja *veiledende*, tydelige, forutsigbare voksne. Men jeg tror at i dag så er det jo sånn at barn i mye

større grad enn tidligere... på sett og vis så er de mye mer kunnskapsrike, og de får mye mer informasjon og impulser utenfra enn de noen sinne har gjort tidligere. Sånn at for foreldre så er det viktig å følge litt med på det og sånn at man har et sånt slags felles forståelsesgrunnlag, da. Jeg tror det er viktig å klargjøre for barna at man er opptatt av deres liv. At man spør, man etterfølger, man forhører seg med andre. Man går inn i relasjoner med andre foreldre, fordi at man ønsker å ha en oversikt og en innsikt i sine barns liv. Fordi at da blir man rett og slett bedre veiledere, når man har kunnskap om det.

Dette utsagnet viser at den autoritative oppdragelsesstilen handler om *både/ og*. Den handler *både* om å være en tydelig og bestemt veileder som tar avgjørelser på vegne av ungdommen, *og* om å være en lyttende forelder som engasjerer seg i ungdommens liv og som ikke er redd for å diskutere, forhandle og av og til la sin sønn eller datter få bestemme. Thomas sier at det av og til kan virke mye lettere å være autoritær, at man slår fast at *sånn er det*, og han tenker at mange foreldre burde være flinkere til å si det noen ganger, flinkere til å *tørre* å si at sånn er det. Men det lønner seg ikke *bare* å være autoritær: ”Hvis man bare er en autoritær leder, så velger undersottene å grave seg tunneller under, og da mister man på en måte litt mulighetene til kommunikasjon og man mister øret til barna, for å si det sånn. Så det er komplisert”, sier han. Skal man ha en åpen dialog med barna, hvor barna er ærlige og kommer til foreldrene med det som opptar dem, er det den autoritative oppdragelsesstilen som gjelder. Det at dagens ungdom er kunnskapsrike er et faktum Thomas vektlegger ovenfor. Dersom foreldre engasjerer seg i barnas liv, er det lettere å skaffe seg kunnskap om ungdommens egen erfaringsverden slik at det også blir en enklere oppgave å sette grenser der hvor det trengs.

Terapeut Sarah trekker frem ord som å ha respekt for hverandre og å være en god rollemodell, når jeg spør henne om hvordan foreldre kan vise autoritet på en god måte:

Tydelige regler, som er forutsigbare, og som man står i. Og så tenker jeg at den beste autoriteten viser man jo ved å beholde roen i opphetede diskusjoner, og kunne være en god rollemodell. Jeg tenker jo at respekt er noe man gjør seg fortjent til. Så det går jo selvfølgelig begge veier da, men som voksen også, så tenker jeg at autoritet skal jo skapes gjennom respekt som er, altså den *gode* respekten da – hvis du skjønner hva jeg mener med det. Ikke gjennom skrekk og frykt og kjefting, men ved å være en god rollemodell og være rolig i hete situasjoner, men kunne si at ”jeg hører hva du sier, men dette er vi enig om, det er sånn det er”. Men også på andre siden, selvfølgelig like mye...det er jo den ene sida av vektskåla, dette med ros og oppmuntring, positivt samvær, gjøre hyggelige ting sammen. Det er jo vel så viktig.

Hun bruker bildet av en vektskål, som forklaring på at det hele handler om balanse. Den autoritative oppdragsstilen handler om mange ting som bør balanseres på riktig måte. Det er viktig å ha det gøy sammen og gi ros og oppmuntring. Det er også viktig å være en tydelig og forutsigbar voksen som fungerer som en god rollemodell. En person som behersker seg og beholder roen, vil virke trygg på seg selv. Man skal lytte og vektlegge sine barns behov, men det er like viktig å fremstå som sjefen som har det siste ordet. Terapeuten Thomas uttrykker at det hele kan være en balansekunst:

Jeg tror dilemmaene ligger i akkurat det som vi har snakka om nå, jeg. Dette her i forhold til hvilke grenser skal jeg sette. Skal jeg stå på mitt eller skal jeg tenke at jeg skal legge meg på linje med sånn som jeg hører rundt omkring at andre gjør? Skal jeg lytte, vektlegge mine barns behov i *enda større grad*, eller skal jeg noen ganger tørre å stole på mitt eget kompass. Og si at *nei, det får du ikke lov til*, men en god begrunnelse, fordi at du... Eller skal du unnlate å gjøre det for å unngå konflikter.

Thomas mener at det finnes et dilemma der friheten er på den ene siden av vektskåla, og grensene på den andre. Det kan være vanskelig å holde balansen mellom på den ene siden å vektlegge sine barns synspunkter, ønsker og behov, og på den andre siden å vise autoritet: stole på det en føler er riktig, bestemme og slå fast. Foreldre i det postmoderne skal både være tydelige og forutsigbare på rammene, og fleksible og lyttende. Den autoritative oppdragelse krever oversikt over barns aktiviteter og jevnaldersmiljø – både når det gjelder hvor ungdom befinner seg, kameratene de er sammen med, og foreldrene deres. Andre foreldre kan vektlegge andre verdier, andre regler og konsekvenser for sin ungdom en hva en selv gjør. Da kan det oppstå et dilemma mellom å legge seg på linje med det man hører at andre gjør, eller å følge sitt eget ”kompass”. Et annet dilemma når det gjelder balansen mellom frihet og grenser kan være om man som forelder skal ta en upopulær avgjørelse, eller om man skal unngå å sette grenser fordi at det fører til konflikter. Sarah snakker om hvor viktig grenser faktisk er:

Jeg tenker at jeg møter veldig mange familier som kanskje i en lang stund har unngått å sette grenser, fordi det skaper ubehag, det skaper bråk. Sånn at ungdommen har tatt over mye av kontrollen. Og jeg tenker at det verste som kan skje barn – eller noe av det verste – det er å ikke ha på en måte tydelige regler og konsekvenser fra man er liten. Fordi at hvis ikke man lærer at dersom man gjør dumme ting så skjer det dumme ting, så får det veldig alvorlige konsekvenser når du blir stor.

Sarah mener at manglende grensesetting fra man er liten, er noe av det verste som kan skje barn. Det vil få store konsekvenser når man blir stor. Barn trenger å lære at ”dumme ting” også får uønskede og lite heldige konsekvenser.

Hennum (2002) sier at den autoritative oppdragelsen krever det spesielle ”blikket for barnet”. Gjennom at foreldre tilbringer tid sammen med barna, engasjerer seg i det de gjør, reflekterer og diskuterer med dem, utvikles foreldrenes blikk for barnet. Denne spesielle kjennskapen til barnet, for eksempel knyttet opp mot behov og utviklingsnivå, gjør det lettere for foreldre å ta ”de riktige” avgjørelser for sitt barn. Blikket for barnet krever innsikt og oversikt. Thomas mener at det å holde oversikt over ungdom kan være en utfordring i dag. Det krever en ganske så *aktiv rolle* for foreldre hvis de skal klare dette. Han nevner barns høye mobilitet som en av årsakene til at foreldre kan synes det er vanskelig å skaffe oversikt og kontroll. Internett og mobiltelefon er noen av elementene i dette. Thomas sier:

Det er vanskelig for foreldre å skaffe seg oversikt. Det er vanskelig for foreldre å være *tett* på. Det krever i hvert fall en ganske sånn aktiv rolle, for det er ikke sånn at det er Ola, Per og Kari som kommer innom etter skolen lenger. Det er lissom, at hvis de kommer innom i det hele tatt så er det lissom forskjellige folk nesten fra gang til gang.

På fritiden befinner ungdom seg ofte på andre arenaer enn innenfor husets fire vegger. Mange har også kanskje en stor omgangskrets. Mødrene Vanja og Rubia forteller begge om bekymring knyttet til alkohol og rus. De opplever at det i dagens samfunn finnes mange fristelser og mye press knyttet til dette. Rubia sier:

Når du sender din datter, og så blir kanskje servert alkohol eller hasj...eller andre ting. Du har ikke kontroll da.

Vanja sier:

Det er *en* ting når ungane er små, da er det ikke så galt for du har ganske god kontroll på de. De er på en måte rundt deg, ikke sant. Men så blir de store og skal ut da, og så vet du det at det er jo så mye...press i forhold til...ja stjeling, narkotika, kriminalitet generelt da. Og det er ganske tøft synes jeg. Du går jo hele tida og bekymrer deg for ting og tang.

Mødrene opplever det som en mye enklere oppgave å ha kontroll over barna sine når de er små og i større grad befinner seg nær foreldrene, enn når barna blir ungdommer som beveger seg mye utenfor hjemmet. Rubia nevner, i liket med Thomas, internett og sosiale medier som et sentralt element i dette. Hun kan av og til føle seg litt ”gammeldags” og ”på utsiden”, når

datteren er mer opptatt av mobiltelefonen enn moren, når de sitter sammen. Begge mødrene føler at å balansere mellom frihet og grenser er vanskelig. Vanja sier at samtidig som man må la ungdom få lov til å ta kontroll over eget liv, så kan man ikke som forelder være helt naiv heller. Man bør sjekke ut om de er der de sier at de skal være. Hun forteller:

Det er klart at det, når det blir så mye sånn negative tilbakemeldinger, så blir det til at du strammer grepet og følger med og ringer rundt og henter og kjører og... ja. Stoler ikke egentlig på noen til slutt. Men, en må jo bare la de få lov til å ta litt kontroll over eget liv da.

Ungdom må få lov til å styre seg selv. De er autonome individer med mange rettigheter. Men skolens negative tilbakemeldinger er med på å fortelle Vanja at hun ikke har satt grenser på en tilstrekkelig måte. Konsekvensen blir at hun ”strammer grepet” ovenfor sønnen. Dette viser oss at frihet kan være vanskelig å forene med oversikt og kontroll.

6.2 Når autoriteten bytter plass: et kritisk blikk på dagens barn – voksen - relasjon

Frihet og grenser kan som vi så ovenfor være vanskelig å forene, og det kan være en utfordring å balansere dette på riktig måte. Terapeuten Randi forteller at ungdom av og til har hatt mye mer makt og autoritet enn det de burde ha. Noen ganger har autoriteten byttet plass fra foreldrene og over på ungdommen. Da kan det være en utfordring for foreldrene å finne sin autoritetsplass igjen. Det føles mye lettere å åpne opp for frihet, enn å hente den inn igjen. Da kan konkrete råd om hvordan man kan møte for eksempel ungdommens skoleskulk eller verbale aggressivitet, være til stor nytte. Randi forteller at det er mange foreldre som blir overrasket over problemene de møter. De hadde trodd at det skulle være en enklere oppgave å være foreldre. I tillegg er det mange foreldre som ikke alltid forstår hvor viktige de er for barna sine. Hun sier at dialogen – eller forhandlingskulturen – mellom barn og foreldre, kanskje gjør foreldrerollen enklere enn tidligere. Men på den annen side fører dialog til at foreldre blir utfordret på autoriteten sin. Kanskje kan Thomas sitt utsagn om at dagens konsum – og mediasamfunn gjør barna tidlig voksne, illustrere noe av årsakene til foreldres utfordringer rundt grensesetting.

De får lov til på en måte å bli litt for voksen litt for tidlig synes jeg. Da blir det jo enda vanskeligere å sette grenser fordi at naboenta for lov eller, de gjør sånn og sånn, ikke sant. Og det her har jo alltid vært en utfordring det, at de andre får lov. Det har alle barn sagt en eller annen gang. Jeg har sagt det, mine foreldre sa det da de var barn. Men det er bare det at det har blitt så mye større.

Thomas forteller også i intervjuet at samfunnet (gjennom mediekanaler, varer og tjenester) på en måte tillatter barna å bli unge voksne veldig tidlig, og med dette følger et fokus på utseende, kropp og seksualitet. Thomas mener at følgende av dette blant annet er at det blir vanskeligere for foreldre å sette grenser, og at barna sammenligner seg med andre og ser at ”alle andre får lov”. Aasen (1999) sier at livet slippes løs på barna, før barna slippes løs på livet. Mye av kunnskapen som tidligere var forbeholdt voksenverdenen og som dermed var med på å skape foreldrenes autoritet, har nå blitt kjent for barna. Videre sier Thomas at mange foreldre åpner opp for mye frihet når barna er i fjortenårs alder, og tenker at jobben nå er gjort. Men så skjer det en eller flere uønskede hendelser som gir foreldrene en pekepinn på at noe ikke er som det skal. Resultatet blir at de må begynne å sette grenser – hente inn friheten - igjen. Thomas mener det er interessant at mens vi i norsk kultur går fra grenser til frihet (gir barnet mer og mer frihet i takt med alder og utvikling), er det derimot i for eksempel muslimske land mer vanlig å gå fra frihet til grenser (stramme inn grepet ettersom barnet blir eldre) Spesielt gjelder dette for døtre som har kommet i puberteten.

Thomas sitt utsagn om at noen foreldre opplever at de må hente inn friheten igjen, kan tolkes som at fjortenåringene fortsatt er barn som har behov for forutsigbarhet, trygghet, kjærlighet og omsorg. De blir i større eller mindre grad sett på som unge voksne av foreldre og samfunn. Utenpå ser de i stor grad voksne ut, men innvendig er de nokså unge, sårbare, usikre og uerfarne. Thomas mener at selvrealiseringen av og til kan virke som en trussel ovenfor foreldrenes grensesetting og autoritetsutøvelse. De fleste forstår at de bør sette tydelige grenser og være en autoritet i barnets liv. Men i praksis kan det være vanskelig å gjennomføre. Han forteller:

Jeg tror at de aller fleste foreldre har et ønske om, og vet fra egen barndom eller, at dette med rammer er viktig, ikke sant. At barna vokser opp og vet at noe er rett og noe er galt, og at livet er noe forutsigbart. Og det tror jeg foreldre blir dratt i hele tida, for det er så mange som har gitt litt etter i forhold til dette her at livet har blitt en *godtebutikk* hvor du bare skal fly rundt og velge på øverste hylle og lissom ta fra alle godene. Og det har lissom aldri noen konsekvenser. Og det tror jeg mange foreldre synes er vaskelig når de selv tenker at de *ønsker* å ha bedre kontroll og de *ønsker* å ha de grensene og så er det så mange rundt de som...vi voksne har blitt så opptatt av å realisere oss sjøl, og drive med våre ting.

(...)

Uten å bli moralistisk, så synes jeg det er vel en sånn tendens i samfunnet til at vi *dyrker* disse barna våre litt for mye. Vi gir dem litt sånn tanker om at de er guds gave til jorden, uten at vi

tør å være tydelig på at det faktisk finnes noen grenser og noen rammer, som man må forholde seg te.

Thomas viser her en problematisk side ved det postmoderne synet på barn, knyttet opp mot forhandlingsfamilien og den autoritative oppdragelsesstil. Tendensen i konsumsamfunnet knyttet til nytelse, opplevelse og alltid å skulle velge ”fra øverste hylle”, kan gjøre at foreldre ikke tør å sette grenser og å vise gjennom handling at man ikke kan få alt man peker på her i verden. Vike og Eide (2009) sier at den dyrkingen av barndommens autonomi som vi ser i Norge i dag, er ”helt usedvanlig sterk” (Vike & Eide, 2009: 24). Den autoritative oppdragelsen med sin forhandlingskultur, er knyttet til anti-autoritære verdier. Slik er også foreldrenes innflytelse og overvåkning over barna ganske begrenset, og det offentlige har tatt over en stor del av ansvaret for oppdragelse og sosialisering. Vike og Eide mener at disse forholdene som vi ser i Norge, er svært spesielle, men at den tydelige autonomien i vårt land er mulig på grunn av statens sterke tilstedeværelse. Statens politikk, ekspertise og velferdsordninger har tatt over en stor del av den trygghet, men også avhengighet, som tidligere fant sted innenfor familien. Sterk autoritetsutøvelse, som vi kan se i de mer tradisjonelle samfunn, er ofte knyttet til framtidsforståelse. Mens majoritetskulturen i Norge er lite preget av bekymring og angst knyttet til utdanning, arbeid og økonomi, kan frykten for og konsekvensene av å miste en jobb være stor i mange av verdens land. En konsekvens av velferdsstatens goder er at barn og foreldre mer eller mindre blir avhengige av statens støtte, kunnskap og ekspertise.

Budskapet i Nicole Hennem (2010) sin artikkel ”Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne”, kan ses som en forlengelse av Thomas sitt utsagn om ”dyrking” av barn, og den autonome barndom vi er vitne til i Norge i dag. Hennem problematiserer her hvordan samfunnet gjennom skjulte maktformer bruker barn som et redskap for standardisering av voksenlivet. Med dette menes at staten gjennom barna kan styre (og forme) foreldre i en ønsket retning. På tross av det postmoderne samfunnets fokus på individualisering og selvstendighet, oppfattes kategoriene barn og voksen som gjensidig avhengig av hverandre. Barnets mange behov skal dekkes av foreldrene. Hennem sier at barn i det postmoderne samfunn ikke bare blir sett på som en viktig del av voksenlivet, men som sentrum for det. Hun mener at et slikt bilde av barnet ikke er tilfeldig. Hvilken kunnskap om barn som skal produseres og formidles i samfunnet er ikke et nøytralt valg. Den kunnskap og forståelse som formidles og fremheves skal støtte opp om samfunnets målsetninger og prioriteringer gjennom lover, tiltak og veiledninger. Gjennom bevisst formidling av enkelte

teorier og kunnskap om barns utvikling og behov, kan staten styre foreldrene gjennom barna. Ekspertene som psykologer og lærere bringer denne kunnskapen ut til folket. Statens mål for barn, fordrer en type voksen praksis. Gjennom ulike veiledninger og programmer, former staten foreldrene til å leve et liv som både skal tjene statens mål for barn, og foreldrene selv. Hennem mener at MST er et svar på dette. MST har som mål å hjelpe barn som er atferdsvanskelige og kurse foreldre i hvordan barna skal oppdras. Opplysningene som MST programmet gir ekspertene, er med på å produsere en type kunnskap som kategoriserer disse barna og foreldrene som forskjellige fra andre.

Hennem (2010) mener videre at ved at foreldrene har mistet retten til å utøve autoritet, har staten i stor grad tatt over denne autoriteten – men i andre former – slik at indirekte kontroll av familien er mulig. Rettighetsbarnet og barnets stemme som har rett til å bli hørt, åpner også opp et rom for at staten kan bruke barnet som usynlig maktmiddel til å forme foreldrene. Det er for eksempel en forventet handling at staten griper inn når et barn ikke blir oppdratt på en måte som blir sett på som i tråd med god og normal barndom. Staten blander seg inn i familien, for å beskytte barna mot sine foreldre. Hennem hevder med dette at barns rettigheter, og forståelser knyttete til teorier om barn, kan fungere som disiplinering i retning av samfunnets ønskelige standard for både barns og foreldres liv. Foucault mener i likhet med Hennem, at samfunnsstrukturer uttrykt gjennom skole, barnevern, sykehus og fengsler praktiserer en standardisering og normalisering av enkeltindividet (Aakvaag, 2008, Neumann, 2002). Institusjonene har sine klare normer, regler og lover for hva det vil si å være normal, flink, effektiv og velfungerende. Gjennom denne makten legger staten føringer for både barn og foreldres muligheter og begrensninger.

Norge ble det første landet i verden som fikk et offentlig barnevern (NOU, 2012.:26). Vergemålsloven ble opprettet i år 1896 som et forsøk på blant annet å skaffe kontroll over kriminelle, og å utjevne en fattigdom som ble sett på som en skam for samfunnet. På bakgrunn av det sterke solidaritetsprinsippet, ble normalisering og sosial integrasjon sett på som det beste for samfunnets framtid (Ericsson, 1996). Samfunnets behov var viktigere å dekke enn behovene til barn og foreldre (Donzelot, 1991) Mens de vanskelige barna tidligere ble tatt ut av hjemme, plassert i anstalter og foreldre nærmest ble beskyttet for sine barn, legger nyere barnevernslover (1953 og 1992) vekt på å hjelpe barna i familiens *hjem* – gjennom foreldrene (NOU 2012: 27). Ved å tilby familien støtte og goder (som for eksempel MST) oppnår staten i tillegg en større kontroll over familien (Hennem, 2010). Støtte, tilsyn og kontroll lever hånd i hånd, ved at frigjøring av barn både tjener og verner samfunnet

Donzelot, 1991, Rose, 1990). Den statspaternalisme som barnevernet er et uttrykk for, har vært med på å redusere fars makt som overhodet i familien. Rettighetene har i en viss grad flyttet seg fra foreldrene og over på barnet (og staten). Tydelige former for makt er i dagens samfunn blitt byttet ut med en mer skjult og indirekte form for makt. Makten er ikke forsvunnet, den fremstår bare i mer integrerte former. Den serviceholdning som staten i dag viser ovenfor familien, er også uttrykk for makt og kontroll over barn og foreldre. Gjennom tiltak og støtteordninger sorteres og kategoriseres barn og foreldre etter samfunnets normative standarder. De som avviker fra det normale, blir stemplet gjennom ulike begreper. Gjennom dette perspektivet kan MST ses på som et tiltak som har kommet i stand for å verne samfunnet mot familier som ikke er i tråd med en slik ønskelig normativ standard. Vi kan slik si at MST har oppdragelse og normalisering av foreldre som mål. Foreldre blir gjennom MST en del av statens postmoderne prosjekt.

Denne antakelsen kan vi trekke med oss videre og spørre oss om dagens samfunn ikke skaper rom for individets alternative valg – eller egne valg – som sunn og akseptabel handling, ettersom det blir kategorisert som avvikende. Dagens kunnskapsregime, med rådende utviklingspsykologiske teorier om barn som sårbare og behovtrevende, altså både formidler og forutsetter en bestemt type voksenideal. Dette voksenidealet settes i sammenheng med et standardisert bilde av barnet, hvor elementer som kjønn, klasse og etnisitet ikke blir regnet med. Barn og voksen blir altså mer eller mindre sett på som barn og foreldre uten kjønn, klasse og etnisitet (Hennum, 2010). Hennum stiller seg med dette kritisk til om staten gir rom for unikheter og forskjeller. Staten, når foreldreskap er i fokus, tar ikke høyde for variasjoner. Dette standardbarnet og denne standardforelderen kan vi se i sammenheng med det terapeuten Kristian sier om at dagens syn på det normale barnet kan virke snevert. Han er bekymret for diskusjonen om å innføre kartlegging allerede i barnehagen. Han mener at de barna som *trenger* tidlig intervensjon i barnehagen, får dette, sett at dette systemet fungerer. At *alle* barn skal måles og telles, det synes han er skremmende. Kristian sier at kartlegging i barnehagen gjør at samfunnet legger det på *barnet* -. barnet får ansvaret og barnet skal endres – og ikke på omgivelsene rundt. Videre sier han:

Har du en gutt eller jente da, som er litt spinnhoppendes...så må det ikke være en alkoholisert bad dad eller en mor som ikke gir omsorg eller....det *er* (bare) en livlig pjokk eller liten frøken, eller som er litt spesiell. Og det er vel litt av det jeg synes, altså jeg ser at de med litt spesielle ... atferd, tanker, ideer, de....”her er det noe galt altså, her må vi handle”. Og så gjør vi egentlig et *overgrep* da.

Kristian kaller det et overgrep når ikke det skapes rom for ulikhet i barnehagen og ellers i samfunnet. Det at et barn skiller seg ut fra resten av gruppen og fra hva som blir sett på som normalt der, trenger ikke skyldes en diagnose eller at barnet ikke har det bra hjemme. Det kan være normalt og greit for akkurat dette barnet å være på denne måten.

Som vi har sett, mener Thomas at noen foreldre ”dyrker barna sine litt for mye” ved å gi dem frihet og goder, og uten å tørre å vise gjennom handling at livet også består av konsekvenser, regler og det faktum at man ikke alltid kan få det som man vil. Samtidig mener han at barn av og til må lide for foreldrenes tidspress og selvrealisering. De blir ”hengende etter i armen”, og får ikke alt det de *virkelig* trenger.

Den viktigste oppgaven i dag er på en måte ikke å være gode veiledere, eller det er det jo – men altså jeg tror ikke den *oppleves* sånn alltid, at det er å være gode veiledere for barna våre, bruke tid på barna våre. Jeg tror det blir sånn at barna, heseblesende....Det var en gang en tegneserie som het... nå husker jeg ikke hva den het for noe, men det var alltid en mor som aldri rakk, hun kom alltid for sent, så hun løp av gårde med barna lissom hengende etter i armen. Jeg husker ikke hva den het for noe, men det er litt sånn bildet mitt. At barna henger etter, henger med, men de får lissom ikke alt det de trenger.

Thomas sier også at foreldrenes oppgaver har blitt flere, og at det er mange krav på forskjellige arenaer. I tillegg mener han at dagens foreldre bruker mer tid på seg selv, og at dette samlet sett går utover elementer som tid, tilknytning og relasjon. Barna blir kanskje ikke fulgt opp så godt som de bør. I en samlet forståelse av Thomas sine utsagn om at barn i dag dyrkes for mye, og at de ikke får alt det de trenger, kan vi si at noen barn får *for mye* av noe, og *for lite* av noe annet. Mens noen barn får overflod av frihet og goder, er det å ha foreldre som har god tid til å lytte, gi mye nærhet og omsorg kanskje en gode de *ikke* får. I følge Frønes (2007) er en av mytene som i dag preger barndom og familie, nettopp at dagens foreldre er for opptatte av seg selv og sin karriere og at barna ikke får nok nærhet og omsorg. Han mener at slike budskap stort sett spres gjennom mediene. Sannheten er, i følge Frønes. at barn, barndom og familie hele tiden er i forandring, men at de aller fleste barn i dag har det bedre enn noensinne i barndommens historie. Den nærhet og åpenhet som vi ser mellom foreldre og barn i dag, samt den materielle velstanden vi opplever, er noe som hører det moderne samfunn til.

6.3 Samfunnets forventninger om perfekte foreldre - et umenneskelig ideal?

Vi har tidligere sett at autoriteten kan ”bytte plass”. Dette kan dreie seg om kontroll, makt og autoritet i bevegelse på flere og ulike nivåer. For det første kan det handle om at ungdom har tatt (fått) for mye kontroll hjemme. Foreldre er usikre på balansen mellom frihet og grenser og på hvor viktig de er i ungdommens liv. Autoriteten har byttet plass fra foreldrene og over på ungdommen. For det andre kan det handle om at autoriteten har byttet plass fra foreldrene og over på staten. Staten gjennom kunnskap om barn, lover, veiledninger og så videre, kontrollerer foreldrene i hvordan de skal tenke, opptre og handle som foreldre. Staten legger mulighetene og begrensningene, og skaper slik både friheten og grensene for mødre og fedre. Halvar Vike og Ketil Eide (2009) mener at individet i dag ikke har noen alternative måter å leve livet på, men at ulikheter i befolkningens levemåter kun blir vurdert etter nivåer på en og samme skala.

Nicole Hennem (2002) hevder i sin studie om ”Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder”, at svært mye som tyder på at problemer rundt grenser og grensesetting i større grad skyldes kulturelle og sosiale endringer, enn manglende vilje eller manglende evner hos foreldrene. Med dette mener Hennem blant annet at det er tydelig at synet på ungdom har forandret seg (ungdom er autonome individer med rettigheter), men at synet på foreldreskap derimot ikke har endret seg så mye. Kulturens forventninger til foreldre er fortsatt at de skal ha autoritet ovenfor barna og at de skal sette tydelige grenser. Likevel har foreldre i dag mistet en stor del av sin mulighet til autoritet, på bakgrunn av den store plassen intimitet og følelser i nære relasjoner har fått i vår kultur – en kultur som ikke tillater en autoritet basert på makt og frykt. Slik dannes en ny type autoritet. En autoritet uten makt, men basert på foreldrenes omsorg og kompetanse. Hennem mener at den *omsorgsfulle – og kompetansebaserte autoritet* møter mange begrensninger ovenfor den autonome ungdom med rettigheter. Slik blir det mange utfordringer og motsettende krav i forholdet mellom hva samfunnet forventer av foreldrene, og hvordan samfunnet ønsker at det velfungerende og vellykkede individ skal være.

Det postmoderne samfunn kan skape uklare skiller mellom privat (familiens) og offentlig oppdragerrolle på flere plan, noe også Damsgaard (2007) bekrefter. Flere av terapeutene forteller at noen foreldre kan føle usikkerhet rundt egen kompetanse og kunnskap knyttet til rollen som foreldre. Det er mange eksperter å kontakte, og det kan dukke opp en usikkerhet knyttet til om det er jeg som forelder eller eksperten som kjenner barnet best. Omtalen og

debatten om foreldrerollen i det offentlige rom, har som vi har sett gjort områder knyttet til foreldreskapet til en slags industri. Oppdragelse og foreldreskap blir omtalt gjennom nyheter og programmer på tv, aviser og magasiner, bøker og kiosklitteratur, og gjennom ulike kurs og programmer. Sarah sier at dette på bakgrunn av tvil og usikkerhet, kan føre med seg en shoppingkultur. Man shopper i ulike råd og muligheter. Tendensen til kjappe råd og kjappe løsninger som den offentlige og kommersielle foreldrerollen fører med seg, kan gjøre at tålmodighet i forhold til tid og relasjon kommer i skyggen (noe Kristian også sier). Man forsøker ikke lenge nok før man gir seg, dersom ikke resultatet er som forventet.

Dagens ungdom er individuelt og materielt sterke, har ofte mye av de samme kunnskapene som foreldrene og viser kanskje utad at de er autonome individer. Samfunnet forventer at foreldre skal ha autoritet ovenfor ungdommen sin, men samtidig har ikke dagens foreldre de samme mulighetene til å utøve autoritet (Hennum, 2002). På den ene siden forventer skolen, barnevernet og andre offentlige instanser at foreldre skal være en autoritet i barnas liv. På den andre siden er selvstendighet en egenskap som står sterkt i Norge, og som er et av målene med barneoppdragelsen. Barnet fødes totalt avhengig av sine foreldre, og forventes å bli selvstendige og uavhengige individer. Selvstendighet handler om unikhhet, å være trygg på seg selv, og å greie seg selv. For en del foreldre kan denne dobbeltheten knyttet til samfunnets forventninger om autoritet, kontra deres mulighet til å utøve dette på en måte som ikke ødelegger relasjonen til ungdommen, skape en uklarhet og en usikkerhet knyttet til hva som er hva. Dette er en dobbelthet som også handler om verdier i samfunnet som er knyttet til balansen mellom ungdommens *egentlige* avhengighet og *forventede* selvstendighet. Det kan, som terapeuten Thomas sier, skape en uoversiktligheit når det gjelder forholdet til frihet og grenser, foreldrerolle og samfunn. Det autonome mennesket er det ønskede og nærmest vellykkede mennesket i det moderne samfunnet.

Jeg vil stille spørsmålstegn til om noen elementer knyttet til foreldrerollen er menneskelig å klare. Er det rimelig for foreldre å innfri kulturens og samfunnets mange og høye forventninger (krav). De mange og ulike oppgavene knyttet til foreldrerollen, som terapeuten Sarah forteller om i dette utsagnet, kan være utfordrende både med tanke på tid og relasjon. Sett i lys av postmoderne foreldres mangfoldige ansvar og oppgaver, er det heller ikke alltid lett å fremstå som en god rollemodell i alle oppgaver man gjør. Sarah sier:

Det er noe med det å ha tid sammen også. Det er jo store krav til foreldre i dag i forhold til hva man skal klare å gjennomføre i løpet av en dag. Det er jo ikke bare det at man er på jobb og så kommer man hjem og så skal man være hjemme med det barnet som har problemer resten av

dagen. Du har kanskje flere barn, og noen går på håndball og noen går på forball, og det er kjøring hit og dit, og det er foreldremøter og det er salg av....altså man har jo *andre* ting, *andre* barn. Og når man kommer hjem trøtt og sliten og dette barn som på en måte krever ekstra mye av deg står og trykker på alle røde knapper lissom, så er det jo ikke lett å være en god rollemodell bestandig. Så jeg tenker at det er en utfordrende oppgave, for noen og en hver.

Terapeuten Randi hevder i intervjuet at de foreldre som har den rette ”bagasjen” med seg, som følger med på det som skjer i samfunnet og som deltar på foreldremøter og andre arrangementer, de får en lettere oppgave som foreldre. Disse opplever mer mestring, i motsetning til de som er mer ressurssvake som kanskje ikke får med seg forelesningen på foreldremøtet eller svangerskapskurset. ”De som trenger det mest, får det minst”, sier hun. Randi mener at samfunnet har store krav til foreldrerollen, og at man derfor skal være ganske oppegående for å være en god forelder i dagens samfunn.

Randis utsagn kan illustreres videre ved hjelp av det Heggen, Jørgensen og Paulgaard sier om erfaringsverden og oppvekstkontekst (Heggen et al., 2003). Selv om individet i det postmoderne samfunn stilles ovenfor en rekke valg og prosjekter som man må ta stilling til, og slik bidrar til å skape sin egen livsfortelling, så velger ikke individet fra barndommen av sin erfaringsverden og oppvekstkontekst. Dessuten kan individets valg og investeringer senere i livet, i stor grad være styrt av ubevisste strukturer eller habitus. Både en persons egen, og sine foreldres, utdanning, yrke, sosiale nettverk og nærmiljø, er elementer som påvirker individets erfaringsverden og som kan lede til ulike retninger i livet. I og med at noen arenaer og fellesskap skaper en erfaringsverden, basert på visse kunnskaper, væremåter og ferdigheter som er mer ettertraktet i samfunnet enn andre, vil også noen foreldre bære med seg mer ressurser enn andre. Den ettertraktede erfaringsverdenen kan skape en nødvendig kapital som er med på å skape sosial anerkjennelse, godt betalte jobber og trygge relasjoner til andre mennesker.

I forlengelse av teorien om erfaringsverden og oppvekstkontekst kan vi si at den delen foreldre som har en bestemt type erfaringer og ferdigheter eller som har dannet seg en bevissthet knyttet til sin egen rolle og væremåte og til hva som er viktig, har store fordeler når de møter på utfordringer knyttet til ungdom og oppdragelse. Dette er ressurser som er med på å skape en trygghet i rollen, og som dermed gir større mulighet for å oppleve mestring. Randi sier at forhandling er krevende, men at det samtidig kan være noe ”spennende og bra” for de foreldre som er *gode* på å være i dialog og forhandling med barna sine. For de foreldre som hele tiden taper forhandlingskampen, vil mestringsfølelsen være mindre til stede. Vi kan si at

den rette bagasjen som noen foreldre har med seg, kan virke som beskyttelsesfaktorer mot problemer og negativ utvikling (Overland, 2007). Overland sier at faktorer som virker beskyttende ovenfor ungdoms utvikling av atferdsvansker, er gode og støttende relasjoner til familie og slekt, foreldrenes tydelige grensesetting, foreldrenes evne til å veilede barnet og å ha oversikt over det i hverdagen. Andre faktorer som spiller en rolle for barnets motstandsdyktighet er gode skoleprestasjoner, tro på seg selv og egne muligheter, høy IQ, og avbalansert temperament. Det å være jente er i seg selv en beskyttelsesfaktor mot atferdsvansker. Denne teorien belyser det terapeuten Thomas også hevder når han sier at foreldre ikke alltid kan være herre over ungdommens oppdragelse og utvikling av atferdsvansker. For å ”gå fri” fra en slik utvikling, kreves en mengde ressurser på ulike områder, både hos barn og foreldre.

Vi har sett at samfunnet, gjennom den autoritative oppdragelsesstilen, forventer at foreldre balanserer mellom frihet og grenser gjennom å lytte, være fleksibel, være i dialog og vektlegge barnas behov – og gjennom på den andre siden å være tydelig, forutsigbar og bestemt. Den kompetanse – og omsorgsbaserte autoritet krever kompetanse og erfaring når det gjelder å være i forhandling. Å være mor eller far i det postmoderne samfunnet, krever annen kunnskap og andre ferdigheter enn det som var viktig for seksti år tilbake. Men fordi at dagens samfunn kan fremstå som komplekst og uoversiktlig, er det lett å bli usikker på hvor man bør legge seg og på ”hva som er hva”, slik Thomas forteller. Randi sier det direkte ved å si at ”du skal være ganske oppegående for å være god forelder i dag”. Jeg har tidligere vært inne på at Hennem (2010) mener at staten ikke tar høyde for ulikhet knyttet til kjønn, klasse og etnisitet når det gjelder idealet for foreldreskap. I forlengelse av denne antakelsen kan vi dermed si at individenes ulike erfaringsverden og oppvekstkontekst heller ikke blir særlig vektlagt. I lys av samfunnets forventninger og forestillinger blir det da nærmest tatt for gitt at alle foreldre har de samme ressursene. De ressursene som sett gjennom samfunnets briller, skal til for å lykkes.

7 Avslutning

I denne masteravhandlingen har jeg forsøkt å finne ut noe om hvordan foreldre opplever å oppdra ungdom med atferdsvansker. Et fokus har vært forholdet mellom det offentlige og private foreldreskap, og MST som tiltak og foreldreveiledning har vært konteksten for undersøkelsens utgangspunkt. Problemstillingen min var:

Hvordan opplever foreldre å oppdra ungdom, i dagens moderne samfunn?

- Hvilke dilemmaer møter foreldre i hverdagen, når det gjelder å sette grenser?
- Hvilke opplevelser har foreldre av forventninger til foreldrerollen?

Den kvalitative metoden og forskningsintervjuet ble valgt som redskap for innhenting av kunnskap, for å belyse forholdet mellom frihet og grenser, og *samfunnets* forventninger kontra *foreldrenes* opplevelse av foreldreskap. Jeg intervjuet fire terapeuter i MST, og to mødre til ungdom med atferdsvansker. Mødrene var da intervjuene fant sted, også en del av et MST – tiltak.

Det postmoderne samfunnets muligheter og begrensninger knyttet til familiens liv, har vært et gjennomgående tema i avhandlingen. Skolen har blitt belyst som en sentral samfunnsinstitusjon som både vektlegger kunnskap som fremtidens frihet og muligheter for individet, og som samtidig kan være med på å frarøve individet frihet til å være seg selv. Skole, barnevern, helsevesen og andre institusjoner kan både ses på som statens service til menneskene, og som et ledd i forsøket på statens makt over enkeltindividenes liv. Michel Foucault viser til statens styring, disiplinering og standardisering av mennesket. Individene sosialiseres og temmes for samfunnets fordel, og mister på denne måten sin naturlige spontanitet og kreativitet. Men selv om menneskene på noen områder har blitt mer medgjørlige, blir de også gitt handlingsrom ved at de av staten blir gjort til subjekter. Individene blir opplyst om sin særegenhet og sin evne til å skape sin egen historie. Vi kan se det store omfanget av atferdsvanskelige barn og unge i lys av perspektivet om makt og disiplinering. Atferdsvanskene kan forstyrre det faglige og det sosiale miljøet i klasserommet, men oppførselen kan i tillegg være et svar på et samfunn og et skolesystem med feilaktig vektlegging av hva det vil si å være menneske. Atferdsvanskene kan være et tegn på at ungdom ønsker alternativer.

Usikkerhet, vellykkethet, skyld og skam fremsto som sentrale begreper i intervjuene, og har også vært sentrale i masteravhandlingen. Både teori og empiri viser til at det i større eller

mindre grad finnes en diskurs om både lykke og vellykkethet i det postmoderne samfunn. Konsumsamfunnet fremhever frihet, muligheter og goder på en måte som gjør at lykken kan komme til å stå i veien for individenes opplevelse av lykke. Mulighetene for å oppnå lykke har blitt til plikten til å være lykkelig. Samfunnets diskurs om det lykkelige liv handler om at det ønskelige og vellykkede mennesket er et fritt og selvstendig individ. Selvstendighet og fellesskap lar seg nødvendigvis ikke så lett balansere og harmonere. Forventningen av selvstendighet kan bli til følelse av ensomhet og lite fellesskap.

Følelsen av å ha mislyktes i oppdragelsen av barnet sitt er et annet element som kan føre foreldre ut i følelser som ensomhet, skyld og skam. Denne avhandlingen har fremhevet morsrollen og morsdiskursen knyttet til forestillingen om den nære, omsorgsfulle og alltid tilgjengelige moren som best forstår sine barn. Svaret på den kulturelle oppfatningen som handler om at barnets vellykkethet eller misslykkethet avhenger av forholdet til mor, er noe som kan ligge innenfor en slik morsdiskurs. En konsekvens av dette kan for noen mødre bli utbrenthet og psykiske påkjenninger. Terapeuten Randi sier at følelse av ikke å mestre foreldrerollen for noen kan gå på identiteten løs. Opplevelse av skyld, skam og ensomhet kan videre være ødeleggende for å søke kontakt med familie eller andre foreldre for støtte og råd i en vanskelig tid. Avhandlingen viser til en motsetning som handler om at kvinnen fortsatt på sett og vis, og gjennom en diskursiv måte, blir plassert innenfor hjemmets ansvarsområder – og dermed på siden av samfunnet – samtidig som hun blir satt til å forvalte det. Ved at staten i større eller mindre grad styrer samfunnet gjennom delegering av ansvar til foreldrene, opplever særlig mødre, gapet mellom det ansvaret de pålegges – og de forutsetningene de har og blir gitt.

Foreldrerollen er ikke lenger privat, men har blitt et offentlig anliggende. MST er et bevis på dette. MST kan som vi har sett ses på som statens oppdragelse av foreldre, for, som Foucault sier, å temme, disiplinere og standardisere individene til samfunnets beste. Avvikling av tradisjonelle støttemekanismer basert på kunnskap knyttet til slekt, lokalmiljø og erfaring, kan sammen med dagens mange og postmoderne råd om hvordan være foreldre, føre til usikkerhet hos noen mødre og fedre. Det blir opp til hver og en å ta det riktige valget, og å finne den rette balansen mellom frihet og grenser for sitt barn. Ungdommens frihet blir sett på som naturlig og nødvendig. Den er også en rettighet. Men samtidig som samfunnet forventer autonome individer, forventer de også at foreldre skal evne å ha autoritet over sine barns liv. Dette er en motsetning som foreldrene uttrykker ved at de har lyst til å sette grenser fordi det vet at det er viktig og nødvendig – samtidig som det er en oppgave som mer eller mindre gjør enkelte

foreldre utbrent av kjærlighet og autoritet. Foreldrenes mulighet for å utøve kontroll over ungdommenes liv er blitt redusert som en konsekvens av barns rettigheter, samt utvikling av teknologi og mobilitet. Det postmoderne kunnskaps – og konsumsamfunnet lar barna få bli tidlig voksne, og på enkelte områder kan de ha mer kunnskap enn sine foreldre. Vi kan si at den postmoderne foreldrerollen ikke harmonerer med det tradisjonelle, stabile og ferdig dannede bildet av mødre og fedre. Det nye samfunnets hurtige endringer gjør at foreldrene hele tiden formes. Det reelle bildet er at de må vokse inn i oppgaven og ansvaret som foreldreskapet bringer med seg – men dette er ikke et faktum som staten kommuniserer. Statens budskap er at det er foreldres ansvar å oppdra sine barn, og derfor skal de også være en autoritet i sine barns liv. Men bak dype strukturer vises det at staten skjuler usynlige maktformer gjennom å vise til friheten. Både foreldre og barn er underlagt statens normalisering av individet. Dette kommer i hverdagen til uttrykk gjennom lover som kunnskapsløftet og barnevernsloven.

Det faktum at mødre og fedre i det postmoderne samfunnet befinner seg i møtet mellom det offentlige og det private (og dermed også i posisjonene subjekt og objekt), kan føre med seg en uoversiktlig knyttet til egen identitet og rolle. Denne uoversiktligheten kan komme til syne på flere måter. Moren Vanja uttrykker det slik: ”Jeg vet lissom ikke alltid; gjør man det man gjør for seg sjøl eller gjør man det på en måte for å ha noe å fortelle alle andre”. Streben etter å nå samfunnets ideal om å være en perfekt forelder, påvirker det praktiske foreldreskapet på flere plan. Samfunnets krav om selvstendige og rasjonelle foreldre som tydelig begrenser sin ungdom, men samtidig gjør dem frie og uavhengige, er en av de store motsetningene i det postmoderne samfunn. Frihet og makt er ikke bare en vanskelig balansegang mellom foreldre og ungdom. Dette er også en balanse som ligger mellom stat og hjem, og som foreldre på en diffus måte tar og føler på i hverdagen. Foreldre blir fortalt at de selv har ansvaret for oppdragelsen av sine barn, og at de i stor grad er frie i denne oppgaven. Allikevel blir foreldre på en indirekte og subtil måte styrt og begrenset i foreldreskapet, via statens ulike institusjoner og ordninger. Balansekunsten mellom frihet og grenser viser seg tydelig i barn og foreldres forhandling i hverdagen. På en mer indirekte måte kommer den også til syne i forholdet mellom stat og hjem.

Denne masteravhandlingen er med på å gi oss kunnskap om at statens ønske om perfekte barn og foreldre blant annet fører med seg et fokus på – og forventningspress til - prestasjon, karriere og talent. Dette har vi i avhandlingen sett gjennom vellykkethetsperspektivet. Terapeuten Thomas hevder at en konsekvens av dette er at egenverdiene knyttet til tid,

relasjon og samvær kommer i skyggen. Selvrealiseringskulturen kan føre til at barn bare blir ”hengende etter i armen”. Til tross for det uvanlige og store fokuset på barn vi er vitne til i Norge i dag, er det ikke nødvendigvis sikkert at barn får de behovene de virkelig trenger. Jeg vil stille spørsmålstegn ved om barn og foreldre blir gitt muligheten til å vektlegge og sette pris på de enkle godene i livet – og om samfunnets prestasjonskrav til individet er i ferd med å gå for langt. Fokus på prestering etter *samfunnets* skala er på sett og vis med på å begrense tid, relasjon og omsorg i familien. For de som ikke lykkes i å leve opp til oppskriften på det lykkelige liv, kan konsekvensen som vi har sett bli en følelse av skyld, skam og ensomhet. Videre kan vi si at for de som i samfunnets øyne virkelig lykkes i livet, kan det komme til å dukke opp en usikkerhet og meningsløs i forhold til om den hverdagen de har klart å oppnå, *egentlig* er det som gir dem lykke. Drakampen mellom private, ideologiske, og institusjonelle ønsker og forventninger, skaper en uoversiktlig knyttet til hva som er foreldres innerste og naturlige målsetninger og behov. Foreldrerollen blir både sammenved av og skviset mellom det offentlige og det private. Fordi at disse forholdene blir ekstra synlige for foreldre til barn med atferdsvansker, er dette også elementer som fører med seg særlige belastninger for denne gruppen.

Vi har sett at det postmoderne foreldreskap er krevende og intensivt, blant annet fordi det er vanskelig å oppnå idealet om å være en perfekte forelder. Dagens foreldreskap krever ressurssterke mødre og fedre - og ikke minst ressurssterke sønner og døtre. Foreldrene bør blant annet være aktive, engasjerte, ha god økonomi, ha flinke og tilpassningsdyktige barn, ha gode forhandlingsegenskaper, og være psykisk og fysisk sterke. Dette er ressurser som samfunnet, i lys av sine forventninger og idealer, forutsetter at alle har. Skolen har vist seg som en arena der dette kommer tydelig frem i hverdagen, spesielt i møtet mellom lærere, elever og foreldre.

Til tross for at jeg i denne avhandlingen har hatt som utgangspunkt at vi i stor grad har forlatt det moderne, til fordel for en ny og *postmoderne* samfunnsepoke, er det flere forhold ved dagens foreldreskap som viser seg i et tradisjonelt-moderne lys. Synet på hvordan mødre og fedre skal være, og på hva de har ansvar for og bør mestre, er et av elementene som illustrerer hvordan foreldrerollen bygger på våre tradisjonelle historier.

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Aasen, P. (1999). Det reflekssive kunnskapsregimet. I: Engh, R. (red). *Mulighetenes årtusen: Undringer underveis*. S. 44-66. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Amlund-Hagen, K. & Ogden, T. (2006). Evaluering av Multisystemisk behandling i Norge, Tidsskriftet *Norges Barnevern*, nr. 2.
- Askheim, O. P. (2003). Empowerment – konsekvenser og dilemmaer i arbeid med funksjonshemmede. *Skolepsykologi*, 4. s. 21-34.
- Askland, L. & Sataøen, S. O. (2000). Å høyre til. Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bauman, Z. (2000). *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Bø, B. P., & Olsen, B. R (red.). *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bø, B. P. (2008). Foreldreskap over kulturgrenser og generasjonskonflikter om oppdragelse. I: Bø, B. P., & Olsen, B. R (red.). *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner*, Gyldendal Norsk Forlag.
- Damsgaard, H. L. (2007). *Når hver time teller: Muligheter og utfordringer i en profesjonell skole*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Donzelot, J. (1991). The Mobilization of Society. I Burchell, G., Gordon, C. og Miller, P. (red.), *The Foucault effect. Studies in Governability*. S.169-180. London: Harvester Wheatsheaf.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax Forlag.
- Ericsson, K. & Larsen, G. (1999). Barnet mellom hjem og skole: De voksnes prosjekt eller handlende subjekt? I: Jensen, A., Backe-Hansen, E, Backe-Wig, H, & Heggen, K. (red.). *Oppvekst i barnets århundre: historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Fangen, K. (2004) *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget.
- Foros, P, B. (2000). Zygmunt Bauman og debatten om fellesskapet. I: Bauman, Z. *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Foros, B. P. (2006). *Skolen i klemme. Dilemmaer og spenningsforhold*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

- Foucault, M. (1997). *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal.
- Foucault, M. (2002) *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Frønes, I. (2006). *Annerledeslandet – Om framtid og utviklingstrekk i Norge*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Frønes, I. (2007). *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self- Identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag.
- Grimen, H. (2004). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guldbrandsen, L. M. (2006). Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling. I Gulbrandsen, L. M. (red.): *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Universitetsforlaget.
- Hauge, R. (2001) *Kriminalitetens årsaker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heggen, K. Jørgensen, G., & Paulgaard, G. (2003). *De andre: Ungdom, risikoser og marginalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hellevik, O. (1996). *Nordmenn og det gode liv. Norsk monitor 1985 – 1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jørgensen, C. R. (2004). Psykoterapi som veien til det gode liv? I: Nils. J. Harbo et, al. (red.). *Det gode liv – mere end dig selv*. Århus universitet, Philosophia.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvelling, Ø. (2008). *Oppvekst – om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Leira, H, K. (2003). *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Fagbokforlaget.
- Leseth, A. & Solbrække, K. N. (2011). *Profesjon, kjønn og etnisitet*. Cappelen Damm Akademisk:
- Madsen, O. J. (2010). *Den terapeutiske kultur*. Universitetsforlaget.
- Mellin-Olsen, S. & Rasmussen, R. (1974). *Skolens vold*. Oslo: Pax forlag.
- Neumann, I, B. (2002). Forord. I Foucault, M. *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- Neumann, C. B. & Neumann I. B, (2012). *Forskeren i forskningsprosessen. En metodebok om situering*. Cappelen Damm Akademisk.
- Nordahl, T. (2003). *Makt og avmakt i samarbeidet mellom hjem og skole*. En evaluering innenfor Reform 97. NOVA-rapport. 13/03.
- NOU, 2012. nr 5. *Bedre beskyttelse av barns ansvar. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- Ogden, T. (2010). *Familiebasert behandling av alvorlige atferdsproblemer blant barn og ungdom – Evaluering og implementering av evidensbaserte behandlingsprogrammer i Norge*. Universitet i Bergen.
- Overland, T. (2007). *Skolen og de utfordrende elevene. Om forebygging og reduksjon av problematferd*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rose, N. (1990). *Governing the Soul. The shaping of the private self*. London og New York: Routledge.
- Rønning, R. & Starrin, B. (red.). (2009). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Gyldendal Norsk Forlag AS
- Rønning, R & Starrin, B. (2009). Sosial kapital – et nyttig begrep. I Rønning, R og Starrin, B (red.). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010). *Cannabiskultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid*. 2. S. 75-85.
- Solheim, J. (2007) *Kjønn, modernitet*, Oslo: Pax Forlag.
- Starrin, B. (2009) Sosial kapital og psykisk helse. I Rønning, R og Starrin, B. (red.). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Starrin, B. (2009) Sosial kapital og helse. I Rønning, R. & Starrin, B. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Stefansen, K. (2008). Et uendelig ansvar. Om foreldreskap i middelklassen. I: Bø, B. P & Rappana Olsen, B. C (Red.). *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner*, Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vike, H. & Eide, K. (2009). Kulturanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid. I Eide, K. Qureshi, N. A. Rugkåsa, M. og Vike, H. (red). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Øia, T. & Strandbu, Å. (2007). Rammer for nye ungdomsliv. I Strandbu, Ø. & Øia, T. *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Oslo: Cappelen Akademisk.

Litteratur fra internett

- Ekteskapsloven (1991). *Lov om ekteskap*. Hentet 02.02.13, fra: <http://www.lovdata.no/all/nl-19910704-047.html>.
- Hauge, J. (2011). *Folk flest varsler ikke barnevernet*. Aftenposten. Hentet 05.02. 13, fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4028791.ece>
- Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Vol 19/2002, NOVA- rapport. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Hentet 10.05.13, fra: <http://ntnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:124133>
- Hennum, N. (2010). *Mot en standardisering av voksenalder? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne*. Sosiologi i dag. Nr 1-2, 2010, 57-75. Hentet 03.04.13, fra: <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/15>
- Lima, A. Å. og Slagsvold, B. (2009). *Det gode nabolag finnes mest på bygda*. Samfunnsspeilet Nr. 1. Hentet 10.01.13, fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/det-gode-nabolag-finnes-mest-paa-bygda>
- Regjeringen, (2013) *Barne, - likestillings, - og inkluderingsdepartementet*. Hentet 13.05.13, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/likestilling-og-diskriminering/seksuell-orientering-og-kjonnssidentitet/partnerskap.html?id=1067>.
- Universitetet i Oslo og Språkrådet, 2013. *Bokmålsordboka*. Hentet 13.05.13, fra <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=lykke&ordbok=bokmaal>
- Wikipedia, (2013). *Blogg*. Hentet 14.05.13, fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Blogg>

Vedlegg

Vedlegg 1: NSD - søknad

Vedlegg 2: Informasjonsskriv

Vedlegg 3: Intervjuguide

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Randi Kroken
Institutt for sosialfag
Høgskolen i Telemark
Postboks 203
3901 PORSGRUNN

Vår dato: 29.08.2012

Vår ref:31241 / 3 / MSI

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 27.08.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

31241	<i>Foreldres opplevelse av å oppdra barn</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Telemark, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Randi Kroken</i>
Student	<i>Heidi Haughem</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.02.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marte Sivertsen

Marte Sivertsen tlf: 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Heidi Haughem, Stiåsen 27, 3243 KODAL

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uio.no

Formålet er å undersøke foreldres opplevelse av å oppdra barn. Utvalget består av foreldre til ungdom med atferdsvansker, og som får hjelp gjennom MST (multisystemisk terapi), samt terapeuter/veiledere ved MST-teamet, ca. 6 tilsammen. Informanter rekrutteres gjennom Bufetat.

Det innhentes skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår, forutsatt at det tilføyes at lydopptak slettes ved prosjektslutt.

Dersom ungdommene som inngår i utvalget har fylt 15 år, forutsetter personvernombudet at barna får informasjon om prosjektet, f.eks. via informant.

Personvernombudet minner om at terapeuter/veiledere ikke kan omtale foreldre og ungdom i identifiserbar form av hensyn til taushetsplikten, så lenge det ikke er innhentet samtykke til det. Vi forutsetter at taushetsplikten ikke er til hinder for den behandling av opplysninger som finner sted.

Data innsamles ved hjelp av personlig intervju, og registreres ved hjelp av lydopptak. Intervjumaterialet vil være knyttet til informantens navn gjennom kode som viser til en koblingsnøkkel.

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Høgskolen i Telemark sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 01.02.2014 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

Høgskolen i Telemark
Avdeling for helse- og sosialfag

Student: Heidi Haughem

Tlf: 97532518

E-post: 105560@hit.no

Prosjektansvarlig: Randi Kroken

Tlf: 35 57 54 33

E-post: randi.kroken@hit.no

Dato: 27.08.12

INFORMASJON OM PROSJEKTET: FORELDRES OPPLEVELSE AV Å OPPDRA
BARN

Prosjektets bakgrunn:

Jeg er student på et studie ved Høgskolen i Telemark, som heter Master i flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge". Jeg ønsker å foreta en undersøkelse om hvordan det er å være foreldre til ungdom i dagens samfunn.

Det kan være nyttig med mer kunnskap om hvordan foreldre opplever sin rolle og sin hverdag. Slik kan samfunnet som helhet bli i stand til å møte foreldre og deres ungdom på en bedre måte. Man kan også være med på å forebygge atferdsvansker blant barn og unge, samt styrke familien som er en viktig arena.

Intervju:

For å skaffe kunnskap om foreldres erfaringer og opplevelser ønsker jeg å gjøre noen intervjuer. I den anledning vil jeg gjerne ha kontakt med terapeuter/veiledere ved MST-teamet ved Barne,- ungdom,- og familieetaten (Bufetat), og foreldre som er brukere av MST-programmet (Multisystemisk terapi),

Om deltakelse i prosjektet:

Det er frivillig å delta i prosjektet. Du kan når som helst trekke deg fra undersøkelsen uten å måtte oppgi grunn. Du behøver ikke svare på alle spørsmålene, og du bestemmer selv hva du ønsker å fortelle. Personlige opplysninger vil bli anonymisert.

Dersom det er i orden for deg, ønsker jeg å bruke en digital lydopptaker under intervjuet. Lydopptakeren vil bli oppbevart utilgjengelig for andre, og lydopptakene vil bli slettet ved prosjektslutt. Materialet på datamaskinen jeg bruker vil være beskyttet med passord.

Prosjektet skal etter planen ferdigstilles innen 01.02.2014.

Med vennlig hilsen:
Heidi Haughem

Masterstudent ved Høgskolen i Telemark

Samtykkeerklæring

”Jeg har mottatt skriftlig og/eller muntlig informasjon om studien og er villig til å delta i prosjektet ”Foreldres opplevelse av å oppdra barn”.

Dato:

Signatur:

1 INTERVJUGUIDE

Spørsmål til foreldre:

1. Fortell om en vanlig morgen hjemme hos dere.
2. Fortell om en vanlig kveld hjemme hos dere.
3. Hva pleier dere å finne på sammen?
4. Kan du si litt om dine tanker om det å være mor/far og de oppgavene dette handler om?
5. Hvilke sider ved oppdragelsen synes du at er spesielt viktig?
6. Kan du si litt om noe som du synes er bra og meningsfullt ved å oppdra barn?
7. Vil du gi et eksempel på en situasjon der det for deg som forelder har vært vanskelig å sette tydelige grenser?
8. Hvorfor tror du at det var vanskelig nettopp da?
9. Vil du gi et eksempel på situasjoner eller sider ved oppveksten hvor du synes at det er spesielt viktig å sette tydelige grenser og rammer?
10. Vil du gi et eksempel på situasjoner eller sider ved oppveksten hvor du synes at ungdom bør få oppleve frihet til å velge eller bestemme selv?
11. Kan det være vanskelig å gi rom for frihet i oppdragelsen?
12. Når kan du oppleve det?
13. Kan du si litt om hva du gjør, eller ønsker å gjøre, for å skape trygghet hjemme, eller generelt når det gjelder din relasjon til din ungdom?
14. Hva tenker du om samarbeidet med MST?
15. Hva har vært vanskelig?
16. Hva har vært bra?

Spørsmål til terapeut/veileder ved MST- temaet

1. Hvordan er det å møte disse familiene?
2. Hva tenker du om rollen du har som terapeut/veileder?
17. Hva er bra og hva kan være en utfordring med arbeidet ditt?
3. Fortell om et eksempel på et besøk i hjemmet.

4. kan du fortelle litt om måten du møter foreldrene på i arbeidet ditt – hvordan du synes det er viktig at foreldrene blir møtt?
5. Hvilke tanker har du om hvordan foreldrene opplever veiledningen?
6. Hvilke tanker har du om hvordan ungdommene opplever veiledningen?
7. Hva er ditt inntrykk når det gjelder det å være foreldre til ungdom i det samfunnet vi lever i i dag?
18. Hva tenker du om de kravene og oppgavene som foreldre møter i hverdagen?
19. Vil du si litt om de forventningene foreldre har til seg selv?
20. Hvilke dilemmaer mener du at de møter på når det gjelder å oppdra sin ungdom?
21. Vil du si noe om, eller gi eksempler på måten foreldre balanserer mellom genser og frihet i oppdragelsen?
22. Vil du gi eksempler på hva foreldre gjør, eller kan gjøre, for å skape tillitt og trygghet i hjemmet?
23. Er det ofte at begge foreldre deltar i behandlingsprogrammet?
24. Jeg har ikke flere spørsmål nå. Er det noe mer du har lyst til å fortelle?